

**UNIVERSITATEA DE STAT DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE
NICOLAE TESTEMIȚANU
CATEDRA FILOSOFIE ȘI BIOETICĂ**

Cu titlu de manuscris
CZU: 608.1: 241 (043.2)

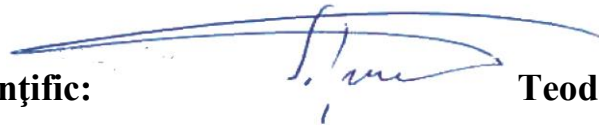
BANARI ION

**BIOETICA ÎN RAPORT CU VALORILE CREȘTINE
FUNDAMENTALE: ANALIZĂ
TEORETICO-METODOLOGICĂ**

632.01–ETICĂ ȘI BIOETICĂ

Teză de doctor în filosofie

Conducător științific:

Teodor N. ȚÎRDEA

doctor habilitat în filosofie,
profesor universitar

Autorul

CHIȘINĂU, 2018

© Ion Banari, 2018

CUPRINS

ADNOTARE (în română, engleză și rusă)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. CONSTITUENTUL TRADIȚIONAL AL VALORILOR CREȘTINE ȘI EVOLUȚIA ACESTORA ÎN SPAȚIUL BIOETIC	16
1.1. Abordări referențiale cu implicații tangențiale <i>bioetică–valoare creștină</i>	17
1.2. Aporturi autohtone în cercetările corelației <i>bioetică–valoare creștină</i>	35
1.3. Concluzii la primul compartiment	47
2. CORELAȚIA STRUCTURALĂ <i>BIOETICĂ–VALOARE CREȘTINĂ</i> ÎN CONTEXTUL EXISTENȚIAL CONTEMPORAN	49
2.1. Aspecte metodologice ale studiului <i>bioetică–valoare creștină fundamentală</i>	50
2.2. Varietatea și sensul conceptual al valorilor creștine în cadrul analizei bioetice	62
2.3. Structura și ierarhia valorilor creștine în abordările bioetice	76
2.4. Concluzii la compartimentul doi	93
3. SPECIFICUL IMPLICĂRII VALORILOR CREȘTINE ÎN MEDICINA CONTEMPORANĂ DIN PERSPECTIVA BIOETICII SOCIALE	94
3.1. Probleme ale bioeticii medicale în cadrul valorilor creștine	95
3.1.1. Conceptul de „persoană” și problema „vieții” în teologia morală creștină	96
3.1.2. Idei de spiritualitate și tradiție morală referitoare la bioetică în deciziile Sinodale curente	108
3.2. Reorientarea manifestării axiologiei creștine în problemele practice ale bioeticii	111
3.3. Concluzii la compartimentul trei	126
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	127
BIBLIOGRAFIE	131
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	147
CV-ul AUTORULUI	148

ADNOTARE

BANARI Ion, „Bioetica în raport cu valorile creștine fundamentale: analiză teoretico-metodologică”, teză de doctor în filosofie, la specialitatea 632.01–etică și Bioetică, Chișinău, 2018.

Structura tezei: introducere, trei compartimente, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 225 titluri, 130 pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 22 de lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: bioetică, teologie creștină, valoare, valoare creștină, creștin, știință, biomedicină, medicină, supraviețuire, act medical, medic, pacient.

Domeniul de studiu: Etică și Bioetică.

Scopul tezei constă în conceptualizarea și promovarea conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală atât în cadrul cercetărilor biomedicale și actului medical, cât și în practica socială.

Obiectivele lucrării: a elucida concepțiile fundamentale existente în literatura de specialitate (filosofie, etică, etică aplicată, bioetică, teologie) cu privire la interacțiunea dintre bioetică și valorile creștine fundamentale; a stabili suportul conceptual și metodologic al conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală; a determina spațiul și sensul constitutiv al valorilor creștine atât în bioetică, cât și în societatea contemporană; a caracteriza din punct de vedere structural valorile creștine fundamentale implicate în practica bioetică; a stabili elementele de acomodare a bioeticii la factorul religios creștin și, viceversa, bioetizarea lui; a aborda problema privind necesitatea bioeticii sociale în interconexiunea dintre etica viului și valoarea creștină fundamentală.

Noutatea și originalitatea științifică. *Noutatea științifică* a tezei rezidă în promovarea unei viziuni de ansamblu, sintetice și interdisciplinare, în abordarea complexă a interacțiunii dintre bioetică și valorile creștine fundamentale, pentru a determina impactul lor asupra actului medical contemporan. Teza propune o structurare și clasificare novatoare a valorilor creștine fundamentale, fiind conturat un nou domeniu filosofico-teologic – *axiologia creștină*, distingându-se astfel instrumentarul teoretic de interacțiune a ei cu bioetica. Dat fiind faptul că în spațiul autohton există anumite deficiențe de cunoștințe bioetice și o criză a eticii aplicate în procesul administrării actului medical, autorul propune mecanisme ce au drept suport repere bioetice și teologice, pentru a realiza ghiduri de bioetică care să conțină aspecte morale în diferite situații profesionale. Motivul invocat rezidă în faptul că actualmente această problemă nu ține doar de calitățile individuale ale personalului medical, dar și de factorii sociali, din afara spitalului, care se dovedesc a fi decisivi în promovarea sănătății populației. Inovația lucrării constă și în faptul că autorul prezintă modele practice de antrenare a reprezentanților ecleziastici în consilierea persoanelor implicate și afectate de noile posibilități medicale, ținând cont de conservatorismul irațional manifestat de unii reprezentanți ai cultului religios.

Originalitatea studiului consistă în conceperea și prezentarea de către autor în calitate de fapt inedit a oportunității metodologice a bioeticii sociale, a procesului de bioetizare și de adaptare a bioeticii la socium în general și la comunitatea creștină, în particular.

Problema științifică importantă soluționată în cadrul cercetării realizate își găsește exprimarea în abordarea valorilor creștine raportate la sferele activității umane, în general, și la activitatea biomedicală, în mod special. Accentul se plasează pe ideea că motivul crizei spiritual-morale a societății contemporane constă în secularizarea exagerată și în abordările cu accent pronunțat, uneori subiective, ale unor teologi creștini vizavi de noile inovații și practici științifice, fapt ce permite racordarea valorilor creștine cu practica medicală prin instrumentarul conceptual și metodologic al bioeticii sociale.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării consistă în realizarea studiului în activitatea medicală, cu tendință interdisciplinară, dedicat valorilor creștine fundamentale și conceput în cadrul unitar al bioeticii. Acest fapt se exprimă prin: prezentarea sensului conceptual al valorilor creștine; oferirea unei varietăți teoretice a spectrului valoric creștin în analizele bioetice; lansarea viziunii optime de prezentare structurală a cadrului axiologic creștin; relevarea celor mai evidente, la moment, registre de valori creștine implicate în analiza bioetică. Lucrarea conține un specific teoretico-practic interdisciplinar care cuprinde: elaborarea unor studii științifice de rigoare în care se vor dezvolta ideile expuse în teză pentru soluționarea unor probleme din societatea contemporană și activitatea medicală, pentru aprofundarea studiilor în domeniul axiologiei, bioeticii, eticii etc.

Implementarea rezultatelor științifice. Lucrarea constituie un punct de reper atât în activitatea didactică, cât și în cea practică, un suport solid în activitatea medicală și în cercetările biomedicale.

ANNOTATION

BANARI Ion, "Bioethics in relation to the fundamental Christian values: theoretical-methodological analysis", PhD thesis in philosophy, at the speciality 632.01-Ethics and Bioethics, Chisinau, 2018.

Structure of the thesis: introduction, three compartments, general conclusions and recommendations, bibliography from 225 titles, 130 pages of basic text. The obtained results are published in 22 scientific papers.

Key words: bioethics, Christian theology, value, Christian value, Christian, science, biomedicine, medicine, survival, medical act, physician, patient.

Field of study: Ethics and Bioethics.

The aim of the thesis is to conceptualize and promote the connection bioethics - fundamental Christian value both in biomedical research and medical act, as well as in social practice.

Objectives: to elucidate the fundamental concepts existing in the literature (philosophy, ethics, applied ethics, bioethics, theology) regarding the interaction between bioethics and Christian values; to establish the conceptual and methodological support of the connection bioethics - fundamental Christian value; to determine the space and the constitutive meaning of Christian values in both bioethics and contemporary society; to characterize from a structural point of view the fundamental Christian values involved in bioethical practice; to establish the accommodation elements of bioethics to the Christian religious factor and, vice versa, to bioethify it; to address the issue regarding the necessity of social bioethics in the interconnection between the ethics of the living and the fundamental Christian value.

Scientific novelty and originality. *The scientific novelty* of the thesis resides in promoting an overall, synthetic and interdisciplinary vision in the complex approach of the interaction between bioethics and the fundamental Christian values in order to determine their impact on the contemporary medical act. The thesis proposes an innovative structure and classification of Christian values, with a new philosophical-theological field - Christian axiology, thus distinguishing the theoretical instrument of its interaction with bioethics. Given the fact that in the local space there are certain deficiencies in bioethical knowledge and a crisis of the ethics applied in the process of administering the medical act, the author proposes mechanisms that have as support bioethical and theological landmarks, in order to achieve bioethics guides that contain moral aspects in different professional situations. The reason invoked lies in the fact that this problem is at present not just about the individual qualities of the medical staff, but also by social factors outside the hospital, which prove to be decisive in promoting the health of the population. The innovation of the paper is also that the author presents practical models for engaging ecclesiastical representatives in counseling those involved and affected by new medical possibilities, taking into account the irrational conservatism manifested by some representatives of the religious cult.

The originality of the study consists in the design and presentation by the author as a novelty of the methodological opportunity of social bioethics, the process of bioethisation and adaptation of bioethics to society in general and to the Christian community in particular.

The important scientific problem solved in the research finds expression in the approach to Christian values related to the spheres of human activity and to biomedical activity. The emphasis is placed on the idea that the reason for the spiritual-moral crisis of contemporary society lies in the exaggerated secularization and in the sometimes subjective accentuated approaches of some Christian theologians towards new innovations and scientific practices, which allows the connection of Christian values with medical practice through the conceptual and methodological tools of social bioethics.

The theoretical significance and the applicative value of the paper consist in the realization of the study in medical activity, with an interdisciplinary tendency, dedicated to Christian values and conceived in the unitary framework of bioethics. This is expressed by: the presentation of the conceptual meaning of Christian values; providing a theoretical variety of Christian value spectrum in bioethical analyzes; launching the optimal vision of structural presentation of the Christian axiological framework; revealing the most obvious, at the moment, charts of Christian values involved in the bioethical analysis. The thesis contains an interdisciplinary theoretical and practical specific, which includes: elaboration of scientific studies in which the ideas presented in the thesis will be developed for solving problems in contemporary society and medical activity, for deepening studies in the field of axiology, bioethics, etc.

Implementation of scientific results. The thesis is a landmark in both didactic and practical activity, a solid support in medical activity and in biomedical research.

РЕЗЮМЕ

БАНАРЬ Ион, „Биоэтика в соотношении с фундаментальными христианскими ценностями: теоретико-методологический анализ”, кандидатская диссертация по философии, по специальности 632.01– Этика и Биоэтика, Кишинев, 2018.

Структура диссертации: введение, три главы, выводы и рекомендации, библиография включает 225 названий, основной текст составляет 130 с. Результаты опубликованы в 22 работах.

Ключевые слова: биоэтика, христианская теология, ценность, христианская ценность, научная, биомедицина, медицина, выживание, медицинский акт, врач, пациент.

Область исследования. Данная работа относится к разделу Этика и Биоэтика.

Цель работы состоит в концептуализации и продвижении соотношения биоэтики и фундаментальных христианских ценностей, в проведении биомедицинских исследований и медицинского акта в рамках социальной практики.

Задачи исследования: выявление основных концепций существующих в специализированной литературе относящихся к взаимодействию между биоэтикой и фундаментальными христианскими ценностями для выявления и их влияния на современный медицинский акт; установление концептуальной и методологической поддержки взаимосвязи между биоэтикой и христианскими ценностями, определение конститутивного смысла и пространства христианских ценностей как включенных в биоэтику, так и в современном обществе; профилировать разнообразие христианских ценностей в периметр биоэтики; характеристика с точки зрения биоэтики структуры фундаментальных христианских ценностей включенных в практике биоэтики; анализ и делимитация форм проявления христианских ценностей в современной биомедицинской практике; установление элементов приспособления биоэтики к религиозному христианскому фактору и наоборот, его биоэтизация; рассмотрение проблем необходимости социальной биоэтики во взаимоотношении между этикой живого и фундаментальными христианскими ценностями.

Новизна и научная оригинальность. *Новизна* диссертации состоит в том, что проводится целостная концепция, синтетическое и междисциплинарное исследование, комплексная трактовка взаимодействия фундаментальных христианских ценностей для определения их влияния на современный медицинский акт. Включение ее комплекса исследований в целостную картину позволяет видение центральной проблемы исследования, взаимодействия между биоэтикой и христианскими ценностями – разъяснение общей специфики биоэтики и этих ценностей в биомедицинских исследованиях и в медицинском акте социальной практики. Диссертация предлагает новую структуризацию и классификацию фундаментальных христианских ценностей через определение новой философско-теологической отрасли – христианской аксиологии, путем выявления отчетливого теоретического инструментария и его взаимодействия с биоэтикой. Исходя из того, что в национальном пространстве существует отпределенный дефицит биоэтических знаний и кризис прикладной этики в процессе администрирования медицинского акта, диссертация предлагает механизмы которые имеют биоэтические и теологические основания для реализации биоэтических гидов которые содержат моральные аспекты в разных профессиональных ситуациях, потому что сегодня данная проблемы не относится только к индивидуальным качествам медицинского персонала, но и к социальным факторам, которые находятся за пределами больниц, являющимися решающими в продвижении здоровья населения. Новизна работы состоит и в том, что автор предлагает практические методы включения представителей церкви в процессе консультирования лиц включенных и пострадавших в связи с новыми медицинскими возможностями, имея в виду иррациональный консерватизм который проявляется у отдельных представителей религиозного культа. *Оригинальность работы* состоит в том, что автор понимает и представляет как своеобразный факт методологические возможности социальной биоэтики, процесс биоэтизации и приспособления к социуму вообще, и к христианской общности, в частности.

В процессе исследования была решена важная научная проблема, которое находит свое отражение в трактовке христианских ценностей относительно сфер человеческой деятельности вообще и в биомедицинской деятельности, в частности. Акцент ставится на идею, что причиной духовно-морального кризиса современного общества состоит в чрезмерной секуляризации и в подходах выраженным акцентом, которые присущи некоторым христианским теологам, имеющим нередко субъективный характер, относительно новых инноваций и научных практик, что позволяет соединять христианские ценности с медицинской практикой через концептуальный и методологический инструментарий социальной биоэтики.

Теоретическая значимость и прикладное значение диссертации состоит в том, что в процессе проведения исследований медицинской деятельности, исходя из междисциплинарной направленности, посвященной фундаментальным христианским ценностям проявляется целостная концепция биоэтики. Этот факт проявляется в: прероднесение концептуального смысла христианских ценностей, представлении теоретической вариативности христианского ценностного спектра в биоэтических исследованиях, распространении оптимального видения структурного представления рамок христианской аксиологии, выделении самого очевидного на данных момент реестра христианских ценностей, включенных в биоэтический анализ. Работа имеет междисциплинарный теоретико-практический характер, содержит разработку научных исследований для решения некоторых проблем современного общества и медицинской деятельности, для углубления исследований в области аксиологии, биоэтики, этики и т.д.

Внедрение научных результатов. Работа составляет основу как в дидактической деятельности, так и в практической медицинской работе и в осуществлении биомедицинских исследований.

LISTA ABREVIERILOR

CEO – Corpusul eclezial Ortodox

CERC – Corpusul eclezial Romano-Catolic

CEP – Corpusul ecleziastic Protestant

PȘT– Progresul Științifico-Tehnic

UNESCO – Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (abreviată din versiunea engleză United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

USMF – Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate derivă din necesitatea de a redimensiona un dialog interdisciplinar contemporan între filosofie, teologie și știință. Aceste entități manifestă forță decizională în rezolvarea problemelor sociale provocate într-un final tot de ele. Domeniile nominalizate se formează și evoluează separat, iar progresele din spațiul pe care le abordează sunt interpretate reciproc la un anumit timp și într-un anumit context; totodată, subiectele cercetate și rezultatul interpretării lor determină distorsionări morale în coeziunea grupurilor sociale. Forma dialogului între filosofie, teologie și știință este unul clasic și foarte vechi, însă conținutul lui este contemporan, care produce noi dileme existențiale, fără precedent. Respectivul deziderat cuprinde o abordare largă și complexă, iar atingerea lui devine posibilă dacă trasăm arii concrete de studiu ce ar reprezenta fiecare din entitățile specificate supra. Astfel, acest dialog își însușește caractere particulare ce sunt necesare pentru o dinamică succesivă a componentelor existenței, conforme tiparelor lumii obiective. Specificul prezentei investigații rezidă în faptul că este luat în atenție raportul dintre valorile creștine fundamentale, subiecte pe care sunt axate filosofia, bioetica și medicina, relația între care se dovedește a fi importantă la fundamentarea, promovarea și interpretarea diverselor probleme survenite atât în societatea contemporană, cât și în activitatea medicală ca rezultat al dezvoltării sociale.

Actualmente, societatea se confruntă cu multiple probleme generate de progresul științifico-tehnic, iar bioetica își propune să le recunoască pentru a le depăși. În încercarea de a trece limita pericolului prevăzut, e necesară atât conștientizarea lui, cât și remedierea atitudinii omului față de componentele existenței sale ce pot provoca riscuri pentru viață. În acest context, este necesar, în primul rând, să stabilim esența firească a vieții (un rol important în acest sens au valorile creștine fundamentale) și, în al doilea rând, să determinăm valoarea eticii în activitatea științifică (spațiu de abordare a bioeticii), pentru a exclude divergențele ce survin între moralitate și vietate. Astăzi, în cadrul disputelor ce generează asemenea disensiuni, cu dificultate poate fi stabilită o scară a valorilor care ar indica cu precizie ce este admis și ce nu este admis, iar opțiunea de a stabili o ierarhie a valorilor nu poate fi fundamentată doar pe cunoștințele obținute, tot așa cum nu poate fi lăsată la latitudinea unor cercuri profesionale care vor interpreta în mod unilateral respectivele valori tradiționale. Existența socială, determinată tot mai mult de procesul secularizării, tehnologizării, scientizării, comercializării și globalizării, se poziționează în faza de devalorizare și dezumanizare a medicinei și, în general, a relațiilor sociale. Tot mai des apar situații când viața omului nu mai are valoare, dacă se suprapune un anumit profit imediat. În aceste condiții, se pretinde la o redimensionare a valorilor și orientărilor axiologice fiind luată în calcul atât evoluția existenței sociale, cât și dezvoltarea cercetărilor științifice biomedicale, unde

valorile tradiționale, progresul social și cel din domeniul științific să fie abordat și interpretat prin prisma continuității în dezvoltarea umanității și nu prin depășire sau anihilare.

În cadrul interacțiunii valorilor creștine cu diverse orientări ale bioeticii, ce ar viza, *pe de o parte*, realitatea socială și, *pe de altă parte*, cercetările științifice, se întrevide ambianța a trei mari segmente: 1) cercetările ce implică biosul, inclusiv cel uman, 2) protejarea viului și 3) modul de a fi al muncii științifice, în cazul nostru – al activității medicale. Interesele empirice, care predomină în societatea post-modernă, corespund cu debutul unei aplicații conceptuale a categoriilor universale, în favoarea unor interese particulare ce sunt „rupte” uneori de tiparul loe integral. Domeniile științei care au ca obiect de studiu părți ale viului întrebunțează caracteristici ce vizează biosul cu noi perspective, având conotații resemnificate cu influențe specializate și reduționiste, în dependență de priorități, interese, fie profesionale, sociale sau chiar de grup, mai ales când este vorba despre o etică aplicată. Acest fapt se face mai evident în ultimul secol, când moralității, în mod predominant cei din statele occidentale și din cele dependente de acestea, abordează problema cu privire la începutul vieții umane. Subiectul reapare în centrul atenției sub influența progresului științifico-tehnic (din domeniul embriologiei), precum și din dorința de a legitima avortul cauzat de traumele produse în rezultatul violurilor, incesturilor sau în urma apariției unor malformații ale embrionului, fie în rezultatul unor cercetări genetice cu interes comercial. Cu alte cuvinte, dacă în preocupările clasice ale eticii problema embrionului debuta cu întrebările axate pe momentul din care acesta urmează a fi considerat ființă umană, astăzi ea începe cu întrebări ce vizează forma biologică a embrionului, centrată, în mod pronunțat, pe perfecționismul lui fizic.

Cercetările științifice în domeniul medicinei, implicând și posibilitățile tehnice, creează deseori confuzie cu privire la unele decizii terapeutice. Aceasta, la rândul său, provoacă în societate diverse dispute și ciocniri emotive ce eclipsează autoritatea și credibilitatea personalului medical. În acest context, ca exemplu pot fi aduse cazurile care au avut loc în spațiul autohton, când unele decizii ale personalului medical au pus unele familii în fața alegerii dintre diagnostic, acțiunile medicale post-diagnostic și persuasiunea lor spiritual-morală. Verticalitatea spirituală de care au dat dovadă multe familii a demonstrat relativitatea deciziei medicale față de ființa vie concepută (cazurile când medicii recomandau avortul pe motiv că sunt depistate anumite malformații la embrion sau alte situații, iar în final s-a născut un copil sănătos). Totodată, nemulțumirea subiecților sau a familiei implicate în actul terapeutic nu a fost problema ce ține de cunoștințele medicale, ci de atitudinea, modul de abordare a problemei de către personalul medical. Respectiv, specialistul însuși, în practica sa, nu rareori este pus în situația să aleagă între realizările medicinei contemporane și convingerile sale spirituale. Aceste

circumstanțe implică nu doar reglementări filosofice, etice sau juridice, ci și religioase. Întrebarea, cine monitorizează acțiunea medicului atunci când el este în afara spațiului normativ moral sau legislativ este una actuală, care implică o analiză interdisciplinară, unde factorul religios se dovedește că exercită o influență necesară.

La rândul lor, reprezentanții ecleziastici promovează în diverse medii sociale, atitudini rezervate și poziții extremiste față de noile posibilități medicale, care, analizate mai atent, nu contravin, de fapt, valorilor creștine fundamentale. Această stare de lucruri face ca omul vulnerabil din punct de vedere religios poate să recurgă involuntar la acțiuni imorale atât față de propria sa viață, sănătate, cât și față de a celor din jur. Actualmente, este necesar ca niciodată ca oamenii de știință din diverse domenii: filosofie, etică, bioetică, inclusiv cel teologic, să dea dovadă de o activitate sporită în soluționarea disputelor interdisciplinare, fapt ce ar familiariza reprezentanții săi cu admisibilitatea noilor practici medicale. Totodată, se impune crearea unui instrument viabil de trasare a căilor de consiliere a subiecților implicați în diverse probleme de bioetică – consecințe ale progresului tehnologic.

Reieșind din cele prezentate, putem trasa **scopul și obiectivele** cercetării. **Scopul** tezei de doctorat constă în conceptualizarea și promovarea conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală în cadrul cercetărilor biomedicale și actului medical contemporan din cadrul practicii sociale.

Întru atingerea acestui scop, ne-am propus realizarea următoarelor **obiective**:

- a elucida concepțiile fundamentale existente în literatura de specialitate (filosofie, etică, etică aplicată, bioetică, teologie) cu privire la interacțiunea dintre bioetică și valorile creștine fundamentale, pentru a determina impactul lor asupra actului medical contemporan;

- a stabili suportul conceptual și metodologic al conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală;

- a determina spațiul și sensul constitutiv al valorilor creștine atât în bioetică, cât și în societatea contemporană;

- a profila diversitatea valorilor creștine prin perimetrul bioeticii;

- a caracteriza din punct de vedere structural valorile creștine fundamentale implicate în practica bioetică;

- a analiza și delimita formele de manifestare a valorilor creștine în practica biomedicală contemporană;

- a stabili elementele de acomodare a bioeticii la factorul religios creștin și, viceversa, bioetizarea lui;

- a aborda problema privind necesitatea bioeticii sociale în interconexiunea dintre etica viului și valoarea creștină fundamentală.

Noutatea și originalitatea științifică. *Noutatea științifică* a tezei rezidă în promovarea unei viziuni de ansamblu, sintetice și interdisciplinare, în abordarea complexă a interacțiunii dintre bioetică și valorile creștine fundamentale, pentru a determina impactul lor asupra actului medical contemporan. Înglobarea complexului ei de investigații într-un tablou integrat, face vizibilă problema centrală, problema-laitmotiv a cercetărilor interacțiunii dintre bioetică și valorile creștine fundamentale – elucidarea specificului comun bioetică-valoare creștină fundamentală în cercetările biomedicale și actul medical din cadrul practicii sociale. Teza propune o structurare și clasificare novatoare a valorilor creștine fundamentale, fiind conturat un nou domeniu filosofico-teologic – *axiologia creștină*, distingându-se astfel instrumentarul teoretic de interacțiune a ei cu bioetica. Dat fiind faptul că în spațiul autohton există anumite deficiențe de cunoștințe bioetice și o criză a eticii aplicate în procesul administrării actului medical, autorul propune mecanisme ce au drept suport repere bioetice și teologice, pentru a realiza ghiduri de bioetică care să conțină aspecte morale în diferite situații profesionale. Motivul invocat rezidă în faptul că actualmente această problemă nu ține doar de calitățile individuale ale personalului medical, dar și de factorii sociali, din afara spitalului, care se dovedesc a fi decisivi în promovarea sănătății populației. Inovația lucrării constă și în faptul că autorul prezintă modele practice de antrenare a reprezentanților ecleziastici în consilierea persoanelor implicate și afectate de noile posibilități medicale, ținând cont de conservatorismul irațional manifestat de unii reprezentanți ai cultului religios.

Originalitatea studiului consistă în conceperea și prezentarea de către autor în calitate de fapt inedit a oportunității metodologice a bioeticii sociale, a procesului de bioetizare și de adaptare a bioeticii la socium în general și la comunitatea creștină, în particular.

Problema științifică importantă soluționată în cadrul cercetării realizate își găsește exprimarea în abordarea valorilor creștine raportate la sferele activității umane, în general, și la activitatea biomedicală, în mod special. Accentul se plasează pe ideea că motivul crizei spiritual-morale a societății contemporane constă în secularizarea exagerată și în abordările cu accent pronunțat, uneori subiective, ale unor teologi creștini vizavi de noile inovații și practici științifice, fapt ce permite racordarea valorilor creștine cu practica medicală prin instrumentarul conceptual și metodologic al bioeticii sociale.

Importanța teoretică rezidă în implementarea rezultatelor studiului valorilor creștine fundamentale în activitatea medicală, cu tendință interdisciplinară, valorile fiind concepute în cadrul unitar al bioeticii. Aceasta se exprimă prin:

- prezentarea sensului conceptual al valorilor creștine;
- oferirea unei varietăți teoretice a spectrului valoric creștin în analizele bioetice;
- lansarea viziunii optime de prezentare structurală a cadrului axiologic creștin;
- relevarea, la moment, a celor mai evidente registre de valori creștine implicate în analiza bioetică;
- explicarea existenței obiective a tandemului: bioetică-valori creștine;
- accentuarea rolului axiologiei creștine în soluționarea unor probleme presante ale civilizației post-moderne;
- configurarea unui suport metodologic congruent din perspectiva actului medical contemporan.

Valoarea aplicativă a lucrării constă în faptul că teza are un caracter teoretico-practic interdisciplinar care cuprinde:

- elaborarea unor studii științifice de rigoare, în care se vor dezvolta ideile expuse în teză, pentru soluționarea unor probleme din societatea contemporană și activitatea medicală, pentru aprofundarea studiilor în domeniul axiologiei, bioeticii, eticii etc.;
- perfectarea programelor de curs pentru studenții instituțiilor de învățământ superior, completarea manualelor de filosofie și bioetică cu noi compartimente;
- crearea unui cadru adecvat optimizării relațiilor spiritual-morale dintre medicină și socium;
- formularea și propunerea soluțiilor pentru rezolvarea unor probleme concrete din societate, inclusiv prin instrumentarul metodologic al bioeticii sociale, în scopul redresării actualei stări de lucruri și evitării unor consecințe negative în viitor;
- promovarea prin diferite filiere și instituții sociale a unor postulate teologice cu efect formativ, ce intersectează zona de interes a organizațiilor de stat, politice, religioase, comunitare în privința remedierii unor tendințe obstrucționiste curente din sfera spiritual-morală a societății și medicinei, întru formarea generațiilor apte să se afirme prin membrii săi ca profesioniști și cetățeni ai unei societăți cultural evolute.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele investigației au fost aprobate în diverse moduri. Unele dintre acestea au fost prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale. Începând cu anul 2005, în fiecare an au fost elaborate și publicate articole științifice având în calitate de subiect problema interconexiunii bioetică-valoarea creștină și necesitatea constituirii respectivei conexiuni, în mod preponderent în corelație cu activitatea medicală. În această perioadă, au fost prezentate și publicate materiale în cadrul conferințelor tradiționale anuale dedicate Zilelor Universității, articole în Analele Științifice ale USMF „N. Testemițanu”. Aspecte ale temei de investigație au fost prezentate la conferințele științifice internaționale organizate de Catedra filosofie și bioetică cu genericul „Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia

de asigurare a securității umane”. Postulate importante ale temei abordate au fost prezentate și publicate peste hotare în cadrul forurilor științifice internaționale: la Simpozionul al IV-lea internațional de bioetică *Розвиток ідей біоетики у європейському контексті* (Kiev, Ucraina, 2006); la Congresele IV, V și VI Naționale de Bioetică cu participare internațională (Kiev, Ucraina, 2010, 2013, 2016); la conferințele științifice internaționale *Сахаровские чтения. Экологические проблемы XXI века* (Minsk, Bielorusia, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016).

Subiectele de bază ale tezei de doctorat au fost discutate la manifestările științifice internaționale organizate sub auspiciile Academiei de Știință a Moldovei: „Filosofia și perspectiva umană”, la conferințele științifico-practice internaționale *Prin religie și știință spre pace și umanism* (Chișinău, 2006), *Prin ortodoxie și umanism spre reintegrarea Moldovei* (Chișinău, 2008) ș.a. În general, rezultatele investigațiilor au fost prezentate și discutate la 32 de conferințe științifice, inclusiv la 22 de conferințe internaționale (1 articol de categoria B în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice; 6 articole de categoria C în Analele științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”; 15 articole, teze la manifestări științifice internaționale și naționale.

Sumarul compartimentelor tezei

Structura tezei este determinată de problema, scopul cercetării și sarcinile propuse. Conținutul tezei este expus în trei compartimente, precedate de o introducere și urmate de concluzii generale și recomandări, bibliografie (225 de titluri) adnotări în română, engleză și rusă. Volumul tezei conține 130 de pagini de text de bază.

În *Introducere*, este prezentată actualitatea și importanța temei de cercetare, sunt stabilite problema, scopul și obiectivele tezei, este relevată noutatea științifică a lucrării, problema științifică importantă soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, precum și aprobarea rezultatelor obținute prin publicațiile care au văzut lumina tiparului și participarea la manifestări științifice naționale și internaționale și tezele înaintate spre susținere.

Primul compartiment – *Constituentul valorilor creștine și evoluția lor în spațiul bioetic* – este unul cu caracter descriptiv și sintetic, unde sunt redată studiile apărute în țară și peste hotare fiind abordate subiecte filosofice, teologice și etice, pentru a constitui conexiunea valoarea creștină fundamentală-bioetică. În prima secțiune – *Abordări referențiale cu implicații conexe bioetică – valoare creștină*”, sunt prezentate studiile ce manifestă implicații directe sau indirecte, fie la caracterizarea valorilor creștine, fie a celor bioetice și relevă un interes pentru fundamentarea conexiunii înaintate spre investigare. A doua secțiune – *Aporturi autohtone în studiul corelației bioetică – valoare creștină*, relevă contribuțiile autorilor autohtoni, care au

valorificat idealul creștin în cercetările sale filosofice și etice și au contribuit la formarea unor idei și concepte cu privire la obiectivele propuse în teză.

Al doilea compartiment – *Interconexiunea bioetică – valoare creștină în contextul existențial contemporan* – e divizat în trei subcompartimente. În primul dintre ele: *Aspecte metodologice ale studiului bioetică – valoare creștină fundamentală*, sunt expuse premisele metodologice atât teologice, cât și filosofice ce ghidează abordarea și adoptarea unor decizii morale concrete. În cadrul lui, metodele utilizate în procesul cercetării au fost structurate în patru grupe: metode sistemico-discursive; metode teologice; instrumentarul metodologic al bioeticii și orientări metodologico-conceptuale în studiul bioetică-teologie creștină. A doua secțiune – *Variatatea și sensul conceptual al valorilor creștine în cadrul analizei bioetice*, este dedicată analizei direcțiilor și interpretărilor valorilor creștine implicate în analizele bioetice și viceversa. Sunt expuse varietățile evolutive, *pe de o parte*, ale bioeticii conturate în patru trasee: traseul timpuriu al lui Van Rensselaer Potter; traseul istorico-noțional nord-american; traseul vest-european și traseul tardiv; iar *pe de altă parte*, al valorilor creștine ce s-au manifestat din punct de vedere istoric prin trei orientări teologice: tradițional, caracterizat printr-o morală ortodoxă, fidelă idealului evanghelic și al creștinismului primar; rațional, ce consideră rațiunea, izvorul primordial al faptelor, apoi Revelația divină; reformator, ce are ca principiu fundamental - justificarea prin credință. Al treilea subcompartiment – *Structura și ierarhia valorilor creștine în abordările bioetice*, este consacrat clasificării valorilor creștine și definirii disciplinei „Axiologia creștină” cu anumite repere regulative în bioetică, fiind sistematizate trei grupuri de valori teologice: doctrinare; morale și eclesiale, fiind elucidat specificul manifestării lor în problemele de bioetică.

Al treilea compartiment, intitulat – *Specificul implicării valorilor creștine în medicina contemporană din perspectiva bioeticii sociale* – realizează o analiză a dilemelor bioeticii medicale prin prisma valorilor creștine, cu obiectivul de a reorienta implicarea spectrului valoric creștin în spațiul practic al eticii viului. Compartimentul este structurat în două secțiuni. Primul este intitulat „*Probleme ale bioeticii medicale în cadrul valorilor creștine*”, unde se analizează conceptul de „persoană” și problema „vieții” în teologia morală creștină, de care depind deseori deciziile umane în dilemele medicale contemporane. Totodată, sunt sistematizate documentele, ideile de spiritualitate și tradiție morală referitor la bioetică în deciziile sinodale curente. Sunt prezentate trei corpusuri ecleziastice ortodoxe, ce au emis documente cu teme bioetice din spațiul românesc, grec și rus. A doua secțiune – „*Reorientarea manifestării axiologiei creștine în problemele practice ale bioeticii*” relevă conceptul de bioetică socială și cristalizează aspectele

axiologice creștine: dogmatic, moral și normativ, ce acomodează bioetica la convingerile sociale creștine, *pe de o parte*, și aspectele ce se bioetizează, *pe de altă parte*.

Tezele înaintate spre susținere:

1. În condițiile existențiale contemporane, ale crizei antropoinvairmentale, când se face tot mai simțit pericolul unui omnicid planetar, când are loc o implicare insistentă a tehnologiilor performante în ramurile științei ce cercetează viul, însoțită de implementarea rezultatelor acesteia, devine oportună interconexiunea postulatelor etico-filosofice, teologice și științifice.

2. Analiza proceselor de secularizare, tehnologizare, scientizare, informatizare, comercializare și globalizare a societății oferă posibilitatea de a descoperi ipostaze existențiale fără precedent ce determină un nou registru valoric, care ar include, în același timp, componente etico-biologice și teologice, fapt ce ar constitui un reper esențial în ghidarea acțiunilor medicale contemporane.

3. Corelația bioetică-valori creștine fundamentale în contextul medical și social contemporan oferă sub formă de imperativ categoric posibilitatea reliefării unui suport metodologic interdisciplinar atât pentru abordările științifice medicale, cât și pentru practica terapeutică.

4. În temeiul cercetării efectuate, poate fi evidențiată cerința implicării active a bioeticii în diferite sfere de activitate socială, inclusiv în medicină. Aceasta relevă necesitatea promovării bioeticii potteriene prin evitarea unor denaturări teoretice ce diminuează statutul său interdisciplinar.

5. Imixtiunea noilor descoperiri științifice, aplicarea lor, efectele ce se produc în existența socială generează controverse societale, ce sunt deseori accentuate cu referire la valorile clasice, tradițiile religioase, obiceiurile încetățenite de-a lungul timpului, fapt ce oferă posibilitatea apariției unei noi direcții de cercetare a eticii viului prin prisma bioeticii sociale.

1. CONSTITUENTUL TRADIȚIONAL AL VALORILOR CREȘTINE ȘI EVOLUȚIA ACESTORA ÎN SPAȚIUL BIOETIC

În opinia profesorului moldovean Teodor N. Țîrdea, bioetica, în calitatea sa de filosofie practică și domeniu interdisciplinar, constituie o sinteză a mai multor științe medico-biologice, filosofico-umanistice, care au ca scop de a cunoaște și proteja viul de pe pozițiile eticii tradiționale [183, p. 29]. Prima parte a acestei definiții lasă convingerea că bioetica poate fi investigată prin configurarea a câtorva niveluri. La început, apare necesitatea cunoașterii conținutului propriu-zis al bioeticii ca știință autonomă, precum și criteriile de interconexiune a celorlalte domenii în spațiul său, apoi urmează studiul disciplinelor care participă în dezbaterile bioetice și, în final, problema și eficacitatea teoretico-practică a elementelor conceptuale rezultate din respectiva corelație. În cazul nostru, prioritatea investigațională o reprezintă raportul dintre bioetică și valoarea creștină fundamentală. Aici, cea din urmă se referă la spațiul conceptual teologic al creștinismului primelor opt secole, timp în care a fost determinat câmpul teoretic, practic și metodologic al valorilor creștine. Constatăm că anii care au urmat sunt caracterizați prin divizări doctrinare și confesionale ale acestuia, iar dacă ne plasăm și în cadrul respectivei vremi, riscăm să complicăm conținutul. În acest sens, obiectul analizei îl formează un izvor științifico-teologic valoros ce contribuie la cristalizarea reperelor metodologice ale abordării noastre. Premisa-cheie în temeiul căreia se efectuează această structurare reiese din conținutul lucrărilor în domeniu, mediul academic și cel cultural, perioada istorică, respectiv autoritatea mondială și națională a autorilor analizați.

În primul rând, este preconizată relevarea tratatelor reprezentative selectate în corespundere cu gradul de implicație la fundamentarea unui raport bioetico-teologic. Aici, operele sunt prezentate reieșind din domeniile implicate în elaborarea conceptelor tezei – filosofic, teologic și bioetic. Diversitatea literaturii teologice creștine cu repere axiologice permite axarea studiului doar asupra tratatelor ce abordează valori teologice fundamentale ce corespund creștinismului inițial. Respectiv, lucrările filosofico-științifice apreciate în măsură ce pot fi utilizate drept sursă pentru structurarea, ierarhizarea, definirea fenomenului valoric creștin în spațiul bioetic, accentuând rolul teologiei creștine alături de celelalte domenii științifice care formează conținutul teoretic și practic al eticii viului, culminând cu tratatele care permit direcționarea unor postulate metodologice ce implică tangențe cu paradigma supraviețuirii omenirii. În acest sens, sunt analizate operele începând cu apariția bioeticii până în prezent, unde sunt evaluate studiile care vizează cunoștințele biologice în raport cu valorile general-umane.

În al doilea rând, sunt prezentate lucrările, elaborările și analizele cercetătorilor autohtoni. Analiza lucrărilor ce prezintă interes studiului nostru în plan național este grupată în

câteva orientări ce antrenează diferiți filosofi și teologi din diverse centre academice din țară. *O primă direcție* ar fi publicațiile ce se referă la abordările teoretice și metodologice ale bioeticii. *A doua direcție* înglobează studii ce întrunesc subiecte specific caracterului interdisciplinar al eticii viului. *Categoria a treia* cuprinde teme de cercetare ce determină manifestarea cunoștințelor bioetice ca fenomen social. *A patra grupă* de lucrări implică referințe la unele probleme practice și clinice ale bioeticii. Totodată, au fost selectate o serie de publicații ce au un raport valoros cu unele aspecte ale tezei ce vizează valorile creștine poziționate în diverse dileme spiritual-morale survenite actualmente în societate. O mare parte din lucrări nu cuprind, în mod direct, subiecte medicale sau tangențe cu teologia creștină, însă, ele s-au dovedit a fi utile prin diverse conchideri teoretice, prin prezentarea unui arsenal științific important.

În general, în compartimentul de față sunt examinate sursele teoretice și practice internaționale și naționale, care permite nu doar la determinarea direcțiilor de investigare, ci pot contribui în calitate de bază teoretică și metodologică la argumentarea și sistematizarea tentativelor novatorii în sensul propus de tema lucrării. Astfel, prin acest prim compartiment, se propune a fundamenta o corelație structurală bioetică-valoare creștină în contextul existențial contemporan și specificul implicării axiologiei creștine în medicină din/prin perspectiva bioeticii sociale. Subiectele date înglobează spațiul metodologic al lucrării, varietăți conceptuale ale valorilor creștine în analizele bioetice, precum și ierarhia valorilor creștine abordate în câmpul eticii viului. Totodată, se urmărește a dezbate unele probleme ale bioeticii medicale în granițele însușirilor creștine și de a reorienta manifestarea axiologiei creștine în studiile practice ale bioeticii.

1.1. Abordări referențiale cu implicații tangențiale *bioetică–valoarea creștină*

Înainte de a trece la un studiu ce ar avea ca obiectiv interconexiunea *bioetică – valoarea creștină*, se impune o sistematizare a literaturii teoretice și practice a conceptului de valoare, iar apoi să ne referim la această corelație. În tradiția filosofică s-au conturat, după filosoful român Ioan Biriș trei mari orientări cu privire la natura valorilor: 1) obiectivismul, care consideră că valorile există independent de oameni într-o lume aparte, transcendentă, într-o lume asemenea celei a formelor pure postulată de Platon; 2) subiectivismul, care afirmă că valorile își au sursa în subiectul uman; 3) realismul (naiv), ce susține că valorile nu sunt altceva decât o reflectare a calităților diferitelor obiecte, lucruri din mediul înconjurător [20, p. 103-104]. La aceste orientări clasice, filosoful român Petru Iliuț adaugă o a patra orientare, contemporană, care consideră că „natura valorilor rezidă în întâlnirea, intersecția, corespondența dintre nevoile, propensiunile

umane și calitățile obiectelor [78, p. 10.]. Orientările în cauză ne-au oferit posibilitatea de a le utiliza în procesul analizei corelației dintre bioetică și valorile creștine fundamentale.

Un alt reper conceptual și metodologic l-a constituit pentru noi tratarea valorilor efectuată de filosoful român Tudor Vianu, care consideră că prima caracteristică a oricărei valori este excentricitatea, adică acea însușire a unora dintre obiectele conștiinței de a apărea ca structuri exterioare conștiinței însuși [194, p. 57]. Trebuie să remarcăm că teoria valorilor oferă diverse forme, tipuri de ierarhizări, clasificări și structuri ale valorilor. T. Vianu stabilește următorul sistem al valorilor. În funcție de suportul real sau personal, material sau spiritual al valorilor, filosoful distinge următoarele tipuri de valori: valori reale materiale sau spirituale și valori personale materiale sau spirituale. Față de suportul lor, valorile se pot găsi în raport de aderență sau de libertate. Valorile estetice sunt în raport de aderență cu suportul lor, valorile teoretice sunt libere față de suportul lor. Totodată, T. Vianu distinge valori-mijloace și valori-scopuri, după relația mijloc scop, și valori integrabile, neintegrabile sau integrative, după categoria integrării. Valorile-mijloace ajută la realizarea valorilor-scopuri, iar acestea din urmă pot fi relative sau absolute. Uneori valorile-scopuri pot apărea ca valori-mijloace. Ultimul criteriu, cel al ecoului trezit de dorințe în conștiință, duce la distingerea altor două tipuri axiologice: valori perseverative, care „garantează perseverarea subiectului deziderativ, și valori amplificative, care sporesc forța și conținutul spiritual al conștiinței. Aceste atribute ale valorilor, stabilite de T. Vianu pe baza celor trei criterii, reprezintă tot atâtea coordonate a unui sistem axiologic rațional. Raționalitatea parțială a unei valori este susținută de deținerea unor caracteristici care conferă un loc specific în cadrul sistemului. Filosoful român realizează un tablou și o schemă a sistemului rațional a celor opt valori generale: economică, vitală, juridică, politică, teoretică, estetică, morală și religioasă [194, p. 81].

Un impact pozitiv l-a avut asupra lucrării noastre și supozițiile filosofului german Rudolf Otto expuse în lucrarea *Sacral*, care afirmă că „valorile religioase sunt imperative, deosebindu-se radical de valorile etice și apropiindu-se mai degrabă de cele estetice. Spre deosebire, însă, de acestea din urmă, valorile religioase nu sunt o apariție a spiritului în sensibil, ci sunt spiritul însuși. Rezultă că, pentru credincios, valoarea religioasă și existența sunt identice. De exemplu, puterea divină, bunătatea absolută, omniprezența providenței sunt reale” [119, p. 14].

Filosofii evidențiază printre valori, sisteme de valori morale și religioase, care au ca obiect de studiu probleme cum ar fi divinitatea, frica și dragostea, faptele morale, calitățile morale ale ființelor umane, precum și binele, răul etc., ce reprezintă elemente decisive și în spațiul practic al bioeticii. Astfel, este logic de a analiza respectivele categorii valorice prin prisma pozițiilor și a conceptelor filosofilor creștini, iar granițele structurării valorilor teologice

să întrunească analize centrate pe divinitate, om și societate din punctul de vedere al faptelor, calităților morale, binelui și răului.

O altă lucrare de referință pentru teza noastră a avut-o monografia filosofului român Nicolae Râmbu, *Tirania valorilor. Studii de filosofia culturii și axiologie*, unde autorul tratează noțiuni și concepte ale filosofiei văzute prin prisma unor filosofi precum Hegel, Kant, Schopenhauer etc. În opinia lui, în sfera eticului, nu numai valorile se opun nonvalorilor, ci valorile pozitive se opun altor valori pozitive, iar nonvalorile se opun altor nonvalori. „Poate exista aceeași opoziție, același conflict între libertate și dragoste, între dragoste și dreptate etc. Tragicul vieții umane rezidă înainte de toate nu în conflictul dintre bine și rău, ci în conflictul dintre valorile pozitive, în numele libertății, omul poate sacrifica dragostea; în numele justiției sociale el își poate sacrifica libertatea; în numele milei își poate sacrifica vocația științifică etc.” [137, p. 55-56].

Este cert faptul că abordările conceptuale referitoare la teoria bioeticii există și sunt multiple, bine structurate în diferite traiectorii și continuă să apară noi direcții și modalități de abordare. Însă, în analiza bioeticii, în raport cu teologia creștină în general și a valorilor creștine, în mod special, sunt întâlnite anumite lacune și probleme în unele momente ale investigării. Una dintre ele ar fi pluralismul instituțional al creștinismului, apoi direcțiile teologice apărute în cadrul acesteia, mai ales, după Reforma Protestantă. Lipsa din punct de vedere teoretic a unui sistem conceptual unitar bine argumentat, care să întrunească metode, principii și norme morale sistematizate, mai ales, reieșind din aceea că experiența creștină de mai bine de un mileniu s-a conservat prin redarea și descrierea ei din primele nouă secole, a creat o teologie de sinteză sau scolastică, asimilată, în mod radical, la aspirațiile timpului.

Astfel, de la V. Potter, fondatorul bioeticii în calitate de filosofie practică și până la cele mai în vogă cercetări și analize din acest domeniu, ea reflectă subiecte axate pe conținutul teoretic și metodologic, abordând problematica ei practică, care sunt fundamentate pe postulatele eticii clasice. Aceste preocupări, în mod direct, sau indirect, conțin elemente sau părți investigaționale ce au tangențe cu valorile moral-spirituale. De fapt, aceste referințe nu sunt prezentate în forme sistematizate, având abordări concrete ale valorilor teologice, însă ele cuprind schițe tangențiale cu sistemul axiologic creștin. Totodată, ele au o importanță deosebită în realizarea unei cercetări dedicate valorilor creștine în cadrul bioeticii și a interpretării paradigmelor teologice (creștine) din spațiul practic al eticii viului.

În această ordine de idei, studiile ce pot fi utile și interesante lucrării noastre le vom cataloga în două categorii. Din prima, fac parte cercetările ce reflectează în mod indirect sau tangențial valorile creștine și reprezintă analizele efectuate prin titlul de valori moral-spirituale.

A doua, conține studiile bioetice din perspectiva teologiei creștine, unde prevalează postulate din cadrul moralei respective și conțin elemente de bioetică creștină (așa cum o numesc unii teologi).

Prima grupă – *valorile spiritual-morale specifice bioeticii*, sunt reprezentative prin câteva puncte de vedere: teologia creștină – element indispensabil al gândirii europene, care formează sistemul clasic al valorilor moral-spirituale. Astfel, bioetica, ca știință ce îmbină cunoștințele biologice cu valorile umane, ea intercalează în acest fel cu cunoștințele creștine, creând un sistem valoric interdisciplinar. Se poate constata că conceptele creștine constituie o parte teoretică a bioeticii și conținutul moralității europene. Sub aspect practic, valorile moral-spirituale reprezintă mecanismul realizării bioeticii ca mod de viață, unde, de asemenea, morala creștină a dat dovadă, prin experiența sa, de un impact constructiv în modul de a fi a personalității religioase, iar sub configurație ideologică ele marchează scopuri și idealuri ale bioeticii. Privit din această perspectivă, creștinismul, prin forma sa instituțională (eclesiologică), a impulsionat, în mod extraordinar, devenirea bioeticii ca evoluare teoretică și aplicabilitate practică [168, p. 84]. În această ordine de idei, este necesar de a evidenția nume și lucrări indispensabile studiului nostru consacrat raportului bioetică-valoare creștină.

Dintre operele ce au contribuit din punct de vedere teoretic și metodologic la fundamentarea bioeticii poate fi evidențiată lucrarea lui V. Potter *Bioetica – o punte spre viitor*, unde autorul trasează obiectul, conținutul și problematica bioeticii. Obiectivul central al bioeticii ce este evidențiat în această lucrare, o constituie problema supraviețuirii, care se poate realiza prin îmbinarea cunoștințelor biologice cu valorile umane [205, p. 9]. Prin această lucrare, autorul înglobează în conținutul bioeticii totalitatea științelor și problemelor planetare ce se intersectează dintre bios și umanitate. În acest sens, prin valorile umane, savantul stabilește perspectivele teoretice în studiul relațional dintre valorile creștine și bioetică.

De asemenea, nu putem trece cu vederea preocupările lui V. Potter dedicate bioeticii globale [212, p. 12]. El consideră, că bioetica globală oferă un alt sens procesului de adresare la *ceea ce se cuvine*, și anume: procesul nominalizat înseamnă *ceea ce este*, dar nu imposibilitatea transformării naturii în *cuvenit*, adică în *cum se cuvine*. Bioetica globală, în contextul „modului de viață” durabil, trebuie să devină pentru individ, socium și civilizație, pârghia principală în elaborarea strategiei de supraviețuire globală durabilă și a eticii respective, care ar include în sine în mod obligatoriu cunoștințele biologice. Scopul bioeticii globale este supraviețuirea globală *îndelungată*. Cea din urmă reprezintă nu altceva decât o supraviețuire *acceptabilă și durabilă* [212, p. 9]. Bioetica globală, fiind una universală, are menirea să promoveze, în primul rând, mediul ambiant și, în al doilea rând, sănătatea omului prin intermediul moralei [181, p. 9-20]. Această nouă traiectorie a bioeticii, orientată la nivel global, coincide într-un total cu specificul și

caracterul universal al valorilor creștine, ceea ce se poate considera o punte de interconexiune dintre aceste două domenii. Or, obiectivul valorilor creștine se deosebește, într-o oarecare măsură, de cel al bioeticii, și anume, bioetica globală încearcă să elaboreze strategia de supraviețuire globală durabilă a Terrei, limitată la existența materială, însă, universalismul valorilor creștine pornește de la existența materială spre cea celestă (eternă). Aceste repere teoretice ne permite a dezvolta problemele ce țin de aspectele metodologice ale axiologiei creștine în cadrul bioeticii.

Merită să menționăm în calitate de izvor indispensabil a problematicii noastre și cartea lui T.L. Beachamp și J.F. Childress *Principiile eticii biomedicale* [14]. După cum se observă din titlul lucrării, autorii își propun realizarea unei reorientări în conținutul eticii medicale tradiționale, adică a substituirii eticii lui Hipocrate cu toate contribuțiile de ordin moral ale Evului Mediu, și a perioadelor posterioare, prin *etica biomedicală*, fundamentată din perspectiva respectării dreptului și libertății pacientului. Această idee apare ca rezultat al constatării că etica medicală tradițională nu mai putea face față tuturor problemelor și cerințelor ce apăreau în spațiul biomedical. Soluționarea lor presupune implicarea și integrarea într-un tot întreg a teoriilor etice, a diverselor paradigme din domeniile științelor socio-umanistice și biomedicale, a politicii legislative și sociale, a normelor și regulilor morale. Pentru a le integra, e necesar ca etica biomedicală să obțină fundamentul său teoretic propriu, să fie completată cu metaetica.

Astfel, intervin câteva interogații ce oferă un îndemn de abordare a valorilor creștine fundamentale, pentru a evidenția care sunt momentele ce nu pot soluționa problemele și cerințele ce parvin în spațiul biomedical. Respectivele interogații sunt: poate fi substituită etica medicală tradițională atunci când societatea nu o cunoaște? Vor fi efective noile principii și norme morale pentru societatea medicală, în cazul când nu le experimentează pe cele clasice? Este corect ca morala să fie adaptată la societate sau societatea la morală? Răspunsul la aceste întrebări poate marca noțiunea de interpretare a valorilor morale tradiționale, găsindu-și expresia și forma particulară pentru noile provocări, ce aduc la noi repere valorice. Astfel, pornind, în general, de la valorile morale tradiționale, apoi, în special, de la cele creștine, prin interpretare să se poată realiza o poziție valorică creștină în spațiul bioetic. Cu alte cuvinte, se plasează valorile teologice în cadrul de implicare și integrarea teoriilor etice, a diverselor paradigme din domeniile științelor socio-umanistice și biomedicale, a politicii legislative și sociale, a normelor și regulilor morale. Acest fapt este posibil printr-o abordare axiologică a experienței creștine.

O contribuție notorie la ceea ce ține de fundamentarea și evoluția bioeticii în conexiune cu valorile creștine, mai ales, în Europa occidentală, au avut-o italienii E. Sgreccia și V. Tambone [150]. În studiul *Manual de bioetică*, autorii insistă să evidențieze dimensiunile

teologiei prin ideea că bioetica nu poate fi concepută ca o simplă confruntare dintre diferite opinii și poziții etice existente, ea are datoria de a sugera valori de referință și opțiuni operative, trebuie să furnizeze răspunsuri obiective bazate pe criterii valabile din punct de vedere rațional. Astfel, pentru autori, căutarea unor răspunsuri adecvate se subînscrie necesitatea unei apropieri interdisciplinare față de problema în cauză, care este una din trăsăturile proprii ale bioeticii [150, p. 20-22]. Printre acestea, fiecare știință își are obiectivul său propriu și contribuie la formarea unui conținut unitar al bioeticii. Pentru ei, teologia oferă existenței un „orizont al sensului” [150, p. 20]. Această interpretare interdisciplinară a bioeticii și obiectivul teologiei în cadrul ei ne oferă premisele conceptuale la structurarea sensului existențial creștin, care se realizează prin câteva momente: moral, dogmatic și cultic.

În același context, remarcăm originalitatea studiilor bioeticianului australian G. Durand. Cu toate că el abordează conținutul și problematica bioeticii în sens îngust, doar în cadrul eticii biomedicale, totuși gândirea sa contribuie enorm la semnalarea și argumentarea acestui raport investigat, precum și oferă elemente teoretico-conceptuale valoroase studiului nostru.

În lucrările lui G. Durand *Introducere generală în bioetică: istorie, concepte și instrumente* [46], precum și în *Bioetica: natura, principii, probleme* [47], el menționează multiple aspecte ale bioeticii care au tangență cu valorile creștine. Astfel, un element important ca premisă teoretică pentru investigația noastră, reprezintă modul de abordare a savantului vizavi de valorile clasice, existente până la apariția eticii viului. Autorul consideră că bioetica este un amalgam de cunoștințe vechi și noi, iar privilegierea cunoștințelor noi în defavoarea celor vechi pentru savant este o greșeală, deoarece cei care ignoră istoria sunt, lipsiți de înțelepciunea generațiilor trecute și condamnați de a nu cunoaște originea profundă a atitudinilor culturale referitoare la sănătate, boală, suferință și moarte. Or, aceste poziții influențează uneori într-un mod foarte subtil dezbateră și tratarea diverselor probleme de bioetică [46]. Printre acestea, gândirea filosofică polemizează în jurul temelor tradițional-inovatorii. Pe de o parte, tradiția nu este un depozit inexistent și constant, ci o resursă inepuizabilă a cărei bogății nu se descoperă decât în măsura capacității de recepționare și reinterpretare a oamenilor de azi. Pe de altă parte, nimeni nu creează nimic: libertatea umană rămâne o libertate dirijată de tot ce ne-a fost transmis deja [46]. Aceste idei îi permite lui G. Durand să identifice trei curente ale gândirii etice care au precedat bioetica, care au pregătit-o și continuă să o influențeze în continuare: etica medicală și a îngrijirii medicale (infirmieriei); etica filosofică; etica religioasă (teologică) [46]. În acest sens, el fundamentează importanța unui studiu interdisciplinar dintre bioetică și teologie. Însă, valoarea abordărilor teologice în spațiul bioetic îl face pe adeptul ei să afirme că totul în această lume, inclusiv sănătatea, boala, moartea se află în mâinile lui Dumnezeu. Rugăciunea și încrederea în

Dumnezeu atât a pacienților, cât și a infirmierilor sunt elemente importante în îngrijirea bolnavilor, dar aportul diverselor îngrijiri este, de asemenea, esențială. Iată de ce cunoștințele, competențele și devotamentul lor sunt la fel de necesare. Medicii și alți îngrijitori sunt ținuți pentru a practica arta lor pentru binele altuia: ei sunt împuterniciți de o misiune profund sacră [46]. Problema de cercetare ce survine în acest sens, ține de valorile creștine fundamentale în baza cărora se pot interpreta dilemele practice ale bioeticii, care etalează alte niveluri semnificative pentru cercetare.

Un alt cercetător, care a contribuit la decantarea teoretică a bioeticii, precum și utilizarea în cadrul studiilor sale a unor elemente valorice specifice moralei creștine este filosoful ucrainean M.M. Kiselev. În studiul său *Філософські та світоглядні аспекти біологічної етики* [207] sunt evidențiați mai mulți filosofi care au un impact la dezvoltarea bioeticii. Intenția filosofului nu a fost de a efectua o analiză axiologică, cu atât mai mult una creștină, însă, din perspectiva teoriei valorilor, inclusiv și a interesului nostru investigațional, la el persistă referiri la unele valori spiritual-morale, concomitent și interpretarea lor în gândirea umană. Dintre valorile morale cu care operează autorul sunt binele și răul, dreptatea și nedreptatea, adevărul și neadevărul, sufletul uman, divinitatea etc. [206, p. 13-16]. Aceste categorii etice au condus la fundamentarea unor principii morale ce ghidează comportamentul și atitudinea profesională în actul medical. Filosoful ucrainean orientează aceste idei și asupra proceselor sociale cauzate de PȘT. Astfel, imperativele ce survin în urma corelației cunoștințe morale–cunoștințe profesionale sunt binecunoscutele valori precum binefacerea, nondăunărea, demnitatea etc. În acest context, morala creștină a avut și are aportul său istoric la teoretizarea și experimentarea lor. Criteriul moral destul de important ce este expus în acest articol, care a ghidat investigația noastră interdisciplinară și care și-a găsit oglindire în teză este lipsa interesului de proprietate și autoritate decizională în actul bioetic impus actualmente de domeniile implicate în dezbateri. Ele sunt departajate de obiectivul fiecărei discipline și astfel se realizează o interdisciplinaritate dialectică și nu în opoziție cu ea. Fiind influențat profund de această convingere, bioeticianul stabilește obiectul și statutul bioeticii [208], oferă conotații morale PȘT [207] și fundamentează criteriile interdisciplinare ale bioeticii [200].

O contribuție teoretică destul de importantă pentru studiul nostru îl prezintă articolele cercetătorilor ucraineni S.V. Vekovșinina și V.L. Kulinicenko [210; 204]. Astfel, în lucrarea *Біоетика: начала и основания*, sunt evidențiate câteva sisteme axiologice cu caracter religios (axiologia creștină, axiologia budistă, axiologia iudaică și axiologia islamică), care stau la baza apariției și fundamentării bioetice [204, p. 36]. Dintre toate aceste sisteme axiologice, un rol deosebit, pentru bioetica europeană îl joacă concepția creștină despre lume, deoarece ea

promovează în calitate de virtute principală dragostea și reprezintă valoarea supremă a personalității umane [204, p. 41]. Astfel, concepția creștină despre lume, în viziunea lor, a contribuit la formarea conceptului de personalitate, la care bioetica apelează, în primul rând, mai ales, atunci când sunt abordate problemele precum drepturile omului, autonomia omului, capacitatea omului, libertatea etc. În aceste articole autorii analizează următoarele valori creștine: autoritatea divină, valoarea hristologică, valoarea eshatologică, dragostea, eternitatea, valoarea vieții și a sufletului etc. [204, p. 41]. Problema centrală a lucrării în cauză o reprezintă gradul conceptual al teologiei creștine implicat în cercetările bioetice, precum și modul de aplicare a acesteia în conștiința bioetică. Aceste repere de ordin noțional contribuie la apariția necesității de a sistematiza din punct de vedere fundamental și conceptual valorile creștine, prin formarea unei axiologii creștine ce ar întruni o structură și o ierarhie specifică ei, precum și orientarea metodologică a valorilor creștine în actul bioetic, axat, în mod special, asupra progresului biotehnic contemporan.

În același context, trebuie să evidențiem aportul teoretic al studiului *Биоэтика как феномен культуры* [216] al filosofului rus N.N. Sedova. Interesul investigațional ce necesită a fi accentuat în această cercetare reprezintă raportul dintre conceptul și elementele culturii vizavi de aparatul noțional al bioeticii. Abordarea bioeticii ca fenomen cultural implică, pe de o parte, relația dintre elementele culturii, unde factorul religios este o parte componentă, iar pe de altă parte, conținutul teoretico-practic al bioeticii formează un grup de valori ce rezultă din cultura umană, obținută în ansamblul activității sale [216, p.17]. Autorul realizează o structură care caracterizează acest moment. Astfel, aria conceptuală a bioeticii este sistematizată în trei niveluri. *Primul nivel* include specificul preocupărilor teoretice ale bioeticii. La acest nivel bioetica este interesată de analiza celor mai recente inovații științifice și riscuri posibile, precum și soluționarea problemelor fundamentale în strânsă legătură cu cea a adevărului, a valorilor general-umane: libertatea și responsabilitatea, problema binelui și răului. Acest nivel permite studiului nostru de a ne orienta cercetarea asupra acestor momente, doar că, dintr-o perspectivă a idealului moral creștin și, totodată, permite realizarea obiectivelor propuse la începutul lucrării.

Al doilea nivel se referă la stabilirea unor standarde și norme de conduită cu o monitorizare a realizării, precum și evaluarea lor la anumite perioade de dezvoltare a societății. Acest nivel este specific comitetelor de bioetică, ce implică adoptarea unor decizii reieșind din nivelul de dezvoltare culturală a societății și convingerile sale [217, p. 18]. Următorul, *al treilea nivel*, autorul îl asociază cu comportamentul individual, format în baza tradițiilor și convingerilor, precum și normelor care reglementează tradițiile și convingerile. În literatura de specialitate, acest nivel este numit și bioetică aplicată [217, p.18]. În acest sens, lucrarea în

cauză, ne permite de a stabili obiectivele tezei și a fundamenta convingerile, normele, conceptele și valorile creștine, ce ar favoriza adoptarea unor decizii morale.

O altă perspectivă teoretică, ce are valențe semnificative pentru investigația noastră o au concepțiile bioetice ale filosofului bielorus T.V. Mișatkina. În lucrarea *Культурный плюрализм при проведении этической экспертизы биомедицинских исследований* [215, p. 17], sunt analizate anumite dileme teoretico-morale cu care se confruntă bioetica în general și, în mod special, cercetarea biomedicală, unul dintre acestea, în opinia autoarei T. Mișatkina, fiind pluralismul cultural în toate sferele existenței sociale. Dificultatea cu care se confruntă filosoful constă în aspectul global al comprehensiunilor bioetice și cadrul local al imperativelor morale. În acest sens, se suprapun interesul global cu cel local și apar, în mod respectiv, divergențe inutile. Autorul încearcă într-o formă secularizată să formeze anumite cerințe ce necesită respectate în cadrul disputelor bioetice. Prima cerință, ar fi cadrul contextual de adoptare a deciziilor, unde sunt implicați factorii economici, sociali, istorici, etnici etc. A doua, ar fi negarea absolutismului moral și echitatea culturală în diferite situații. Următoarea cerință, ar fi negarea relativismului cultural și recunoașterea incertitudinii morale [215, p.42]. Aceste exigențe pot fi utilizate în cercetarea noastră ca elemente metodologice, în cazul când dorim să analizăm unele probleme de bioetică medicală, unde sunt implicate mai multe forme sau tipuri religioase ce racordează valorile creștine. Totodată, această investigație oferă oportunitatea de a materializa scopul tezei de doctor în filosofie ce ține de analiza corelației dintre bioetică și valorile fundamentale creștine, ce presupune dialogul civilizațiilor, care cere sistematizarea normelor morale, unde ar fi posibilă relația dintre valoarea bioetică cu cea creștină, atât la nivel local, cât și global.

Nu putem trece cu vederea concepțiile filosofului bielorus E.S. Yaskевичi, care prin studiile sale, centrate asupra problemelor de dezvoltare durabilă și a dialogului dintre domeniile științifice, valorifică rolul și impactul bioeticii în soluționarea lor. Punctul de la care filosoful pornește analiza situației, se axează pe anumite norme, imperative, valori umanistice și idealuri spiritual-morale, care necesită a fi abordate în cadrul epistemologic contemporan într-o formă interdisciplinară [225, p.21-22]. Acest moment conduce la un studiu metodologic în discursul bioetic, ce implică o justificare rațională a principiilor metodologice ale bioeticii care să conducă la un acord cu privire la aspectele juridic, etic, medical, axiologic și teologic într-un mediu deschis, fundamentat din punct de vedere sinergetic [225, p. 22]. Forma de cercetare a autorului implică un alt nivel de studiu – dacă se investighează o problemă, conducându-se de cadrul normativ și spiritual-moral care deja s-a cristalizat în gândirea umană, atunci, apare în mod involuntar, întrebarea: Care ar fi condițiile conceptuale ale conținutului fiecărui domeniu ce participă în discursul bioetic interdisciplinar? Astfel, se poate utiliza ca premisă momentele

generale ale dialogului interdisciplinar, ca mai apoi, prin asimilare reciprocă, s-ar putea ajunge la un consens moral. Această supoziție a avut o importanță deosebită pentru cercetările ce au fost efectuate în cadrul compartimentului doi al tezei de doctor în filosofie.

Într-un studiu apărut în anul 2008, cu titlul *Principii de bioetică. O abordare ortodoxă* [36], filosofil români P. Chirilă, L. Gavrilă, C. Gavrilovici și A. Băndoiu, efectuează o analiză creștină a unor momente de bioetică medicală. Menționăm că această lucrare nu este doar teologică, ci se află într-o corelație cu bioetica. În alt sens, cercetarea are când un dublu sens, când unul triplu, adică sunt prezentate realizări științifice, principii și concepții ale bioeticii, abordări și comentarii creștine. Aceste tratări și comentarii vin să coaguleze un discurs dialectic prin evitarea unor teze în procesul analizei, ca apoi, prin formarea unor concepte și poziții cu referire la posibilitatea și relevarea cadrului creștin implicat în cercetarea bioetică. Totodată, ele permit să se realizeze sinteze despre unele obiective ce duc la depășirea contextului religios-moral divers. În acest sens, apare obiectivul de a evidenția unele implicații metodologice a valorilor creștine în spațiul bioetic.

Evoluția bioeticii a făcut să apară o multitudine de lucrări cu tematică diferită, dar care au ca obiectiv, în oarecare măsură, unele mai mult, altele mai puțin, fundamentul redat de V. Potter a acestei științe ca „punte spre viitor”. Într-o formă restrânsă, trebuie să menționăm un șir întreg de autori care s-au preocupat de tratarea bioeticii în accepțiunea lui V. Potter - J. Bernard [19], C. Debru [45], R. Masse [91], J.C. Willke [198], G. Widdershoven [196], K.W. Wildes [197], G. Muier [103], J. Muller [104], G. Moutel [101], E. Winkler [199], B. Iudin [224] etc. Dincolo de aceste realizări, o mare importanță o au abordările teoretice și practice ale bioeticii efectuate de cercetătorii autohtoni, despre care vom vorbi în subcompartimentul următor al tezei.

A doua categorie de studii, după cum s-a relatat mai sus, cuprinde analizele teologice creștine conexe cu bioetica, care au ca obiectiv problema formării unui sistem al valorilor creștine fundamentale. În această ordine de idei, constatăm că o analiză propriu-zisă a valorilor creștine nu a fost efectuată de către filosofil, teologii și cercetătorii în domeniu, reieșind dintr-o abordare concretă. Elemente conceptuale necesare efectuării studiului nostru se întâlnesc în diverse lucrări, începând cu *Scriptura Vechiului și Noului Testament*, efectuate de reprezentanții filosofiei medievale în cadrul patristicii și scolasticii, iar într-o formă secularizată – de filosofil perioadei moderne și contemporane. Valorile creștinismului în faza sa incipientă erau analizate și centralizate, în mod separat, asupra unor aspecte individuale, cum ar fi divinitatea, calitățile și atitudinile umane și rolul său în societate. În acest sens, devine imposibil un studiu al interconexiunii bioetică-valoare creștină sau, cum se utilizează în literatura teologică sintagma – bioetica creștină, fără a semnala unele teze de bază ale marilor filosofil și scriitori creștini,

precum și valoarea fundamentală a acestora în probleme de bioetică. Din aceste considerente, înainte de a prezenta nume notorii, care analizează problema în cauză, propunem o schițare sumară a celor mai valoroase opere teologice ce au constituit bază teoretică și practică pentru interpretările teologice ale problemelor bioetice.

Este incontestabil faptul că fundamentul teoretic și practic al valorilor creștine își are originea în cele două colecții de cărți ale *Bibliei*. Prima culegere – *Vechiul Testament*, reprezintă patrimoniul valoric al vechilor evrei, ulterior răspândit prin creștinism în Europa, apoi la nivel mondial. În această culegere, valorile morale religioase nu sunt expuse sistematizat, ci într-o formă de adevăruri dogmatizate. Din aceste considerente, aici sunt întâlnite valori morale legate de învățături elaborate sub inspirație divină, în alte momente, ele apar ca îndrumări și norme practice pentru credincioși, iar altele sub forme de porunci, sentințe, făgăduințe, pedepse etc. Aproximativ cu 1500 de ani î. H., Moise, din/prin inspirație divină, expunea metodic în fața supușilor săi *Decalogul* sau cele *Zece porunci*, fiind primul cod moral propriu-zis al omenirii. Primele patru porunci se referă la relațiile omului cu divinitatea, iar celelalte la relațiile dintre oameni. Aici sunt întâlnite așa valori ca divinitatea, devotamentul, puritatea morală, sacralitatea, cinstea, respectul. Diferite precepte morale și valori se întâlnesc și în alte opere ale acestei colecții sub forme de povestiri istorice, prorocii, rugăciuni, cuvinte de învățătură sau proverbe. O bună parte dintre acestea se referă la viață, sănătate, modul sănătos de trai, medici.

Colecția a doua a *Bibliei*, *Noul Testament*, de asemenea, include subiecte cu caracter axiologic, ce se conțin în parabole sau în cuvinte de învățătură. Asemenea situații întâlnim în Predica numită de pe Munte expusă în Matei 5, 3-10 sau Dragostea și bunurile ei în Corinteni 13, 1-13. Frecvent, în *Noul Testament* se întâlnesc valori precum dragostea, credința, puritatea morală, speranța, blândețea, milostivirea, dreptatea, pacea, sacrul, divinitatea, iertarea, devotamentul etc. De fapt, conceptul valoric neotestamentar este *dragostea* – porunca dată de Iisus ce suplinește întreg *Decalogul* lui Moise, de aici provine și calificativul că creștinismul este religia sau credința iubirii.

În această ordine de idei, e important de remarcat că valorile morale și religioase ale *Vechiului Testament* nu au aceeași autoritate în cadrul teoretic și cel practic al teologiei creștine ca *Noul Testament*. În prima colecție, sunt prezentate prescripții morale care sunt remodelate în morală *Noului Testament*. Ele manifestă înclinațiile și dispozițiile poporului evreu într-o anumită epocă a dezvoltării sale și, din acest considerent, sunt privite în literatura creștină ca o treaptă premergătoare pentru moralitatea *Noului Testament*, sau cum întâlnim în operele Apostolului Pavel, ca pedagog spre Hristos. De aceea, majoritatea teologilor creștini, în fundamentarea valorilor morale nu pornesc în studiile lor de la locuri izolate din Scriptură, ci de la ideea pe care

Autorul Suprem vrea să o exprime, considerând că punctul culminant al moralității și împlinirii legii morale este în persoana lui Iisus Hristos, în învățătura și viața Sa.

Reperle axiologice prezentate în organonul spiritual enumerat mai sus, prin fapte reale, mai ales, prin dragostea față de semeni (noutatea valorică a învățăturii lui Hristos), au contribuit în perioada patristică a filosofiei medievale la pornirea revoluționară în reorganizarea valorică a lumii date, respectiv în organizarea sănătății publice – organizarea spitalelor și ospiciilor pentru invalizi, bătrâni sau nevoiași pe lângă mănăstiri sau marile parohii. Avem aici exemplul implementării în practică a valorilor spiritual-morale promovate de creștinii primelor secole. Incontestabil, în această lucrare noul sistem moral este cristalizat în anumite schițe și acte cu caracter valoric. Este necesar de relatat că formarea acestui sistem a parcurs câteva nivele evolutive în perioada patristică. La început se caracterizează printr-o apărare, poziționare și reorganizare critică a sistemului valoric al păgânismului antic, apoi, prin crearea noului sistem și implementarea lui în activitățile sociale.

Astfel, putem enumera câteva lucrări și personalități marcante care s-au manifestat la începuturi: *Didahia*, care prin prima parte a ei prezintă o cateheză morală, numită de unii teologi contemporani primul manual de morală creștină [147, p. 33]. Aici valorile morale sunt prezentate direct, fără dificultate noțională, asemănător stilului *Noului Testament*, însă specificul ei constă în clasificarea și planul pe care îl folosește autorul ei. Preceptele morale sunt analizate din două părți: prima, numită calea vieții, reprezintă virtuți legate de îndatoririle ce promovează desăvârșirea morală și intelectuală a omului. Cele mai relevante valori exprimate aici sunt cele față de divinitate, față de sine și față de societate [147, p. 25-32]. În a doua parte, calea morții, sunt elucidate un șir de antivalori, cum ar fi uciderea, adulterul, furtul, mărturiile false etc. Abordări asemănătoare găsim în *Scrisoarea lui Pseudo-Barnaba* [147, p. 25-32], *Păstorul lui Herma* [147, p. 25-32], *Scrisoarea către Diognet* [147, p. 25-32] etc.

Printre personalitățile marcante care au apărut, poziționat și reorganizat în mod critic valorile antice îi putem numi pe Policarp al Smirnei [147, p. 211-216], Ignațiu din Antiohia [147, p. 145-200] etc. Aceștia au semnalat elemente axiologice ce sunt necesare în utilizarea studiului nostru, ele fiind caracterizate ca unanime și care tratează așa dileme conceptuale ca valorile creștine propriu-zise și autoritatea lor în raport cu cele păgâne. Merită amintite și unele teme abordate în lucrările lor de către unii filosofi și apologeți. Prezentând dogma trinitară, despre divinitatea lui Hristos, evidențiază subiecte eshatologice, despre virtuți ca credința, speranța, dragostea, libertatea, bărbăția, dreptatea, puritatea, ajutorarea celor slabi, milostenia, precum și despre valoarea sufletului, valoarea rațiunii, despre valoarea vieții, despre bine și adevăr etc.

Un aport deosebit la fundamentarea valorilor creștine l-au avut filosofii Atenagora Atenianul [3], Tertulian [159], Grigorie de Nyssa [76], Fericitul Augustin [4], Maxim Mărturisitorul [95], Ioan Damaschin [63] Toma d'Aguiño [167] etc. Acești mari dascăli ai creștinătății au pus temeiurile teoretice și practice ale teologiei creștine, au format premise raționale care au contribuit ca sursă teoretică la construirea sistemului secular/autonom din perioada modernă. Direcția morală, specifică gândirii occidentale, a permis formarea unei noi paradigme în moralitatea modernă, caracterizată prin autonomia persoanei, spre deosebire de cea teonomă, fapt ce a făcut ca mai târziu, cum menționează P. Singer, să apară etica specializată. Pentru H.T. Engelhardt, acest deziderat a constituit motiv al apariției bioeticii.

Filosofii și teologii creștini care abordează elemente specifice sistemului axiologic creștin, reprezintă un moment decisiv în fundamentarea concepției valorilor creștine. Respectivul studii marchează din punctul de vedere al atitudinii și convingerii practice, un caracter unitar al poziției față de problemele practice din sfera medicală contemporană. Însă, un element specific reprezintă cadrul teoretic al acestor analize cu caracter bioetic, ce semnifică unele deosebiri de sens și orientare. Astfel, unul dintre părinții bioeticii nord-americane, contemporan cu V. Potter și coleg cu A. Helegers, H. Engelhardt, prin profunzimea expunerii și orientării sale, abordează bioetica într-o formă neîntâlnită la alți cercetători din domeniul teologic și este valoroasă investigației noastre. Un studiu profund al creației engelhardtiene ar evidenția trei orientări în evoluția gândirii sale, care contribuie la definitivarea traiectoriei relației dintre bioetică și valorile creștine, pe de o parte, iar pe de altă parte, sunt evidențiate, în mod indirect, unele elemente axiologice creștine concrete, implicate în actul bioetic.

În *prima perioadă* de activitate științifică, H. Engelhardt își axează interesul profesional pe fundamentarea bazelor intelectuale ale bioeticii. *Această orientare* subliniază că filosofia este motorul intelectual al oricărei științe, care oferă claritate gândirii, metode de cercetare, simplitate fenomenelor și sistematizarea problematicii bioeticii. Bioetica stabilește un punct comun atât criticilor, cât și alternativelor apărute în câmpul ei de discuție. Reflecția eticii viului reprezintă o încercare de a ajuta civilizația să-și examineze și clarifice viziunile asupra realității și a valorilor existente, ținând cont de faptul că bioetica ocupă un rol central în adaptarea intelectuală reciprocă a culturii și a tehnologiei biomedicale, mai ales, în fața conflictului valorilor de magnitudinea celui pe care îl traversează cultura societăților democratice. Scopul filosofului la această etapă a fost să evidențieze paradigmele ce năzuiau să clarifice ontologia provocărilor și armonia cunoștințelor [52, p. 8]. Engelhardt, mai întâi, abordează problema de principiu a rezolvării controverselor morale atunci când cei aflați în discuție nu împărtășesc aceeași viziune, cu alte cuvinte, un număr comun de norme și reguli specifice de care e nevoie pentru a ști nu

doar care este binele în general, dar cum anume să-l identificăm și să-l realizăm în situații particulare. Prin această poziție, el stabilește necesitatea structurării valorilor specifice fiecărei culturi sau civilizații din care fac parte subiecții implicați în actul bioetic, care prezintă teme de analiză la nivel universal, fundamentat pe binele comun, sau, dacă ne referim regional, pe convingerile locale.

Pornind de la aceste conjuncturi concepționale, în cercetarea lui H. Engelhardt se evidențiază *a doua orientare*, ca prelungire a primei, și anume problema pluralismului moral și posibilitatea formării unei etici autoritare. Obiectivul propus de bioetician este stabilirea unor poziții de arbitraj situate fie în afara dezbaterii, prin apelul la o autoritate morală indiscutabilă, fie într-un alt gen de meta-subiectivitate, recunoscută ca atare de părțile aflate în conflict. Această poziție ideală, a „cunoscătorului perfect” a fost ocupată în mod tradițional de Divinitate, Creatorul Atoateștiului fapturilor Sale. Armonia lumii vechi funcționa pe o premisă monoteistă, cum o numește autorul, cu alte cuvinte, pe existența unei poziții epistemologice privilegiate, unice, în raport cu care era asigurată cunoașterea în general și cea morală în particular. Or, deși fundamentul cultural și istoric al acestei premise, și anume monoteismul religios, a fost treptat îndepărtat prin emanciparea susținută de Iluminism. Proiectul filosofic modern stabilit cu această ocazie a pretins să moștenească și să fructifice, în termeni seculari, postcreștini, eliberați atât de „superstiție” (harul divin), cât și de „simțul comun” (tradiția, obiceiurile), numai prin puterea și în granițele rațiunii, poziția cunoscătorului perfect și să ofere astfel o viziune obiectivă, asupra realității și moralității [53, p. 10-11].

Pentru a soluționa dilema, Engelhardt clasifică conceptele morale în două părți – *morală cu conținut* și *morală fără conținut*, iar când le expune, folosește în mod sistematic câteva distincții esențiale (ex. *prietenii în sens moral alcătuiesc o comunitate, străinii în sens moral alcătuiesc o societate* etc.). [53, p. 13]. Aceste preocupări teoretice ale lui Engelhardt permit studiului nostru formarea unei premise metodologice, care are ca interogație modul de abordare universal a problemelor practice din cadrul bioeticii medicale. Or, problema de bază care se observă din studiul dat, argumentează cunoașterea identității valorice a fiecărei culturi fundamentate pe formele specifice societății (dacă raportăm la cultura noastră, elementul cultural reprezintă teologia creștină).

Aceste distincții l-au făcut pe H. Engelhardt, în 1996, să publice a doua ediție, a *Fundamentelor bioeticii*, rescrisă aproape în întregime. Structura și scopul lucrării sunt aceleași, formularea epistemologiei morale și explorarea celui de-al doilea standard – *morală fără conținut*, ce îi înglobează pe „străini” în sens moral, în domeniul biomedical. Însă, autorul, din dorința de a prezenta mai deslușit teza dată, înțeleasă de mulți în mod confuz sau greșit,

introduce o parte din termenii tehnici menționați mai sus (morala cu conținut și morala fără conținut), accentuând diferență semnificativă în tratarea tensiunii dintre cele două standarde. Citite cu atenție, *Fundamentele bioeticii*, reeditată conține un mesaj nou, transparent, cu precădere în notele profunde, tipice stilului engelhardtian. Deși continuă să militeze pentru posibilitatea coabitării pașnice în spațiul social creat de *permisiunea morală*, autorul transmite, totodată, un mesaj insistent, privind necesitatea de a îmbrățișa o viziune morală substanțială particulară: „Dacă vrem mai mult decât poate dezvălui rațiunea seculară – și trebuie să vrem mai mult – atunci trebuie să ne alăturăm unei religii și să avem grijă să o alegem pe cea dreaptă” [52, p. 40]. Pentru filosof, această religie este creștinătatea ortodoxă cu valorile sale clasice.

În această ordine de idei, putem evalua *a treia orientare* în activitatea științifică a lui Engelhardt, în care reasează întregul demers intelectual, analizat mai sus, în interiorul celui teologic, pledând pentru o bioetică creștină [53; 52]. Dacă în primele două direcții autorul expune morala seculară fără conținut, care îi unește pe străini în sens moral, atunci în bioetica creștină, dezvăluie posibilitatea unei morale cu conținut pentru prieteni în sens moral. Aici bioeticianul își înaintează scopul, ca sarcina de cercetare să conțină câteva laturi conceptuale. În prima, examinează multidimensional nivelul implicării creștinismului occidental atât în proiectul filosofic modern, cât și în criza post-modernității. [53, p. 55-56]. Cea de-a doua, expune fundamentul ontologic și epistemologic al moralei creștine din primul mileniu, în care bioetica creștină își are locul propriu. Engelhardt pledează pentru fundamentarea moralei creștine pe singurul ei fundament transcendental, pe cunoașterea noetică (spirituală, duhovnicească), personală a divinității [53, p. 58]. A treia latură conceptuală, medicul-filosof o rezervează reorientării către unirea transfiguratoare cu Dumnezeu, firul roșu al examinării temelor clasice ale bioeticii. Respectiv, dilemele legate de sexualitate și procrearea unei noi vieți umane, avortul, înseninarea artificială și transferul de embrioni, ca și clonarea sau ingineria genetică, sunt preocupări centrale. El examinează aceste probleme bioetice nu ca niște provocări morale izolate, ci în termenii obiectivelor creștine consacrate realizării unirii transfiguratoare cu Dumnezeu. A patra latură, în creația engelhardtiană, este consacrată problemelor legate de suferință, boală, infirmitate, moarte și asistenței medicale. Aceste categorii medicale sunt plasate în interiorul narațiunii creștine cosmice despre viciu, mântuire și har [53, p. 60].

O implicație teoretică și practică valoroasă pentru studiului nostru depistăm în creația lui John Breck, autorul mai multor opere teologice și bioetice, dintre care în limba română s-au tradus *Darul Sacru al vieții – tratat de bioetică* [27]; *Clonarea umană între mit și realitate – o evaluare ortodoxă* [25]; *Bioetica și taina persoanei – perspective ortodoxe* [26]; *Trepte pe calea vieții – o viziune ortodoxă asupra bioeticii* [28] etc.

Originalitatea interpretării eticii biologice în studiile acestui teolog o reprezintă argumentarea bioeticii ca disciplină teologică, ce presupune un sistem valoric bazat pe anumite adevăruri, sau, mai degrabă, pe Adevărul care s-a revelat și continuă să se reveleze în comunitatea eclesiologică, adică realitatea atotcuprinzătoare a prezenței lui Dumnezeu în creație [27, p. 27]. Pentru J. Breck, morala ortodoxă și, în special, etica medicală sau bioetica, care se ocupă, mai ales, de problema vieții și a morții, se fundamentează pe cel puțin următoarele presupoziii: **(1)** Viața este un dar divin. Dumnezeu a creat omul, dându-i viață prin suflarea sa viu-făcătoare (Geneza, 2, 7), nu din necesitate, ci în mod liber și deliberat spre a participa la slava Sa. La rândul nostru, existăm nu datorită vreunui dar al părinților noștri, ci tot ca dar al lui Dumnezeu. Dreptul fiecăruia dintre noi, fie că avem sau nu darul procreării, este să participăm la slava lui Dumnezeu; **(2)** Dumnezeu este Stăpân peste fiecare aspect al existenței umane; **(3)** Modelul de relații umane e necesar să constituie relația interpersonală conform dogmei trinitare, care este caracterizată prin „comuniune și alteritate, prin unitatea de esență și deosebirea persoanelor - modelul sau icoana fiecărei relații umane. Uniți prin aceeași natură umană în comuniunea ecleziastică, împărțășind unii altora diferite daruri duhovnicești, noi suntem chemați la responsabilitate: să răspundem unui celuilalt cu dragoste jertfelnică, care reflectă iubirea nesfârșită a celor trei Persoane ale Dumnezeirii, împărțășită în sânul Treimii și revărsată în inimile noastre prin lucrarea Harului divin”; **(4)** Viața omului este îndreptată spre transcendență. „Creșterea în viața morală este posibilă atâta timp, cât experimentăm tensiunea eshatologică a vieții veșnice prezentă în mijlocul nostru... Etica creștină se concentrează asupra realizării aici și acum a frumuseții, adevărului și desăvârșirii vieții din Împărăția lui Dumnezeu” [27, p. 27-28].

Următoarea orientare a bioeticianului Jh. Breck o constituie criteriile de implicație a acestor presupoziii pentru etica medicală. Punctul de debut îl reprezintă contextul existențial contemporan, axat pe înțelesul actual al sănătății și integrității, care, în opinia teologiei creștine, au un ultim sens din perspectiva voinței divine veșnice, a iconomiei divine ce se va împlini potrivit eshatologiei creștine tradiționale. De aceea, relatează autorul, „serviciul medical trebuie să urmărească nu numai scopul proximal al redării și îmbunătățirii sănătății trupesti; el ar trebui să tindă să ofere condiții optime pentru creșterea spirituală a pacientului în fiecare moment din ciclul vieții. Aceasta înseamnă a vindeca bolile și înseamnă, mai ales, în cazul muribunzilor, alinarea durerii prin mijloace adecvate pentru a permite pacientului, prin rugăciune, spovedanie și împărțășanie, să se predea în mâinile lui Dumnezeu” [27, p. 28].

Reieșind din aceste remarci teoretice, în studiile teologului se poate evidenția o dublă interpretare a bioeticii. Pe de o parte, el analizează problemele practice ale bioeticii ca disciplină teologică, mai ales în lucrarea *Darul sacru al vieții*, iar pe de altă parte, scrie, în alt articol, ce se

referă la două științe, reieșind din interdisciplinaritate. Astfel, în studiul *Priviri asupra bioeticii: punctul de vedere al unui teolog creștin*, Jh. Breck la începutul analizei vorbește de condițiile bioeticii ca disciplină teologică, ca apoi să remarce puncte creștine, unde bioetica se întâlnește cu teologia morală creștină: „În calitate de disciplină teologică, bioetica reflectează la valorile intrinseci ale vieții umane și la mijloacele prin care tehnologia biomedicală poate ajuta în ultimele clipe ale vieții, adică în acele clipe în care vorbim despre participarea omului în calitate de persoană la viața personală a lui Dumnezeu. În acest punct, bioetica se întâlnește cu teologia morală ...” [27, p. 59]. Sigur, această dublă interpretare a bioeticii el a dobândit-o ca exeget al filosofiei patristice, unde se evidențiază dubla interpretare a filosofiei creștine, „există mai întâi teologia ca experiență, profeție și viață harismatică, și apoi urmează teologia ca descriere a acestei vieți, a manifestărilor ei și a culturii pe care o creează. Această descriere poate fi știință a lucrurilor trăite, erminie și cugetare filosofică. Prin urmare, una este filosofarea despre Dumnezeu în mediul ambiant al experienței și vieții harismatice și alta, descrierea științifică și filosofică a acestor fenomene de viață și a monumentelor ei, de orice natură ar fi acestea - literare, artistice etc., însă, aceste două lucruri se întrepătrund în atmosfera curentă a istoriei, drept care se cere investigație pentru a fi înțelese toate aceste distincții” [90, p. 26]. Aceasta, probabil, și este metoda prezentării în dubla interpretare a bioeticii teologului creștin Jh. Breck.

Considerăm că teza principală a acestui bioetician constă în abordarea teoretico-practică a modului de adoptare a deciziilor morale. Or, înainte de a trece la problema luării deciziei morale, necesită a fi evidențiate unele presupoziii teologice ale autorului, care guvernează luarea deciziilor morale. Pe lângă cele evidențiate anterior, Jh. Breck dezvoltă anumite dogme creștine, tradiționale, ce au tangență cu problema vieții și a morții. Scopul lui este de a oferi o perspectivă concretă, o viziune a prezenței și scopului lui Dumnezeu în creație și în existența umană, asigurând temelia pentru judecățile morale specifice atinse de el. Înainte de toate, încearcă să argumenteze din Tradiția Creștină a convingerii că viața umană este un dar divin, care trebuie primit cu recunoștință profundă și oferit apoi Creatorului Vieții. Aceste fundamente doctrinare le expune prin subiectele: 1) Viața morală: „libertatea în duh” [27, p. 31-38]; 2) Dumnezeu ca Treime [27, p. 38-42]; 3) Persoana umană: de la chip la asemănare [27, p. 42-47]; 4) Lucrarea răscumpărării: „Dumnezeu era în Hristos...” [27, p. 47-54]; 5) „Theosis” sau îndumnezeirea [27, p. 54-60].

Spre deosebire de H. Engelhard și Jh. Breck, moralistul G. Mantsaridis are o poziție critică față de conținutul bioeticii, el o numește *morală globalizării* și o știință cu un imens domeniu de cercetare, dar cu un conținut foarte limitat [89]. Originea bioeticii, în viziunea lui G. Mantsaridis, este nemijlocit legată de tradiția creștinismului secularizat occidental, mai ales de

morala occidentală, care, încercând să prevină și să controleze evoluțiile generale cauzate de dezvoltarea în salturi a biologiei și a tehnologiei medicale, abordează stări generale și nu persoane, relații interpersonale. Iar când nu se exprimă în cadrul unei confesiuni religioase sau a unei cosmoteorii, ignoră pe cât se poate concepțiile religioase, metafizice, sau, de alt ordin, privind lumea sprijinindu-se pe principii și valori utilitariste, care pot fi acceptate pe o scară mai largă, dar fără rezultat. În această conjunctură, G. Mantsaridis susține: „Abordarea problemelor bioetice trebuie să fie determinată de o antropologie și o cosmologie corespunzătoare. Atunci când există o anumită bază acceptată de toți pentru om și pentru lume, este natural să se poată realiza un acord corespunzător în abordarea și rezolvarea problemelor bioetice. În cazul când nu există această bază comună, este firesc să apară diferențe și contradicții” [89]. Antropologia joacă un rol important în cadrul bioeticii, menționează G. Mantsaridis. O antropologie străină de cea creștină, este mecanicistă și unidimensională, ceea ce e și normal să nu poată sprijini o morală reală. Autorul consideră că „morala trebuie să fie înțeleasă totdeauna ca mișcarea de la *a fi* la *a fi bun*. Când însă *a fi* este abordat în mod mecanic și unidimensional, atunci *a fi bun* este perceput, pur și simplu, ca o evoluție mecanicistă sau eudemonistă și nu calitativă ori duhovnicească a lui *a fi*” [89].

Ulterior, în anul 2004, filosoful publică o monografie la Tesalonic cu titlu *Morala creștină. Omul și semenul. Poziționări și perspective existențiale și bioetice* [89]. În această lucrare, autorul prezintă o atitudine mai pozitivă față de cea anterioară, expunând viziunea creștină a problemelor existențiale și făcând în mod logic tangențe cu dilemele morale ale bioeticii. Studiul poate fi clasificat în două părți, în prima parte, sunt expuse elementele conceptuale ce exprimă poziția creștină vizavi de sensul vieții – punctul central de la care debutează în viziunea sa orice discurs bioetic [89, p.409-415]. Totodată, el accentuează temporalitatea vieții umane, ce denotă atitudinea față de inovațiile științifice, care afectează unitatea și integritatea moral-spirituală a omului, prin caracterizarea unor concepții ca timp, virtute, bunăstare și asceză [89, p. 416-436]. A doua parte, înglobează o analiză practică a conceptelor anterioare, referindu-se la tehnologie, criza ecologică, reproducerea umană artificială, transplantologie, eutanasiu etc. [89, p.437-520]. Modul de sistematizare a unor subiecte teologice morale de către G. Mantsaridis pot servi ca argument la conținutul obiectivului propus în lucrare. Teologul analizează într-o formă indirectă valori creștine ca: virtutea, timpul, asceza etc., care reprezintă cadrul de analiză a grupului de valori morale ale teologiei creștine.

Un aport considerabil în constituirea pozițiilor teoretico-practice și metodologice ale valorilor creștine în abordările bioetice îl are teologul și bioeticianul român L. Popescu. În

lucrarea sa *Bioetica și perspectiva creștină* [129], este realizat un discurs dialectic dintre teologie și bioetică. Ideile și pozițiile autorului imprimă tezei noastre premise edificatoare, de natură teologică, ce configurează perspectiva creștină asupra celor mai stringente dileme ale bioeticii. Momentele-cheie, ce au valoare conceptuală în studiul nostru, sunt cele orientate asupra persoanei umane, chipului divin în om, perspectiva desăvârșirii prin har și efort ascetic, a asemănării cu Dumnezeu, începând cu această viață și culminând cu eternitatea. La temelia judecăților bioeticianului sunt însușirile *Revelației divine*, care îi atribuie persoanei umane o valoare veșnică, ce implică dreptul la viață al tuturor formelor de existență umană dintr-o perspectivă teologică.

Contribuția de ordin metodologic a tezelor teologului constă în evidențierea triplului caracter al moralei creștine –Teocentric, Hristocentric și Eclesiocentric. Ele presupun ghidarea conștiinței sociale în general, și a conștiinței morale, în special, a specialistului, sau a grupului de cercetători, inclusiv subiecții care participă la actul bioetic în realizarea Binelui Suprem.

Teologul și bioeticianul român Ș. Ilioiaie, publică în anul 2009 lucrarea *Cultura Vieții: aspecte morale în bioetică* [79]. Studiul redă în mod sintetic unele fundamente conceptuale ale moralei creștine specifice primelor opt secole creștine, care implică o mare aplicabilitate și impact în gândirea și decizia bioetică post-modernă. Autorul pornește de la contextul bioetic contemporan, expune atitudinea ecleziastică față de subiectele bioetice, caracterizează provocările și tentațiile societății contemporane vizavi de familia creștină. Expune repere conceptuale axate pe atitudinea creștină față de dezvoltarea biotehnologică, sunt abordate așa valori creștine ca viața, suferința, moartea, învierea etc., care formează subiecte centrale în bioetică, iar poziția și convingerea rezultatelor reprezintă o forță decizională pentru omul contemporan. Un moment neîntâlnit până acum, Șt. Ilioiaie analizează și anexează Hotărârile Sinodului BOR referitoare la temele de bioetică: avortul, transplantul de organe și eutanasia. Reieșind din faptul că ele sunt cvasicunoscute, le include în addendă.

Dezvoltarea bioeticii în spațiul teologic creștin a făcut să apară o mulțime de lucrări cu tematică diferită, dar care au ca obiectiv, într-o oarecare măsură, unele mai mult, altele mai puțin, valorile creștine tradiționale, precum și fundamentul redat de V. Potter de „punte spre viitor”. Într-o formă mai restrânsă, menționăm și teologii care au avut tangențe specifice caracterului grupului analizat, printre care: M. Buta [36], I.V. Silueanova [218], C.Yannaras [201], R. Masse [91] etc.

1. 2. Aporturi naționale în cercetările corelației *bioetică* – *valoare creștină*

Raportul dintre bioetică și valorile creștine fundamentale manifestă interes investigational și pentru unii filosofi și teologi naționali. Această atenție se datorează faptului că Republica Moldova este o țară cu origini și tradiții creștine. Studiile cu tematică teologică ale filosofilor au fost concepute având ca scop și sens eternitatea interpretată religios. Constatarea poate fi percepută, *pe de o parte*, ca o ofensă, iar *pe altă parte*, ca o evoluție a societății autohtone, asemenea civilizațiilor contemporane secularizate. Din această perspectivă, conținutul tematic al ideilor bioeticii autohtone poartă un dublu caracter, aflându-se în faze opuse. Astfel, fundalul teoretic întâlnit în elaborările bioetice sunt orientate asupra concepțiilor referitoare la viață, viață, sănătate, supraviețuire etc. Acest fapt conduce la semnalarea că respectivele tematici sunt abordate fie din punct de vedere materialist, adică a paradigmei supraviețuirii viului pe Terra, prin elaborarea diferitor strategii și metode ca: dezvoltarea durabilă, scientizarea, informatizarea, noosferizarea, axiologizarea sociumului etc., fie în plan spiritual, adică a eternizării vieții umane și a proceselor prin care se realizează. În alt sens, strategiile de supraviețuire a Terrei sunt racordate fie la premise materiale, încadrându-se în perimetrul realității naturale, fie la premise spirituale, care se orientează de la realitatea naturală spre cea transcendentală sau supranaturală.

Toate aceste activități sunt disputate în cadrul bioeticii, având ca temă centrală și nobilă supraviețuirea sau, conform fondatorului acestei științe V. Potter, *Bioetica – știința supraviețuirii* [211, p. 9]. Conținutul teoretic și practic al bioeticii, în asemenea circumstanțe, întrunește multiple referiri la valori moral-spirituale în general și teologice, în special. O importanță covârșitoare în studiul provocărilor expuse mai sus îl au cercetările elaborate de specialiști ce activează în cadrul Catedrei de Filosofie și Bioetică a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Cadrul academic existent la catedră este axat asupra preocupărilor bioetice dintr-o perspectivă filosofică. Acest fapt a contribuit la antrenarea în studiul bioetic a unor specialiști din diferite domenii (filosofie, medicină, teologie, drept), ceea ce realizează caracterul interdisciplinar al acestei științe. Conferințele realizate de Catedră în ultimele decenii (mai concret, din 1995), prin colaborare cu diverse instituții naționale și internaționale, a atras specialiști din diferite domenii, care prin lucrările lor au contribuit la formarea unor elemente necesare studiului nostru, ce se referă în mod nemijlocit la valorile creștine.

În această ordine de idei, abordarea problemelor de bioetică și raportul său cu valorile creștine fundamentale în spațiul autohton poate fi structurată prin redarea unor orientări esențiale studiului nostru, care ar corespunde cu etapele de fundamentare a tabloului bioetic contemporan. ***Prima orientare*** include ***spațiul teoretic și metodologic al bioeticii***. Acest câmp conceptual al

eticii viului este trasat în mod profund în lucrările lui T. Țârdea [168, 169; 171; 172; 174; 179; 183; 189; 223; 221]. Domeniul de cercetare al savantului nu este unul teologic, ci filosofic, însă relatări despre rolul și mecanismele valorilor creștine în cadrul proceselor de supraviețuire a omenirii se întâlnesc în aceste studii prin forme indirecte. Astfel, interesul investigațional al lucrărilor sale prezintă pentru teza în cauză un dublu sens. Primul se referă la conținutul și problematica bioeticii, care creează premise de analiză situate sau poziționate în faze paralele și conexe cu valorile teologice. Cu alte cuvinte, sunt trasate direcțiile prezentate în teză sub forma interpretării sau a disputelor. Al doilea sens, marchează părțile explorate de cercetător cu referiri concrete la teologia creștină, precum și la perioada patristică, când creștinismul ia amploare.

Pentru studiul nostru suscită o atenție deosebită multiple monografiile, manuale, teze și articole, unde sunt tratate manifestarea bioeticii la noi în țară și peste hotare, ce pot fi aplicate ca matrice teoretico-conceptuală pentru abordarea valorilor creștine, implicate în câmpul problemelor bioetice. Printre acestea, menționăm tratarea conceptuală și într-o direcție distinctă celei europene și americane, în spiritul potterian, a bioeticii de T. Țârdea, ce este interpretată în sens larg, care cuprinde aria de cercetare a tot ce se încadrează și se referă la biosferă [175]. Modul de prezentare și formare a aspectelor teoretico-practice ale bioeticii, în lucrările autorului, permite crearea și argumentarea unui aspect teologic, conținutul căruia trebuie să fie elaborat în conformitate cu valorile creștine primare, ceea ce formează problematica și noutatea compartimentului doi din lucrare. Tot aici, relatăm cuprinsul modelelor socioculturale ale bioeticii (liberal radical; pragmatico-utilitarist; socio-biologic și personalist), analizate de acest filosof dintr-o perspectivă istorică [175; 184]. Aceasta permite ca varietatea și sensul conceptual al valorilor creștine să fie poziționate ca repere practice în faza de atitudine a omului, care reprezintă câmpul teoretic al modelului personalist. Astfel, pentru persoană, a cărei convingeri sunt creștine, devine necesar de sistematizat o structură și o ierarhie valorică specifică creștinismului cu modele concrete de experimentare.

O realizare științifică importantă a lui T. Țârdea o constituie abordarea proceselor de scientizare, informatizare, axiologizare, noosferizare și intelectualizare [168; 169; 172; 173; 174; 184] a activității umane în corelație cu aparatul noțional al bioeticii. Or, dacă e să specificăm locul valorilor creștine în cadrul acestor fenomene, aceasta ne permite formarea unei poziții cu scop de resacralizare a societății - consecință a raționalizării și secularizării activității umane, ce conduce la sporirea interesului existențial axat asupra valorilor materiale în defavoarea celor spiritual-morale.

Direcțiile centrale ale creației filosofului T. Țârdea, ce manifestă valoare conceptuală pentru studiul nostru, sunt analizele referitoare la corelația dintre informatică și progresul social,

informatizare, cunoașterea și dirijarea socială, informatica socială, socio-cognitologie și noosferologie [172], intelectul social și supraviețuirea omenirii [178], PȘT, noosferizarea și supraviețuirea omenirii [175], etica informațional-computerală și PȘT, civilizația tradițională noosferică și civilizația tehnogenă [172], memoria socială, tehnologiile avansate și supraviețuirea omenirii [178], unde se pot evidenția momente și elemente ale locului și rolului culturii creștine în cadrul dezvoltării sociale. Problema informatizării și computerizării în sfera medicală, etapele de bază ale informatizării activității medicale [223], tehnologiile scientofage din cadrul medicinei, a sănătății omului din perspectiva abordării umaniste și tehnologiilor biomedicale [220] etc. permite, pe de o parte, stabilirea unei dimensiuni conceptuale a procesului tehnologic, iar pe de altă parte, fundamentarea unor poziții teologico-morale, vizavi de respectivul fenomen, precum și aspecte axiologico-creștine ale bioeticii medicale în cadrul impactului de scientizare și tehnologizare a sociumului.

Tezele teoretico-metodologice în evoluare au permis unei corelații dintre orientarea autonomă a fenomenului tehnologie scientofagă cu cea teonomă în cadrul noii direcții a eticii viului – bioetica socială [221; 222, p. 5-11.]. Această nouă direcție a bioeticii, elaborată de T.Țirdea, permite din punct de vedere metodologic realizarea unei dispute interdisciplinare, axată pe rolul și aportul fiecărui domeniu la consolidarea societății în depășirea crizelor existențiale. Orientarea este centrată pe gradul de adaptare și nivelul de bioetizare a noilor cunoștințe științifice, respectiv a provocărilor morale survenite în societate, unde sunt implicate formele conștiinței sociale [221, p. 5-11]. Instrumentarele metodologice ale bioeticii sociale marchează temeiul investigațional pentru compartimentul trei al tezei, unde se încearcă a stabili gradul de adaptare al bioeticii la contextul valorilor creștine și nivelul de bioetizare a comunităților creștine.

A *doua orientare* prezintă teme actuale de cercetare care sunt **determinate de bioetică ca fenomen social**. Un subiect aparte de cercetare, ce întrunește tangențe cu studiul nostru și este generat de etica viului, este realizat în monografia *Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică* [141] a filosofului L. Roșca. În subcapitolul „Moralitatea în doctrinele filosofico-religioase”, cercetătoarea prezintă o sinteză istorică, în care analizează necesitatea și semnificația religiei în general, și în special a teologiei creștine pentru om și comunitatea umană. Omul, constată L. Roșca, „înarmat cu cunoștințe, și mai ales, învățându-se să le utilizeze în practica socială, devine încrezut în activitățile sale, intervine activ în structura, în relațiile stabilite de milenii, în procesul evoluției Biosferei” [141, p. 213]. Astfel, factorul religios emancipat în Evul Mediu, prin „impunerea unor norme stricte de comportament și mai ales prin denaturarea speciei *Homo Sapiens*, pe care omul în timpul

Antichității și-o dobândise prin cunoaștere, prin muncă..., a contribuit la amânarea dezastrului cu care s-a confruntat societatea contemporană” [141, p. 214].

Pentru L. Roșca, valorile creștine medievale sunt fundamentale în formarea conștiinței morale contemporane, deoarece omul moderat, omul înțelept poate fi educat nu doar de știință, dar și de credință. Știința îi oferă omului încredere în actele săvârșite, iar credința – într-o forță superioară lui, cum ar fi: ordinea cosmică cu legile ei, obiective ce îl determină să mediteze mai mult asupra acțiunilor săvârșite. Filosoful este convins că, dacă omenirea n-ar fi format prin prisma valorilor mileniul medieval, pe care unii cugetători l-au calificat ca „mileniul întunericului”, ca mileniul somnului, criza existențială prin care avem nenorocul să trecem azi ar fi fost atestată mult mai devreme. Mileniul spiritualității, al meditației și mai puțin al acțiunii ne-a permis nouă, generațiilor care au pășit în sec. al XXI-lea, să ne naștem, să încercăm să soluționăm problemele care s-au intensificat în urma revizuirii priorităților omului medieval [141, p. 213]. În urma sistematizării, cercetătorul accentuează unele reguli – valori de bază evolute în urma emancipării culturii creștine: spune adevărul; respectă intimitatea celorlalți; nu ucide; nu lipsi pe nimeni de bunurile sale; ajută persoanele vulnerabile [141, p. 222]. Toate acestea sunt într-o formă directă sau indirectă imperative ale bioeticii, însă cu rădăcini în morala creștină. În acest sens, prezintă o valoare teoretică și alte direcții cercetate de filosoful L. Roșca, cum ar fi: bioetica și supraviețuirea omenirii [142], principiul fundamental al metateoriei supraviețuirii [143], noi dimensiuni ale moralității în societatea globalizată [144] etc.

Unele din problemele bioeticii medicale sunt controlul nașterii, sănătatea fătului, inseminarea artificială etc., dileme legate de viața familială. Aceste situații conflictuale existente în societatea contemporană au fost cauzate de mai mulți factori, unul dintre aceștia reprezintă multiculturalismul contemporan. Respectiva dificultate survine în centrul dezbaterilor bioetice când se ciocnesc reprezentanți ai diferitor culturi, sau când se încearcă schimbarea mentalității locale sub influența uneia cu autoritate globală. Aici apare dilema, eclipsarea valorilor tradiționale în favoarea unor valori străine culturii locale. Pentru țara noastră, momentul dat este legat de emigrarea în masă a populației și încercările autorităților de a schimba structura valorilor spiritual-morale, a orientărilor valorice tradiționale sub egida prosperării și dezvoltării materiale a statului. Faptul dat ne direcționează a căuta clarificarea la specialiștii din sfera filosofiei sociale. Astfel, filosoful A. Pascaru, analizează respectiva problemă în așa publicații ca: *Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova* [123], *Raport și motivare în condiționarea valorilor societale* [124], *Valorile la confluența spațiilor culturale în societate* [125] etc. Raportând la contextul dat, autorul caracterizează situația într-o formă critică, relatând că „valorile general-umane și pilonii societății au fost omise și înlocuite cu un sistem de

nonvalori, sistem care doar formal presupunea o propășire a valorilor, căci realitatea a propovăduit și încurajat moral și material tot ce contribuie la aprofundarea cât mai excesivă a procesului devalorizării” [123, p. 119]. Impactul dezastruos asupra valorilor tradiționale a fost însoțit de afectarea procesului transiterii din generație în generație a principiilor morale, a valorilor individuale și a celor a culturii naționale: „Din generație în generație au fost știrbite sau nivelate valorile care dintotdeauna au menținut și perpetuat originea neamului... Prin zelul de care s-a dat dovadă la acest capitol, riscăm a nu avea precedent în istoria civilizațiilor” [123, p. 119].

Pozițiile investigaționale ale cercetătorului, axate pe procesele valorice în cadrul societății contemporane, preponderent în cele aflate în tranziție, devine utilă studiului nostru de interconexiune a bioeticii cu valorile creștine tradiționale. Morala creștină a fost și este pilonul valorilor tradiționale ale culturii noastre prin specificul său, fiind antrenate în aceleași procese sociale complexe prin care trec societățile contemporane, inclusiv cele post-totalitariste. În cadrul bioeticii, de exemplu, pot fi delimitate valori universale și orientări valorice specifice spațiului autohton sau regional, iar o serie de structuri valorice se află într-un proces persistent de criză. Așadar, poziția și aportul creației A. Pascaru vine să accentueze rolul și necesitatea unei ierarhizări a valorilor creștine fundamentale, care permit fortificarea comportamentului uman în circumstanțe existențiale dificile, cum ar fi abordarea teologico–morală a unor probleme bioetice în societatea noastră. Această cerință survine atât din criteriul debusolării religios-morale a societății, cât și din lipsa de deprinderi teoretico-practice a unor reprezentanți ai cultelor, când survin dileme bioetice.

Studiul raportului dintre bioetică și valorile creștine cere a clarifica și anumite stataturi ale bioeticii, care se întâlnesc în spațiul său investigațional. Una ar fi bioetica – știință a supraviețuirii, în calitate de o nouă știință ce necesită a se racorda la valorile sociale. Alta, bioetica însăși devine parte a respectivelor valori alături de cele clasice. În acest sens, avem raportul dintre știință (bioetică) și societate (comunitățile creștine), respectiv și cunoașterea științifică și bioetică ca element valoric al societății. De obicei, realizarea acestor conexiuni sunt efectuate în dependență de anumite imagini istorice, iar traseul abordărilor primește direcții reieșind din acestea. Caracterul și conținutul acestei probleme într-o interpretare holistică este descrisă de către filosoful Gh. Bobâna, care menționează: „Caracterul și conținutul relațiilor reciproce dintre știință și valori sunt definite de condițiile istorice concrete și se modifică de la o epocă la alta. Caracterul relațiilor dintre cunoașterea științifică și valori se află în corelație cu fundamentul social al științei. Știința, fiind creată de oameni - ființe sociale, este strâns legată de întregul sistem cultural al societății și realizează anumite funcții sociale. Analizând problema

raportului dintre știință și valori, evidențiem două momente: relevanța științei în plan etico-social și cea a valorilor în știință sub aspect cognitiv. Deosebit de populară este în mediul științific și nu numai, imaginea științei neutre valoric sub aspect cognitiv și relevantă în plan etico-valoric, avându-se în vedere responsabilitatea savantului pentru consecințele dezvoltării științei” [19, p. 9]. Prin aceasta, profesorul încearcă să demonstreze că imaginea existentă în spațiul academic contemporan nu este pe deplin adecvată situației reale în știința contemporană și pretinde la o abordare integrală a fenomenului dat, unde să facă parte și valorile creștine fundamentale interpretate în faza sa ontologică și nu din perspective utilitarist-comode.

În categoria respectivei direcții fac parte și pozițiile filosofilor: D. Caldare, care analizează problema ființei umane în gândirea lui M. Heidegger și J.-P. Sartre [29], redând analiza subiectului (raportul știință-societate) de la particular spre general. Printre acestea, perspectiva istorică națională este una de căpătâi în cercetarea dezbaterii înaintate, el prezintă aspecte ontologice și gnoseologice existente în filosofia românească [30]. În acest context, reflecții despre valori autentice în filosofia națională [38] și valori filosofice naționale în spațiul european [39] implică traseul investigațional al S. Coandă. Consecințele socionaturale [24; 147; 148] sunt abordate în lucrările L. Braga și I. Sârbu. O altă fază esențială al conexiunii dintre știință și societate sunt așa fenomene sociale cum ar fi cultura de masă [162; 163] și derapajul din spațiul valorilor estetice tradiționale în cultura maselor [162; 163], analizate de L. Troianowski. Aceste direcții vin să clarifice anumite traiectorii sociale valoroase în forme tangențiale studiului nostru.

Direcția etică și socială al raportului analizat îl găsim în studiile filosofului V. Capcelea, care în monografia *Etica în fața provocărilor societății post-moderne* se referă la schimbările ce se produc în etică la acest început de mileniu. Autorul elucidează nu numai transformările calitative care au loc în etica tradițională (antropocentrică) ce vizează interacțiunile dintre indivizi și membri ai colectivității umane, dar, mai ales, apariția în a doua jumătate a sec. al XX-lea a eticii netradiționale (aplicative) – etica vitalității, bioetica, etica Pământului, etica ecologică, tehnocetica, etica informațională, etica și schimbările climatice, deontologia profesională etc. [31; 32].

Pentru a cristaliza un postulat bioetică-valoare creștină este important a raporta această conexiune la un sistem metodologic. Acest fapt elucidează necesitatea de a fundamenta un reper metodologic al axiologiei creștine în cercetările bioetice. Feedbackul dat (bioetică-valoare creștină) orientează analiza noastră de a elabora anumite premise investigaționale redată prin două aspecte. Primul, implică conceptul de valoare în analiza procesului istoric și al doilea – polemici teoretice dintre opiniile ce includ problema valorilor în știință. În acest sens, poate fi

menționată lucrarea filosofului V. Țapoc *Teoria și metodologia științei contemporane: concepte și orientări* [165], unde intră în multiple dezbateri teoretico-practice ce implică spațiul axiologic în știință. Autorul prezintă poziții și personalități prin care argumentează necesitatea moralului și valoricului în cercetările științifice [165, p. 109-113]. Un impact pozitiv asupra elaborării metodologiei cercetării temei tezei de doctor în filosofie l-a avut și lucrarea lui V. Țapoc și V. Capcelea *Cercetarea științifică*, care a influențat la analiza unor aspecte metodologice ale axiologiei creștine în cercetările bioetice [166].

A **treia orientare** caracterizează specificul **interdisciplinar al bioeticii** întrunește subiecte care cercetează fazele de interconexiune dintre etica viului cu diferite domenii filosofice și nu doar. Astfel, un fapt aparte în rândurile cercetătorilor autohtoni îl reprezintă V. Ojovanu. Direcția de investigare a filosofului este orientată asupra studiului valorilor din cadrul activității medicale, inclusiv și actul bioetic. Lucrarea sa *Axiologia și medicina: dimensiuni teoretico-metodologice* [110], cuprinde importante probleme și orientări ale axiologiei specializate, în special valorile medicinei. Câmpul său de cercetare este axat asupra unor cerințe contemporane, care din punct de vedere axiologic, devin alarmante în lipsa abordării lor în cadrul particular al unei specialități, cu atât mai mult, în cel al medicinei. Obiectivul acestui studiu, pentru investigația noastră, în general este același, adică din perspectiva teoriei valorilor, ce abordează problemele majore cu care se confruntă societatea medicală. Însă, în special, caracterul specific al grupurilor de valori implicate în actul medical și bioetic diferă, deoarece sunt antrenate tipuri de valori distincte din punct de vedere teoretic (în primul caz, avem valori general-umane, apoi medicale concrete și în sfârșit cele creștine). Ce ține de corelația și impactul unora asupra celorlalte, se realizează în activitatea practică. Autorul, în acest studiu, accentuează importanța valorilor asupra medicinei, precum și aportul marilor orientări civilizaționale în fundamentarea acesteia, dintre care, cea creștină a contribuit enorm la formarea axiologică a spațiului cultural european [110, p. 42-43]. Din acest punct de vedere, în teză se accentuează valorile creștine fundamentale, care, *pe de o parte*, formează o axiologie specială, și anume axiologia creștină, iar *pe de altă parte*, sunt întreprinse premise teoretice de interconexiune între valorile creștine cu cele bioetice, inclusiv cele medicale.

În această ordine de idei, apare necesitatea de a analiza în investigația noastră așa probleme teoretice c: specificul valorilor creștine în activitatea bioetică, structura, ierarhia și aspectele metodologice ale axiologiei creștine, care, la rândul său, aplicate în practică să poată prezenta poziții concrete ale eficacității și necesității teologizării sociumului, cu ajutorul câmpului conceptual al bioeticii sociale. Totodată, temele cercetate de V. Ojovanu – particularități și orientări în investigarea problemelor bioetice din Republica Moldova [111],

evoluarea bioeticii în Republica Moldova [112] etc., contribuie la clarificarea unor aspecte și problematici legate de evoluția bioeticii autohtone. La rândul său, subiectele axate pe problema sacrului în medicină [113], valorile esențiale ale medicinei [114], valorile spirituale în creația sturdziană [115] etc. reflectă rolul, necesitatea și criteriile unei abordări a valorilor spiritual-morale în bioetică și activitatea medicală. Alte studii valoroase de referință vizavi de cercetarea noastră sunt: *Context și premise ale axiologiei medicale* [116], *Repere teoretice esențiale ale axiologiei medicale* [117] etc.

O particularitate conceptuală a bioeticii în contextul acestei orientări prezintă publicațiile lui A. Eșanu. Prin studiile *Principiul precauției în contextul bioeticii globale* [56], *Abordarea conceptului de dezvoltare umană durabilă prin prisma bioeticii globale* [57], *Cercetarea biomedicală din perspectiva bioeticii globale* [58] etc., autorul abordează fenomenul globalizării în cadrul bioeticii. Perspectiva globală a actului bioetic și a celui biomedical, precum și a proceselor sociale impune anumite premise etice ce contribuie la respectarea valorilor autentice locale în raport cu cele globale. În acest sens, civilizația globală nu poate să se manifeste singular, ci într-o formă pluralistă prin diversitate de culturi. Acest moment face trimitere la fundamentarea unor premise valorice ce ar servi la formarea unei etici globale, care este ghidată de imperative ca pacea, demnitatea umană, echitatea socială, libertatea persoanei, pluralismul cultural, dezvoltarea durabilă etc. Ele sunt valori comune în cadrul pluralismului cultural. Respectivul context permite studiului nostru a se alătura proceselor globale prin accentuarea identității culturii creștine și a locului său în cadrul societății globale. Astfel, se formează problematica conceptuală a tezei axată pe particularitatea axiologiei creștine ca manifestare locală și globală.

De la abordarea generală pe care o realizează filosoful A. Eșanu, axat pe bioetica globală, trece la o analiză particulară, locală, și anume a bioeticii în raport cu culturile și activitățile prioritare în cadrul civilizației globale. Cercetătorul se referă la cultura islamică. În articolul *Bioetica și islamul* [55], autorul întreprinde o analiză a dezvoltării bioeticii în spațiul și cultura islamică, unde evidențiază particularitatea abordărilor bioetice atât din punctul de vedere al cunoștințelor etico-medicale ale culturii arabe, cât și din punctul de vedere al celui religios. Acest fapt face posibilă realizarea unei cercetări comparative inter-teologice și nu numai, a problemelor bioetice majore din perspectiva abordării religioase și laice, locale și globale. În acest sens, studiul valorilor creștine în raport cu bioetica impune o abordare locală, unde societatea este formată în tradițiile creștine și una universală specific caracterului său dogmatic și moral.

Un aport notoriu în analiza unor conexiuni teologico-valorice și bioetice îl găsim în publicațiile lui I. Mereuță. Lucrarea *Virtuțile spiritului și umanismului* [96] cuprind elemente ale

valorilor spiritual-morale ce au tangență cu bioetica și practica medicală. Cunoștințele sale medicale îi permit să abordeze o parte din manifestările negative ale societății contemporane, pe care le examinează drept patologii sociale, ce corespund cu nivelul de sănătate al sociumului. Asemenea antivirtuți precum: clewetirea, ipocrizia, lingușirea, batjocura, calomnia, jignirea, minciuna, trufia etc. contribuie la dezvoltarea unui om patologic nu doar spiritual, ci și somatic, social [96, p. 5-12]. Iar virtuțile morale și divine care combat aceste comportamente antisociale sunt: omenia, bunătatea, cumpătarea, bunăvoința, fericirea, frumusețea inteligibilă, libertatea și egalitatea, toleranța, solidaritatea, înțelepciunea, onoarea, compasiunea și compătimirea, sinceritatea etc. Ele trebuie să devină principii ale relațiilor interumane [96, p. 63-64].

Elementul esențial ce reiese din lucrările lui I. Mereuță, vizavi de teza noastră o reprezintă poziția conform căreia divinitatea, biosferohomocentrismul și umanismul creștin constituie condiții prioritare ale dezvoltării durabile și a supraviețuirii omenirii [96, p. 58]. Aceste premise implică și argumentează necesitatea dialogului dintre știință, filosofie, morală și valorile creștine fundamentale. În plan existențial, ele formează sensul vieții și mijloacele realizării lui. Fără o astfel de conexiune umanul își pierde controlul asupra tendințelor și atitudinii față de sine, societate, natură și divinitate, iar asemenea circumstanțe duc la crize individuale, ce afectează localul și globalul.

O fază importantă la abordarea valorilor creștine în spațiul bioetic, și viceversa, îl reprezintă problema antropologică. Printre acestea, racordarea fenomenului bioetică la perspectiva domeniului nominalizat permite a elucida diversele controverse și mecanisme sociopolitice, culturale și religioase ce au impact la apariția și dezvoltarea bioeticii într-un anumit mediu. Perspectiva antropologică permite o reinterogare axată pe înțelegerea procesului social contemporan „general-particular” și „abstract-concret” în bioetică. În acest context, A. Marin ș.a., încearcă să deslușească contextul dat prin prisma conceptelor „universal-local”, precum și a pluralismului moral și cultural, care a complicat și complică discursul bioetic contemporan. Ea evidențiază așa probleme investigaționale relevante pentru cercetarea noastră ca corelația dintre moralitate, etică, bioetică și antropologie [91, p. 145-206; 92, p. 139-142], contextul socio-cultural al bioeticii și antropologia [93, p. 116-120].

Conceptul abordat de filosofii în cauză, orientează direcțiile bioetice spre interpretarea și recunoașterea temeliei conceptuale despre om, specifică mediului european și celui autohton. Este logic a orienta dintr-o perspectivă antropologică obiectivele bioeticii spre sensul creștin al omului, care să cuprindă antropogeneza și antropologia creștină. Valori religioase ce rezultă din această teorie a omului (antropologia creștină) marchează raporturi existențiale ca Dumnezeu și omul, Dumnezeu și lumea, Dumnezeu și creația, Dumnezeu și răscumpărarea etc.

O latură crucială a problemelor religios-morale contemporane sunt, în mare parte, generate de PȘT. Astfel, studiul ce implică interconexiunea bioetică – valoare creștină, are tangențe cu efectele procesului în cauză, analiza impactului său asupra valorilor sociale în general și cele biomedicale, în special, devine o prioritate pentru noi. În acest caz, survine necesitatea clarificării subiectelor legate de structura valorilor medicale în contextul dezvoltării tehnologice, sinteza teologico-morală a ambiguităților etice în momentele cruciale din practica biomedicală etc. Respectivul provocări fac trimitere la orientările investigaționale ale R. Gramma, care examinează dilemele filosofice centrate pe biocentrism și umanism [74, p.79-90], rolul bioeticii în formarea tinerii generații în condițiile crizei antropoecologice contemporane [75, p.193-202] etc.

Tot în această orientare a bioeticii se înscriu și direcțiile de cercetare a filosofilor autohtoni A. Palade, premisele subterane a devenirii valorilor morale [120], S. Sprincean, dimensiuni ale bioeticii politice [155], L. Bostan: bioetica și securitatea umană [22; 23], D. Cobzac, bioetica, valorile morale la intersecția tehnologiilor avansate și potențialului uman [40; 41].

A *patra orientare* înglobează ***abordarea problemelor practice și clinice ale bioeticii***. Această latură a bioeticii specializate marchează o continuitate a celei anterioare. Subiecte specifice interesului nostru investigațional întâlnim în lucrările filosofului D. Nisteanu. Trezește o atenție deosebită câteva cercetări centrate asupra unor probleme practice ale bioeticii. Astfel, articolul *Aspectul etico-moral al clonării* [107], relevă o serie de consecințe morale cauzate de noile posibilități ale tehnologiilor avansate din cadrul medicinei. Printre dilemele evidențiate, relatăm problema devalorizării treptate a omului, prin unele practici de înmulțire artificială, clonare, ce „demonstrează o lipsă totală a oricărei stime față de om și demnitatea lui” [108, p. 646], precum și atitudinea consumatoare față de om, haosul și legăturile de rudenie, problema nemuririi corpului etc., care denaturează organizarea morală a vieții și însuși viața [108, p. 646]. Postulatul central al tezelor autorului este axat pe ideea: „...viața și rațiunea omului nelimitate de legea morală vor fi asemenea cataclismelor naturale care distrug totul în calea sa..., omul e înzestrat cu capacitatea de a prezice cataclismele și în măsura posibilităților de a se proteja de acțiunea lor devastatoare..., una din metodele de protecție a nenorocirilor pe care le poate provoca știința este respectarea legii morale” [108, p. 648]. Poziția lor formează un temei conceptual atât la formarea unor coduri morale pentru reglementarea în mod particular a inovațiilor științifice, cât și la fundamentarea imperativelor strategice (metodologice), ce ar servi bază teoretică în elaborarea respectivelor coduri. Punctul de pornire se cere a fi tradiția morală a comunității, care printr-un discurs dialectic implică etica creștină – considerată morala clasică a

culturii europene, ce a servit drept temelie teoretică și practică eticii specializate și aplicate. Astfel, în faza pluralismului moral contemporan se cere o sistematizare valorică a teologiei creștine primare, ce ar genera un suport conceptual de implicare în spațiul științific contemporan. Concomitent, evidențiem o altă lucrare ale acestor autori destul de importantă cercetării noastre: *Unele aspecte bioetice ale ingineriei genetice* [105].

O serie de elemente practice, ce se află în conexiunea bioetică și valorile creștine întâlnim în cercetarea științifică a filosofului P. Berlinschi. În unele publicații sunt abordate diverse probleme ale bioeticii, cum ar fi: transplantologia [16], ocrotirea sănătății [17], eutanasia [18] etc. Pentru cercetarea noastră, un reper investigațional reprezintă dificultatea și dilemele morale evidențiate de filosof în cercetările aspectelor enumerate.

În acest sens, dacă evaluăm dezbaterile asupra transplantologiei, atunci P. Berlinschi înaintează câteva interogații comune și pentru etosul creștin: Există o limită a schimbării organelor fără schimbarea esenței omului? Câte organe putem înlocui ca omul să nu înceteze a fi om? Care va fi impactul transplantării asupra autoidentificării personalității? [16, p. 126]. Sau interogațiile axate asupra limitelor vieții: embrionul uman este om, individualitate or nu? „Unii savanți consideră, că embrionul este om, personalitate și merită o atitudine omenească, alții – dimpotrivă, consideră că embrionul nu-i om până la o anumită perioadă și cu el se poate proceda neomenește. Când și în ce moment al dezvoltării gestației embrionul devine om cu toate drepturile omenești? În momentul fecundării? În prima, a doua sau a treia perioadă a gestației? În momentul nașterii? Se poate oare de experimentat pe embrionul uman? Este oare unul și același lucru omul și embrionul uman?” [18, p. 45]. Iar factorii care influențează răspunsul și soluționarea dilemelor evidențiate pentru cercetător reprezintă ansamblul de valori sociale întâlnite la diferite comunități, cum ar fi valorile religioase, morale, economice etc. [16, p. 126]. Ca urmare, se impune o sistematizare a valorilor creștine fundamentale ce ar interacționa cu cunoștințele bioeticii în abordarea problemelor morale ale medicinei contemporane, care reprezintă câmpul de cercetare a subcompartimentului trei al acestei teze de doctor.

Alte semnificații necesare investigației noastre, care fac parte din direcția analizată, le întâlnim în unele studii ale filosofilor T. Țârdea, A. Palade și R. Gramma, cum ar fi: raportul dintre bioetică și sănătatea publică [187], rolul bioeticii în stabilirea imperativelor morale ale medicului, interpretarea bioetică a fenomenelor suferință, moarte și eutanasiu [186], constituentul și necesitatea comitetelor de bioetică în activitatea medicală [186], precum și problema morții și a pacienților terminali în sistemul de sănătate publică autohton [121] etc.

1.3. Concluzii la primul compartiment

1. Analiza literaturii cu privire la subiectul magistral al lucrării, denotă un tablou divers și complex. Masa abordărilor reprezintă un număr extrem de vast în literatura de specialitate din România, Rusia și statele occidentale, care tratează problema în cauză în linii mari. Un grup aparte îl constituie lucrările autorilor autohtoni elaborate de către cadrele didactico-științifice de la diferite instituții superioare de învățământ și ale cercetătorilor ce activează la Academia de Științe a Moldovei, dar, mai ales, de la Catedra de Filosofie și Bioetică a Universității de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițeanu”, care au servit, drept surse de inspirație și bază factologică în elucidarea unor subiecte ce au fost valorificate în actualul studiu. Studiarea literaturii de specialitate care se referă la subiectul de cercetare, ne permite să constatăm că, în mare parte, ele sunt realizate în temei doar la unele aspecte specifice. Totodată, trebuie să constatăm că până în prezent, încă nu a fost elaborat un studiu complex privind o analiză teoretico-conceptuală și metodologică a corelației dintre bioetică și valorile creștine fundamentale.

2. Bioetica și teologia creștină reprezintă două entități investigaționale care și-au găsit suficient spațiu destinat clasificărilor teoretice și practice în literatura de specialitate. Majoritatea elaborărilor filosofice, medicale și teologice sunt dedicate cercetării noilor probleme de pe poziții specializate. Fiecare domeniu încearcă direct sau indirect, *pe de o parte*, să prezinte bioetica ca fiind componenta sa, fără să țină cont de orientarea sa interdisciplinară, deși se numește direcție interdisciplinară, iar *pe de altă parte*, dimensiunea sa morală (de atitudine și comportament înțelept) este reflectată tot mai puțin, iar evaluările etice, în marea lor majoritate, fac abstracție de conotația sa specializată.

3. Cercetările bioeticii, inițiate după apariția sa, au urmărit diversificarea trajectorială a fenomenului analizat, cauzând evolutiv o pluralitate morală și multidimensională a bioeticii, atât în conținutul său intern, ca domeniu, cât și extern, ca manifestare socială.

4. Teologii creștini, prin valorile fundamentale, încearcă să definească o nouă disciplină – *bioetica creștină*, unde sunt prezentate diferite reglementări canonice, poziții spiritual-morale și dogmatice ce se referă la dilemele bioetice. Problema de cercetare, în acest context, ar fi dacă este în mod obiectiv și bine argumentată respectiva încercare sau corespunde caracterului interdisciplinar al bioeticii.

5. Formatul investigațional dezvoltat în spațiul teologic aduce mai degrabă o individualizare a laturilor implicate în bioetică, creând situații confuze și de rezistență. Astfel, apare necesitatea unei reorientări metodologice în abordarea de raport, de colaborare și nici într-un caz de individualizare. Faptul dat cere a trasa un concept ce ar permite conexiunea bioetică-

valoare creștină fundamentală în cercetările biomedicale și practica socială. Debutul acestei cerințe redă posibilitatea de a stabili suportul metodologic al conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală; de a profila varietatea valorilor creștine în analizele bioetice; de a caracteriza din punct de vedere structural și ierarhic valorile creștine fundamentale implicate în practica bioetică; de a analiza și delimita formele de percepere și manifestare a valorilor creștine în practica biomedicală contemporană; de a stabili elementele de acomodare a bioeticii la factorul religios creștin și viceversa, bioetizarea lui; de a aborda rolul și locul bioeticii sociale în interconexiunea etica viului – valoarea creștină fundamentală.

Așadar, scopul tezei de doctorat constă în conceptualizarea și promovarea conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală în cadrul cercetărilor biomedicale și actului medical contemporan din cadrul practicii sociale.

Întru atingerea acestui scop, ne-am propus realizarea următoarelor **obiective:**

- a elucida concepțiile fundamentale existente în literatura de specialitate (filosofie, etică, etică aplicată, bioetică, teologie) cu privire la interacțiunea dintre bioetică și valorile creștine fundamentale, pentru a determina impactul lor asupra actului medical contemporan;

- a stabili suportul conceptual și metodologic al conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală;

- a determina spațiul și sensul constitutiv al valorilor creștine atât în bioetică, cât și în societatea contemporană;

- a profila diversitatea valorilor creștine prin perimetrul bioeticii;

- a caracteriza din punct de vedere structural valorile creștine fundamentale implicate în practica bioetică;

- a analiza și delimita formele de manifestare a valorilor creștine în practica biomedicală contemporană;

- a stabili elementele de acomodare a bioeticii la factorul religios creștin și, viceversa, bioetizarea lui;

- a aborda problema privind necesitatea bioeticii sociale în interconexiunea dintre etica viului și valoarea creștină fundamentală.

2. CORELAȚIA STRUCTURALĂ *BIOETICĂ-VALOAREA CREȘTINĂ* ÎN CONTEXTUL EXISTENȚIAL CONTEMPORAN

Secolul al XX-lea și debutul sec. al XXI-lea au cunoscut o continuă accelerație a progresului științific și tehnologic. A fost perioada în care diversele aspirații la progres, secularizare și modernizare au situat civilizația contemporană în fața unor dileme de ordin tehnologic, ecologic, informațional, cultural și moral, iar angajamentele moralei creștine tradiționale, element constitutiv al gândirii europene, într-o poziție de neclaritate internă și externă. Cu toate că sunt cunoscute o mulțime de încercări care analizează problema relatată, situația nu s-a schimbat. În asemenea condiții, domeniile științifice interdisciplinare joacă un rol important în soluționarea divergențelor contemporane, iar în ierarhia lor – un rol deosebit îl ocupă bioetica, mai ales, că ea are un caracter interdisciplinar pronunțat. Dificultatea fundamentală care s-a stabilit deja în cercurile științifice și teologice o constituie, *pe de o parte*, prezența unei viziuni de inferioritate a cunoștințelor religioase față de cele științifice, iar, *pe de altă parte*, analizele teoretico-filosofice cedează tot mai accentuat dualismului său clasic *credință și adevăr*, credința într-o societate perfectă cu un progres nelimitat s-a transformat într-o societate cu idealuri de supraviețuire, unde lipsa lor poate duce la un *Omucid Planetar*.

Alternativa care apare înaintea acestui studiu este diminuarea criticelor adresate bioeticienilor vizavi de teoretizarea disciplinei, când situația lumii necesită din ce în ce mai multă implicare practică din partea ei. Pornind de la viteza cu care evoluează problemele globale, bioeticienii ar fi tentați, că folosesc timpul prețios în dispute dintre discipline. Totuși, credem că acest gen de altercație e necesar pentru a înțelege esența criticilor ce se adresează domeniului și pentru a stabili în ce măsură acestea sunt utile sau nu disciplinei din perspectiva obiectivelor pe care și le propune. Un timp îndelungat, centrul discuțiilor bioetice dintre filosofi, juriști, medici și teologi era orientat spre argumentarea propriilor poziții și rolul lor conceptual-normativ în societate. Or trecerea societății de la conceptul teocentrist la cel antropocentrist și apoi la biosferocentrist necesită o modificare atât materială, cât și spirituală. Prin elaborarea strategiilor de supraviețuire va fi mai ușor să concepem gravitatea problemelor apărute și să ne reorientăm spre *eternitate* sub toate formele concepute. Având deja un model bine gândit de activitate, realizarea ei va fi mai eficientă, dacă se vor intensifica conexiunile dintre cunoștințele biologice și valorile general-umane, care în marea majoritate a cazurilor sunt fundamentate în baza valorilor creștine.

Pentru a analiza mai concludent acest subiect, e necesar a face inițial o prezentare a *bioeticii* și a *valorilor creștine fundamentale*. Vom analiza varietatea, sensul conceptual al valorilor creștine și imperatiile de consens referitoare la reflecțiile creștine asupra fenomenului

bioetică. De asemenea, e necesar de a structura valorile creștine implicate în abordările bioetice, ce ar permite fundamentarea unor poziții metodologice ale axiologiei creștine în tratările bioetice, respectiv elaborarea unor premise conceptuale importante analizei procesului valoric creștin în medicina contemporană. Acest fapt are drept obiectiv accentuarea manifestării axiologiei creștine în problemele practice ale bioeticii.

2.1. Aspecte metodologice ale studiului bioetica și valoarea creștină fundamentală

Implicațiile valorilor creștine în câmpul teoretic și practic al bioeticii suscită, în mod cert, stabilirea unor vectori metodologici ai respectivei interconexiuni. Sunt poziționate câteva repere cu aceeași importanță istorică, ce ar permite examinarea multilaterală a tabloului axiologic creștin cu repercusiuni în analizele bioetice. Din start, concretizăm anumite circumstanțe referențiale existente în abordarea noastră: teoria valorilor, ca domeniu al filosofiei contemporane, presupune un sistem bine determinat și format istoric sub implicații spirituale ale omenirii; disciplinele contemporane concrete legate în mod nemijlocit de relațiile sociale formează prin conexiuni un registru valoric profesional evolutiv, fundamentat pe cel general (al filosofiei valorilor); realitatea socială reprezintă un organism integru sistemic, bine ordonat, ce include diferite forme ale culturii umane – filosofie, etică, religie, știință, unde își găsește loc și bioetica. Aceste realități permit stabilirea punctelor de implicare a axiologiei creștine în cercetările bioetice. Astfel, evidențiem două criterii care permit acest raport: 1) axiologia creștină – element indispensabil al gândirii europene, formează sistemul clasic al teoriei valorilor; 2) bioetica – știință ce îmbină cunoștințele biologice cu valorile umane [211, p. 9], relaționează, în acest fel, cu cunoștințele creștine, creând un sistem valoric interdisciplinar. Dacă axiologia creștină reprezintă o parte a gândirii europene, în baza căreia s-a fundamentat grupul clasic al filosofiei valorilor, atunci apare necesitatea de a identifica repere și concepte-cheie ale metodologiei teologiei creștine, *pe de o parte*, ce a condus la apariția acestor valori, și, *pe de altă parte*, de a enumera metodele filosofice care permit studiul *bioetică – valoare creștină fundamentală*. Aici se observă dubla prezentare a bioeticii: una ca domeniu filosofic interdisciplinar, unde este posibilă conexiunea cu axiologia creștină, și alta – ca instrument metodologic, ansamblu de concepte și traiectorii ce le înaintează pentru a bioetiza sociumul sau a-l adapta, când cer fazele existențiale ale culturii umane.

În această ordine de idei, putem structura patru grupuri de metode în studierea raportului valoarea creștină-bioetica:

1. *Metode sistematico-discursive*. Examinarea acestei categorii de metode duce la sumarea unor premise investigaționale: morala creștină, ca domeniu teologic, deduce valorile spirituale

fundamentându-se pe cele două izvoare ale teologiei creștine – Scriptura și Tradiția; caracterul empiric al valorilor creștine cere o redare, explicare și reglementare (formarea unui cod de legi) teoretică a principiilor morale și a condițiilor unei vieți spirituale ideale; tendința de a demonstra și exprima fundamentul etico-religios creștin cere o structurare, ierarhizare și sistematizare teoretico-practică a valorilor creștine; dinamismul empiric creștin cere interpretarea reflecțiilor teologice prin două sensuri fundamentale: unul conceptual, perceput adlitteram a ideilor și textelor religioase, altul mistic, tăinuit în esența „literei” și experimentat printr-o înțelegere duhovnicească a ei. Observăm, că în procesul abordării, survine necesitatea aplicării anumitor metode, cum ar fi: metoda *deductivă*, care solicită analiza varietății și sensul conceptual al valorilor creștine fundamentale implicate în studiul bioetic. Metoda *inductivă*, are ca punct de pornire dispozițiile morale și disciplinare ecleziastice, unde reglementează problemele bioeticii medicale în cadrul valorilor creștine. Metoda *structuralistă* implică investigarea unor ierarhii și structuri sistemice ale axiologiei creștine în actul bioetic. Metoda *hermeneutică* cere reorientarea manifestării axiologiei creștine în problemele practice ale bioeticii, unde este posibilă o interpretare dintre nou și vechi de pe poziții contextuale survenite în istorie.

Totodată, manifestarea valorilor creștine în bioetică antrenează și unele posibilități de *abordare fenomenologică* în cercetarea noastră. Fenomenologia în istoria filosofiei din ultimii două sute de ani a înregistrat tendințe diverse de interpretare. Inițial, ea a avut menirea de a interpreta fenomenele vieții spirituale, ca ulterior să formeze diferite școli cu accente teoretice diverse, dar menținând sensul conceptual inițial. Este semnificativ de menționat faptul că încă la începuturile sale această abordare filosofică s-a consacrat în egală măsură, pe lângă alte scopuri teoretice, studierii esenței valorilor spiritual-morale. Actualmente s-au cristalizat școli și poziții conceptual-teoretice care au luat cele mai interesante și rezonabile momente, pentru a examina diferite fenomene spirituale, în speță ale realității obiective, inclusiv și cele valorice tangențiale cu ideologia creștină. Se manifestă, în acest sens, cu toată plenitudinea fenomenologia valorii, care s-a impus în axiologie prin distincția semnificativă între obiectivitatea valorii și funcționalitatea sa, dintre ceea ce este universal și ceea ce este variabil, istoric în axiosferă [110, p. 135].

Metoda fenomenologică reprezintă unul dintre elementele-cheie în realizarea studiului de referință bioetică-valoare creștină și are ca punct de pornire analiza faptului moral și a faptului religios. Ambele implică complexe atitudini și acte în realizarea și acceptarea lor de către subiectul uman. Respectiv, câmpul bioeticii, ca filosofie practică, implică raportul dintre morală și religie, iar componenta comună de investigare este faptul moral, pe când, contextul valorilor creștine, realizarea relației dintre filosofia religiei și teologie prin constituentul lor – faptul

religios. Aceste două entități de cunoaștere a faptului religios au un element unic de cercetare, pretenția normativă de valorizare a fenomenului religios, dar „se deosebește prin aceea că insistă (teologia) mai mult asupra *asimilării raționale a unui fapt religios*, decât asupra criticii lui raționale, cât și prin aceea că se realizează din interiorul *adeziunii la faptul religios* pe care îl studiază” [191, p. 53]. În alt sens, interpretarea fenomenologică permite abordarea bioeticii în raport cu valorile creștine prin balansarea - când la discursul filosofic, când la cel teologic. Primului revenindu-i sarcina de justificare a esenței valorilor creștine și legătura lor cu bioetica. Ultimului – acțiunile de asimilare, formare a lor de către om și impactul exercitat în manifestarea bioeticii. Astfel, în teză survin și expuneri cu caracter teologic, cu scopul de a realiza un tablou integral al valorilor creștine, care să cuprindă atât o justificare rațională, specific discursului filosofic, cât și căi de asimilare a faptului valoric creștin, ce reprezintă aria de studiu a teologiei.

Această categorie de metode (sistemic-discursive), aplicată în cercetarea conexiunii bioetică-valoare creștină fundamentală, permite realizarea unei incursiuni epistemice de natură abstractă. Ea contribuie la sistematizarea și cunoașterea teoretică a condițiilor ideale vieții morale, însă, există riscul să se omită situațiile reale în care aceasta se poate realiza. Din această circumstanță, considerăm că metoda deductivă este utilă și necesară în cercetarea noastră, dar nu permite studiului să atingă scopul propus, deoarece, în investigație sunt implicate valori morale și religioase creștine. Or, filosofia morală și teologia creștină nu este numai o sumă de cunoștințe sau doctrine, ci o viață trăită în conformitate cu aceasta. Totodată, metoda inductiv, aplicată unilateral în abordarea dată, ar putea transforma valorile creștine într-un *cod de legi* care, treptat, în loc să conducă studiul spre devenirea morală a Omului (Om desăvârșit – în actul creștin este Hristos), s-ar preface în rigorism religios sau/și laxism moral. Respectivul sesizări permit redarea următoarelor grupuri metodologice de natură etică/bioetică și teologică, ce ar accepta depășirea remarcilor redată și, totodată, ar contribui la *asimilarea lor ca fapt moral și religios*.

2. *Instrumentarul metodologic al eticii și bioeticii*. Debutul discursului epistemic al eticii viului în teza noastră este centrat pe cele două direcții al demersului metodologic aristotelian. Astfel, în *Etica Nicomahică*, Aristotel relatează „că există o deosebire între raționamentele ce pornesc de la principii și acelea ce conduc spre principii” [1, p. 32]. Prima intervenție cuprinde acțiunea intelectuală ce conduce *spre principii* și este una teoretică, unde prioritar este descoperirea principiilor adevărate. Metoda utilizată în această operație rațională reprezintă cea a *dialecticii* aristotelice, exprimată în opera *Topica* [2, p. 297-536], prin care se realizează o coerență a teoriilor divergente existente cu privire la fericire, virtute, nestăpânire de sine, plăcere etc. [2, p. 301-303; 105 p. 38]. Al doilea demers, implică o mișcare a subiectului uman *dinspre principii* și manifestă dinamism practic. În legătură cu aceasta, Aristotel precizează că în sfera

cunoașterii morale noi „nu urmărim să examinăm natura virtuții, ci să devenim virtuoși” [1, p. 49]. Totodată, se poate observa, că cel din urmă, în cunoașterea practică nu vizează *atât* un scop cognitiv, *cât* unul metodologic – ne ajută să aflăm cum să *devenim* virtuoși. V. Mureșan, în încercarea de a accentua importanța metodologică a acestor două demersuri metodologice aristoteliene, relatează că „principiile stabilite prin metoda dialectică vor fi ghidul nostru practic: ele servesc de data aceasta nu ca premise universale din care se pot *deduce* univoc evaluările unor cazuri particulare, ci ca *exemple paradigmatic*e de virtuți sau de viață fericită, care sunt *punctele de plecare* (arhi) ale unor procese calitative de evaluare morală a cazurilor noi prin *analogie* cu aceste paradigme - ținând mereu cont de particularitățile variabile ale circumstanțelor în care are loc evaluarea” [105, p. 39].

Prin această expunere, se pretinde la instituirea unor principii și coduri morale, *pe de o parte*, iar *pe de altă parte*, evaluarea unor fapte morale și persoane în funcție de modelele paradigmatic de virtuți descrise de teoriile etice normative, care au obiectiv *luarea deciziilor morale*. Respectiv, în funcție de principiul ales, cunoaștem în filosofia morală următoarele teorii normative: *teorii ale virtuții* ” [1]; *teorii deontologice* [84]; *teorii consecințialiste* [98]. Aceste intervenții metodologice au stat la originea a ceea ce mai târziu s-a numit *metoda principistă* și *metoda cazuistică* în analiza faptului moral din spațiul etic/bioetic.

Metoda principistă în literatura bioetică este abordată în contextul aplicării noilor tehnologii scientofage în sferile activității umane, care generează noi dezbateri axate pe esența teoriei moralei, privind granițele realității obiective, unde ar fi util și necesar să se extindă influența ei. Aria problematică ce este analizată în cadrul existențial contemporan cuprinde problemele globale legate de condițiile supraviețuirii civilizației contemporane, depășirea crizei antropoinvairmentale planetare, asigurarea securității umane, așa-numite situații-întrebări ce implică biosul din diverse domenii științifice (biomedicina în special) etc [185]. Analizate aceste probleme în spațiul eticii viului, din perspectiva principismului se observă câteva grupuri de principii. Una din ele ar fi principiile morale ale bioeticii, ce au la bază *metodologia antropocentristă* și redă o sinteză de principii morale care își au sursa în moralitatea comună. „Conceptul de moralitate comună este definit ca set de norme împărtășit de toate persoanele din punct de vedere moral, adică cei care au o bună educație morală, sunt interesați de implicațiile morale ale acțiunilor lor și manifestă o atenție sporită față de setul de norme și virtuți ale societății în care trăiesc. Moralitatea comună conține normele morale care constrâng toate persoanele în toate circumstanțele. Normele moralității comune sunt universale și valabile pentru orice persoană, indiferent de naționalitate, țară sau vârstă” [97].

De exemplu, principiile propuse de *Tom Beauchamp* și *James Childress* [14] nu reprezintă o sinteză între teoriile morale clasice, ci sunt identificate și extrase din moralitatea comună, având o relevanță majoră pentru practica medicală. Majoritatea teoriilor morale clasice conțin și ele aceste principii într-o formă sau alta, iar codurile medicale tradiționale le includ cel puțin pe unele dintre ele. Iată cele patru principii în interpretarea relevantă pentru domeniul medical: 1) principiul respectării *autonomiei* - fiecare persoană trebuie să aibă libertatea de a lua decizii pe termen scurt și pe termen lung, în lipsa unor factori externi coercitivi și în cunoștință de cauză; 2) principiul *binefacerii* - fiecare persoană are obligația de a-i ajuta pe ceilalți să-și promoveze acele interese care sunt importante și legitime, cântărind beneficiile, daunele și riscurile pentru a obține cel mai mare beneficiu; 3) principiul *nefacerii răului* - fiecare persoană trebuie să nu facă acele acțiuni, care e probabil să cauzeze mai multe daune, decât beneficii, cu excepția situației în care există un temei suficient pentru a nu proceda așa; 4) principiul *dreptății* - trebuie să distribuim echitabil bunurile, resursele și serviciile medicale [97].

O altă grupă de principii bioetice sunt cele generate de *metodologia biocentristă*, ce exprimă extinderea faptului moral asupra naturii vii. Etica viului în acest context este valoroasă în trei sensuri. Una din orientările ei posedă o semnificație obiectivă și anume – analiza dilemelor etice, ce atrage după sine dezvoltarea noilor direcții științifice și care în orice caz se va perfecționa. A doua direcție are atitudine față de garnitura variantelor obținerii moralității savanților. În fine, bioetica poate fi examinată drept un model al științei viitorului, ce îmbină moralitatea și cunoașterea obiectivă (morală și cunoștințele biologice potrivit lui V. R. Potter), dezvoltarea eticii vieții, în devenirea metodologiei ei noi – metodologiei *biocentriste*. Elaborarea principiilor teoretico-metodologice ale bioeticii *biosferocentrist*, *coevoluționist*, *socializării*, *moralității*, *libertății* și *responsabilității*, *vulnerabilității* etc., pornește de la premisa că „această totalitate de cunoștințe reprezintă o nouă direcție științifică *interdisciplinară* la intersecția filosofiei, medicinei, biologiei, ecologiei, eticii, dreptului și studiază relațiile în sistemul „om-biosferă” de pe pozițiile eticii tradiționale. Bioetica apare drept o parte componentă deosebită a filosofiei morale, care se preocupă cu aspectele introducerii factorului uman în lumea biomedicală” [185].

Statutul interdisciplinar al bioeticii, precum și concepția principistă predominantă în disputele ei, permite realizarea altei categorii de principii teologice, care redau posibilitatea raportului dintre etica viului și valorile creștine fundamentale. De exemplu, J. Breck sistematizează unele imperative teologice ce ar reglementa diverse situații conflictuale în sens moral survenite în activitatea medicală. Aceste imperative sunt: (1) Viața este un dar divin. Dumnezeu a creat omul, dându-i viață prin suflarea sa viu-făcătoare (Geneza, 2, 7), nu din

necesitate, ci în mod liber și deliberat spre a participa la slava Sa; (2) Dumnezeu este Stăpân peste fiecare aspect al existenței umane; (3) Modelul de relații umane e necesar să constituie relația interpersonală a Sfintei Treimi. „Sfânta Treime - caracterizată prin comuniune și alteritate, prin unitatea de esență și deosebirea persoanelor - trebuie să fie modelul sau icoana fiecărei relații umane. Uniți prin aceeași natură umană în comuniunea eclezială, împărtășind unii altora diferitele daruri duhovnicești, noi suntem chemați la responsabilitatea: să răspundem unui celuilalt cu dragoste jertfelnică, care reflectă iubirea nesfârșită a celor trei Persoane ale Dumnezeirii, împărtășită în sânul Sfintei Treimi și revărsată în inimile noastre prin Duhul Sfânt”;

(4) Viața omului este îndreptată spre transcendență. „Creșterea în viața morală este posibilă atât timp, cât experimentăm tensiunea eshatologică a vieții veșnice prezentă, în mijlocul nostru... Etica creștină se concentrează asupra realizării aici și acum a frumuseții, adevărului și desăvârșirii vieții din Împărăția lui Dumnezeu” [25; 27, p. 24]. Aplicabilitatea acestor principii teologice au rezonanță în spațiul bioetic, atunci când există conexiune în luarea deciziilor etice între acțiunea morală și cea religioasă. Această constatare implică necesitatea analizei metodologiei teologice.

3. *Metodologia teologică.* Interesul ultim al însușirii faptului religios este de a atinge desăvârșirea morală, care în filosofie este ilustrat prin superlativul *Omul Absolut* [15, p. 75-98], iar în teologia creștină *Omul Duhovnesc* [106]. Această tendință spiritual-morală devine reală pentru ființa religioasă (creștină) în două faze existențiale: una implică știința și cultivarea virtuților (prin punctul de vedere al fenomenologiei ar fi: justificarea și asimilarea rațională a faptului moral), alta – cunoașterea deplină a divinității (aici, faptul religios). Fazele sunt strâns unite una de alta și participă reciproc în atingerea țelului, iar calea perceperii respectivei acțiuni moral-religioase (omul duhovnesc), precum și participarea valorilor creștine fundamentale în abordările bioetice, cere mai întâi de toate, identificarea anumitor concepte-cheie de natură teologică, care fac posibil, *pe de o parte*, înțelegerea experienței creștine, și *pe de altă parte*, determinarea rolului și a locului ei în existența umană în general și bioetică, în mod special, apoi, a fundamenta metoda empirică de asimilare a componentelor valorice creștine. Evitarea și excluderea lor din anumite interese sau poziții subiective în context social poate duce la interpretări pseudoreligioase, pseudocreștine, pseudovalori creștine etc., în analizele bioetice. În alt sens, survine o cerință metodologică în cercetarea noastră de a evidenția și o serie de categorii, stări teologice care caracterizează valorile creștine. Postulatul dat survine din caracterul interdisciplinar al tezei, unde discursul bioetic conex cu cel religios nu poate fi analizat în afara unui limbaj specific domeniului său. Totodată, etapele pe care le parcurge umanul în cunoașterea și devenirea omului duhovnesc implică trasarea unor căi distincte

demersurilor raționale sau critice, de aceea, cercetarea noastră implică și o metodă determinant religioasă, ce presupune și anumite fapte mistagogice, adică descoperirea și pătrunderea tainelor creștine.

Astfel, în prima etapă, identificarea *categoriilor-cheie*, care permite a defini intervenția valorilor creștine fundamentale în spațiul bioetic, cere anumite delimitări. O demarcație ar fi aceea de a face clar sensul interpretat al noțiunilor teologice în teză, reieșind din caracteristicile contemporane utilizate în enciclopediile filosofice și nu doar. Bioetica, fiind un domeniu interdisciplinar, apelează la surse general acceptate, ele pot constitui o radiografie indicată structurii unui termen redat de tabloul colectiv, însă, redă, în mod imparțial, sensul interpretat de domeniu. În cazul nostru sunt valorile creștine, iar domeniile ce le abordează este filosofia și teologia creștină. Dicționarele filosofice prezintă termenul teologie astfel: „...o disciplină care se ocupă cu explicația și justificarea învățăturilor, doctrinelor și practicelor care constituie o religie” [161, p. 683], ori „știință a lui Dumnezeu, a atributelor sale, a raporturilor sale cu lumea și cu omul” [88, p. 110], deopotrivă „discurs care tratează despre existența și atributele lui Dumnezeu... sistemul de dogme ale credinței, revelate prin Sfintele Scripturi” [46, p. 521]. De aici, putem identifica cu ușurință câteva noțiuni esențiale discursului teologic: *text sacru, dogmă, tradiție, Dumnezeu, credință*.

Dacă definițiile anterioare pot satisface eventuale exigențe intelectuale ancorate într-o anumită imagine despre trăirea teologică, acestea nu pot mulțumi cu siguranță pe cel care își structurează trăirea sa în interiorul vieții ecleziale, și pentru care teologia nu este „studiu”, „justificare”, „explicație”, ci mod de viațuire. În opinia teologilor români A. Lemeni și R. Ionescu, pentru creștin, teologia nu semnifică, în mod prioritar, o *cunoaștere* în sens cognitiv, ci o *devenire, o structurare personală, o angajare existențială* cu toată ființa, în coordonatele în care divinul cheamă la viațuire. Totodată, perspectiva creștină a filosofiei patristice asupra teologiei pune accentul pe parcurgerea unui drum mistagogic, de unire tot mai deplină cu Dumnezeu. În acest sens, remarcăm că una dintre afirmațiile cele mai vechi ale teologiei creștine, cu putere de definire a demersului teologic în sine, este următoarea: *Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se îndumnezeiască*. Cu alte cuvinte, chenoza Logosului divin este premisă oricărei teologii, adică oricărei deveniri sacramentale a omului, prin Spiritul divin, iar asemănarea cu Dumnezeu se dobândește prin reală unire cu El și prin participare la viața sacră a Acestuia, întru Hristos. În sensul acestor reflecții, *teologia*, care din punct de vedere etimologic este înțeleasă ca *vorbire despre Dumnezeu*, își întemeiază mărturisirea și competența în experiență mistică, adică a *comuniunii divino-umane*, a întâlnirii nemijlocite cu El, ca bază necesară și prealabilă a oricărei cuvântări despre Acesta. Pe lângă noțiunile desprinse din definițiile și dicționarele enciclopedice,

le putem adăuga cu ușurință, dintr-o dorință onestă de rigoare, în sensul exigențelor trăitorului creștin, și pe cele de *experiență, invocare divină, har, sfințenie, îndumnezeire* [87, p. 247-248].

Prin îmbinarea acestor două interpretări (filosofică și religioasă), înțelegem că teologia implică un „obiect” al cunoașterii, care este *Dumnezeu*; o metodă – ce se definește prin noțiunile *credință, experiență, invocare*; anumite instrumente materializate prin texte scrise ori transmise oral - *text sacru, dogme*, și în general tot ce ține de *tradiție*, toate produse nu atât prin cugetare autonom-umană, cât prin *descoperire revelată*. Scopul teologiei, și al vieții creștine în general, este *sfințirea, îndumnezeirea* omului [87, p. 248] sau dinamismul devenirii *Omului Absolut*, care în filosofia lui N. Berdiaev, reprezintă „dezvăluirea conștiinței hristologice a omului” [15, p. 88]. Astfel, categoriile, absolut necesare în vederea caracterizării valorilor creștine fundamentale, sunt: *credința, experiența mistică, invocarea divină, textul sacru, dogma, revelația*.

Metodologia teologică specifică modului de a fi creștin în literatura de specialitate este denumită calea ascetică (mistică, duhovnicească). Ea este cunoscută sub numele de doctrină sau *Învățătura despre virtuți*, dar această numire îi este improprie, fiindcă ea nu se ocupă cu toate virtuțile, ci numai cu partea care urmărește să realizeze viața cea tainică a creștinului în Dumnezeu, sau viața lui Dumnezeu în creștin (Coloseni, III, 3). Această viață se poate realiza numai prin cunoașterea voii divine. Constatarea corespunde cu afirmația filosofului J.M.Velasco că „Dumnezeu ...în sine, devine realitate religioasă, doar atunci când relația cu această realitate se înscrie în *ordinea sacralului*” [191, p. 56]. Metoda ascetică are în vedere realizarea unei trepte mai înalte de viață și urmare lui Hristos.

Pentru realizarea acestei cunoașteri mai înalte, ascetica propune trei căi, care corespund cu treptele de desăvârșire umană succesivă. Aceste căi sunt: 1) calea *purificării*, ce constă în curățirea sufletului de epidemii spirituale și lepădarea de plăcerile senzuale; mijloacele necesare pentru realizarea acesteia sunt: căința, contemplarea, examinarea conștiinței, exercițiile morale (invocarea divină, disciplină alimentară, priveghere etc.). Legimitatea logică a acestei trepte cuprinde problema filosofică de interpretare a *sacralului*, atât ca nivel existențial, cât și sferă de realitate, iar premisa investigațională reprezintă *fenomenul conversiunii* ca prim-pas făcut de om spre experiența religioasă. 2) calea *iluminării*, ce constă în cunoașterea vieții în Hristos, realizată prin împreunarea cu Hristos cel euharistic și c) calea *unirii*, care este starea perfecțiunii însăși, în ea sufletul *omului* fiind străbătut de viața divină prin contemplare, viziune, extaz și unire duhovnicească [100, p.41-42].

Aplicabilitatea acestei metode în realizarea interconexiunii bioetica - valoarea creștină fundamentală debutează din/prin idealurile eterne pe care și le înaintează omul religios. Acțiunile sale sunt raportate, în mod prioritar, la cunoașterea și realizarea sensurilor divine în creație.

Aceasta se face nu prin negare a existenței terestre în nivelul său ontologic, ci integral, fiind astfel introdusă în orizontul deschis de descoperire a realității supreme. Evitarea soluționării acestor stări poate conduce atât medicul, cât și pacientul la situația când ei aplică oarecum principiile și exigențele morale (bioetice), însă le aplică „forțat” de anumite circumstanțe, fie profesionale, fie social-tradiționale sau extremități etc., dar nu rămân satisfăcuți de convingerile lor spiritual-morale și religioase (creștine).

4. *Orientări metodologico-conceptuale în studiul bioetica-teologia creștină.* Pot fi identificate în concepțiile lui H. Engelhardt cu privire la interpretarea creștină a bioeticii și întâlnirea acesteia cu cea filosofică, precum și cu pluralismul moral existent azi în societate. Astfel, obiectivul propus de bioetician este stabilirea unor poziții de arbitraj situate fie în afara dezbaterii prin apelul la o autoritate morală indiscutabilă, fie într-un alt gen de metasubiectivitate recunoscută ca atare de părțile aflate în dilemă morală. Această poziție ideală, a „cunoscătorului perfect”, consideră el, a fost ocupată în mod tradițional de Divinitate, Creatorul atoateștiutor al fapturilor Sale. Armonia lumii vechi funcționa pe o premisă monoteistă, cu alte cuvinte, pe existența unei poziții epistemologice privilegiate, unice, în raport cu care era asigurată cunoașterea în general și cea morală, în particular. Deși, menționăm, fundamentul cultural și istoric al acestei premise, și anume monoteismul religios, a fost treptat îndepărtat prin emanciparea susținută de Iluminism. Proiectul filosofic modern stabilit cu această ocazie a pretins să moștenească și să fructifice, în termeni seculari, postcreștini, eliberați atât de „superstiție” (harul divin), cât și de „simțul comun” (tradiția, obiceiurile), numai prin puterea și în granițele rațiunii, poziția cunoscătorului perfect și să ofere astfel o viziune standard, obiectivă, asupra realității și moralității [53, p. 10-11]. Studiind profund câteva din cele mai semnificative tentative de a stabili un criteriu obiectiv pentru evaluarea sistemelor morale situate în conflict (cum sunt intuiționismul, cazuismul, naturalismul, teorii ale raționalității și alegerii raționale etc.), Engelhardt constată că toate eșuează în erori logice, fie presupunând tocmai criteriul pe care îl caută, fie implicând recursul la un criteriu de ordin superior care, la rândul-i, cere justificare și așa mai departe (regres infinit) [53, p. 83-96]. Cu alte cuvinte, bioeticianul susține că problemele pe care le lasă eșecul proiectului filosofic modern sunt departe de a suscita un interes intelectual. Cauza e însăși alcătuirea și funcționarea unei societăți pluraliste, fragmentate moral, în care ne întâlnim permanent atât cu semenii cu care împărtășim aceleași convingeri morale, cât și cu cei care au alte (poate cu totul alte) convingeri.

Am remarcat anterior că pentru a soluționa dilema în cauză, H. Engelhardt clasifică conceptele morale în două părți - morala cu conținut și morala fără conținut, iar când le expune, folosește în mod sistematic câteva distincții esențiale (ex. prietenii în sens moral alcătuiesc o

comunitate, străinii în sens moral alcătuiesc o societate etc.). Morala cu conținut, care înaintează premise și norme etice fundamentate pe o autoritate morală privind ceea ce este corect sau greșit în situațiile particulare de viață. Morala fără conținut ne indică doar cum anume să procedăm pentru a cădea de acord cu alții asupra unor situații particulare, făcând apel la instrumentele negocierii ca contracte, autorizații, forme de concesiune etc. Persoanele care împărtășesc (nu neapărat în măsură identică) aceeași morală cu conținut sunt prieteni în sens moral, spre deosebire de străinii în sens moral, persoane care nu împărtășesc deloc sau împărtășesc într-o măsură insuficientă un set de premise și reguli morale, fiind în consecință incapabili să-și rezolve divergențele prin argumente de tip moral ori prin apelul la o autoritate morală, așa cum fac prietenii în sens moral. Deși nu neapărat opaci argumentelor celorlalți (putând fi chiar prieteni afectivi, constată Engelhardt, din propria experiență), străinii în sens moral sunt obligați în lumea secularizată să-și rezolve disputele prin permisiune, consimțământ, acord sau înțelegere. Prietenii în sens moral, legați împreună de tradiții și practici comune, care dau același sens vieții morale, alcătuiesc o comunitate. Structura care îi cuprinde laolaltă pe străinii în sens moral, indivizi care se află în diverse comunități morale, este o societate. În sfârșit, dar nicidecum în cele din urmă, probabil, conceptul-cheie pentru morala seculară propusă de H. Engelhardt în operele sale este acela de „în lipsă de altceva”. Lipsa desemnată aici nu este o absență oarecare, dat fiind că prin ea se realizează ceva. Prin forța sau în virtutea lipsei de alternative valabile, permisiunea rămâne unicul criteriu moral și unica autoritate justificabilă în termeni raționali (conform schemei logice de mai sus), care îi poate aduna laolaltă pe străinii în sens moral din societatea seculară postmodernă. Dintre conținuturi morale răzlețite rămase prin ruinele Iluminismului H. Engelhardt recuperează ceea ce se mai poate, singurul fundament secular rămas: principiul permisiunii, pentru o morală pur procedurală, fără conținut [53, p. 13]. Astfel, metoda filosofului creștin permite a aplica în practică modul de structurare a valorilor creștine din compartimentul de mai jos. Ceea ce permite a semnala că valorile teologice (valori creștine doctrinare, morale și cultive) sunt valabile pentru persoanele care împărtășesc aceleași convingeri teologice, iar cele externe (valori religioase în general), pentru cei ce nu au aceleași convingeri religioase și mai mult sunt valabile pentru o bioetică globală.

O premisă de ordin metodologic, în opinia noastră, ar fi la John Breck, modul de adoptare a deciziilor morale. Bioeticianul pornește de la întrebarea cum ne pronunțăm asupra ceea ce e bine, corect, drept și potrivit în comportamentul nostru într-o dilemă din spațiul biomedical. Pentru Breck, un rol decisiv în această problemă îl are conștiința și virtutea discernământului. În filosofia creștină, conștiința este facultatea sau capacitatea înnăscută de a face judecăți morale. Astfel, fundamentându-se pe percepțiile morale creștine, distinge o conștiință „inițială” și una

„posterioră”. Conștiința anterioară este atât persuasivă, cât și deconsiliativă. Ca și conștiința persuasivă, ea ne conduce la anumite fapte ce sunt considerate de facultatea noastră de „discernământ” ca „bine”, adică în conformitate cu voința divină. Ca și conștiința consiliativă, conștiința anterioară ne îndeamnă să respingem acele fapte, comportamente și atitudini considerate de discernământ a fi rele, greșite, nedrepte sau nepotrivite. Prin urmare, „conștiința anterioară” este o facultate ce exersează discernământul ce precede împlinirea oricărei fapte morale concrete și servește la îndreptarea comportamentului nostru spre împlinirea acelei fapte sau abținerea de la săvârșirea ei. Conștiința „posterioră” vine în urma faptei și, tot prin exercițiul discernământului, arată dacă fapta respectivă a fost bună sau rea, corectă sau greșită, conformă rațiunii Supreme sau opusă ei [27, p. 37-40].

Atunci când se naște un conflict între ceea ce vreau și ceea ce știu, e conform voinței lui Dumnezeu, conștiința „anterioară” intră în joc. Opțiunea va fi determinată de modul în care sistemul axiologic a fost modelat de teologia creștină (și de soluțiile comportamentale pe care se dă în baza acestor valori). De obicei, acesta este un proces clar definit. Ori supune omul conștiința, ori nu face și cade, intenționat, în nesupunere față de normele divine. Trebuie să relatăm că nu luăm niciodată individual deciziile morale. Judecățile și faptele morale ce decurg din acestea sunt făcute întotdeauna în cadrul unei comunități. De aceea, deciziile care sunt luate afectează sau influențează întreaga Comunitate. Așa cum starea vicioasă individuală, proprie unei ființe umane afectează întreaga comunitate eclezială, precum și familia, chiar și cercul relațional profesional sau prietenie, la fel se întâmplă cu deciziile morale, care influențează, în bine sau rău, întreaga „comunitate”. Aspectul pozitiv, promisiunea minunată a acestui adevăr este că omul se poate baza pe ajutorul întregii comunități în momentele critice, prin dragostea membrilor săi, prin grija, implicarea personală (acolo unde e nevoie), dar, mai ales, prin rugăciunea acestora [27, p. 37-40].

Importante repere metodologice și științifice manifestă atitudinea și raportarea cercetării și deciziei bioetice la cele trei caractere ale axiologiei creștine: Teocentric, Hristocentric și Ecleziocentric ale existenței umane. Cel Teocentric, adică Dumnezeu, este autorul ei (a existenței umane), El este cel ce o dă și tot El este cel ce o primește; învățătura creștină afirmă cu claritate că viața este cel mai mare și cel mai de preț bun pe care omul îl primește ca dar de la Dumnezeu. Asemenea oricăreia dintre lucrările omenești, acest dar este desăvârșit. Viața este un dar al lui Dumnezeu pe care l-a făcut, în nemărginita Sa iubire, lumii și omului, la crearea lor „*ex nihilo*” (II Macabei 7, 28). Ea a fost cel mai mare și cel mai de preț bun pe care-l primește omul, ființă rațională, ca dar deosebit de la Dumnezeu din iubire. În opinia lui L. Popescu, mai mult, lumea a fost creată de Dumnezeu tot ca un dar pentru om [129, p. 35]. Dumnezeu este creatorul și

susținătorul tuturor oamenilor, Dumnezeu care s-a numit pe Sine în *Vechiul Testament*, zicând: „Eu sunt cel ce sunt” (Ieșire III, 14).

Hristocentric, adică omul este recreat în Noul Adam așa după cum toți suntem urmașii lui Adam cel Vechi; năzuința omului spre veșnicie, prin dezvoltarea lui pământească în comuniune cu semenii, sau normala desfășurare a chipului dumnezeiesc, creștinismul o vede împlinindu-se în Hristos. Iisus Hristos este izvorul suprem al vieții și are puterea să dăruiască viață celor ce-L urmează (Ioan 10, 27). El însuși caracterizează această viață ca viața veșnică: „Și Eu le dau viața veșnică și nu vor pieri în veac, și din mama Mea nimeni nu le va răpi” (Ioan 10, 28). Cel în care „era viața și viața era lumina oamenilor”(Ioan 1, 4) devine și purtătorul vieții umane pentru ca să arunce asupra vieții umane o nouă și binefăcătoare lumină, descoperind astfel adâncimile profunde ale scopului și sensului acestei vieți. Hristos se aduce jertfă Tatălui pentru noi, adică pentru toți ai Săi, cuprinși în umanitatea Sa asumată la întrupare. Dar El moare pe Cruce din iubire pentru om, ca să-l răscumpere din robia păcatului și a morții și să-l redea iarăși comuniunii de viață cu Dumnezeu, prin învierea Sa din morți [129, p. 35].

Ecliziocentric, adică adevărata viață a omului este cea ca membru și manifestare în trupul duhovnicesc care este comunitatea eclezială. Întreaga istorie a umanității ne demonstrează că omul este o ființă comunitară, creat să trăiască nu ca individ izolat, ci în colectivitatea semenilor săi: „Nu este bine să fie omul singur, a zis Dumnezeu la crearea primului om, Adam, ci voi face lui un ajutor pe potrivă lui” (Facere 2, 18). Caracterul social al ființei umane îl probează mai întâi imboldul irezistibil după asocierea cu semenii, imbold sădit în natura omului și în temeiul că fiecare om simte o atracție firească față de semenii săi. Viața, ca și ființa omenească, are un caracter comunitar-sobornicesc. Ca mișcare și impuls spre mișcare continuă, viața este mișcare spre unul și mai mulți și împreună mișcare cu mai mulți alții. Viața se realizează și se trăiește plenar numai în comunitate, în comuniune cu Dumnezeu și în comuniune cu oamenii de aproape și de departe. Fiecare om trăiește – fie că vrea, fie că nu vrea – viața celor din jurul său, ajutându-i sau păgubindu-i în existența lor. Bucuria vieții și roadele acesteia implică, cu necesitate, existența semenilor, care îmbogățesc conținutul vieții noastre. Oamenii nu pot trăi cu adevărat decât unii pentru alții și împreună cu alții, nu unii paralel cu alții, adică pe două planuri care nu se întâlnesc niciodată. În opinia lui L. Popescu, proexistența, înțeleasă ca existența unuia pentru altul și împreună cu altul, este condiția normală a vieții umane plene [129, p. 36]. Elementele metodologice ale moralistului creștin analizat permite a evidenția trei condiții ce necesită interpretate categoric în actul bioetic. Primul este divinitatea, adică cercetările și noutățile științei nu sunt opuse Vooi divine. Al doilea, savantul trebuie să raporteze idealul său la modelul Suprem

(Iisus Hristos), și al treilea, dacă cunoștințele și tehnicile științifice nu sunt opuse interesului întregii comunități umane, atunci nu dăunează sociumului.

Rezumând posibilitățile metodologice ale axiologiei creștine în efectuarea cercetărilor bioetice, menționăm următoarele. Imperativele și valorile creștine fundamentale sensibilizează gândirea omului și-l îndreaptă spre fapte mărețe, ce nu țin de lumea materială și, în acest sens, se poate ajunge la armonia dintre sentiment și rațiune, ce lipsește foarte mult societății contemporane. Morala creștină prin normele sale inspiră umanul la gândirea că doar printr-o viață corectă și sănătoasă din punct de vedere fizic și spiritual poate să ajungă la o viață spirituală adecvată celei eterne, iar principiile fundamentale ale bioeticii, cum ar fi cel biosferocentrist, cel coevoluționist, al moralității, al responsabilității, al vulnerabilității etc., sunt, în egală măsură, obiective prioritare pentru etosul promovat și de teologia creștină. Teologia evaluează principiile și normele bioetice în lumina propriei sale cosmologii și antropologii, fundamentate pe o Revelație Supranaturală. Revelația, *pe de o parte* este sursa de informație a tainelor, pe care omul nu le-ar putea cunoaște doar cu puterile sale naturale, iar *pe de altă parte*, este solicitarea omului la un dialog responsabil, cu divinitatea. Acest dialog îmbracă două forme: a) dialogul direct, prin religiozitatea în sensul restrâns și intim al cuvântului (manifestată prin acte de cult private sau publice și prin morala intimă sau socială); b) dialogul indirect, prin intermediul lumii, în care omul a fost creat și așezat să o cultive și să o păzească (Geneza, 2, 15), cu alte cuvinte, să-i respecte valorile.

2.2. Varietatea și sensul conceptual al valorilor creștine în cadrul analizei bioetice

Înainte de a parcurge la conturarea, analiza și sinteza sensului conceptual al valorilor creștine în spațiul bioeticii, considerăm că este necesar a efectua o caracteristică generală a varietății evolutive, *pe de o parte* a bioeticii și *pe de altă parte* a valorilor creștine. Rolul unei asemenea incursiuni rezultă din diversitatea de trasee, modificări și adaptări survenite în procesul istoric al devenirii valorilor creștine. Neluând în calcul aceste realizări istorico-conceptuale, riscăm să ne plasăm într-o situație problematică, din lipsa de delimitări clare cu privire la cadrul teoretico-conceptual utilizat în teză, pentru studierea raportului bioetica-valoare creștină.

În linii generale, bioetica „apare ca o reacție de răspuns la noile probleme ce țin de viață, sănătate și moarte, de sporirea interesului oamenilor față de drepturile lor, referitoare și la propria lor existență, atât corporală, cât și spirituală, de poziția societății vizavi de pericolul ce amenință însăși viața de pe Terra, generat de acutizarea problemelor globale ale omenirii” [175, p. 70]. Am remarcat deja că din momentul apariției (anul 1970), bioetica se dezvoltă ca o direcție științifică interdisciplinară și ca o filosofie practică centrată pe problemele stringente ale biosferei și

fundamentată în cadrul unor concepte prioritare ale societății limitate în timp și spațiu. Din acest punct de vedere, menționăm că în majoritatea publicațiilor de specialitate, din lipsa unor principii filosofico-metodologice strict formulate, adesea aceste cunoștințe se identifică, de către mulți autori, cu disciplinele etice deja cunoscute, iar obiectivul bioeticii este înlocuit cu sensurile unor ramuri ale eticii.

În acest context, T. Țârdea relatează că în literatura de specialitate se pot observa câteva orientări istorico-conceptuale de dezvoltare a bioeticii, care mai frecvent sunt discutate de comunitatea științifico-filosofică, fiind mai cunoscute. La etapa inițială de evoluție a eticii biologice apar concomitent două sensuri și corespund unor trasee istorice în evoluția acesteia: traseul *timpuriu* al lui V. Potter, care interpretează acest fenomen în sens *larg* al cuvântului, și traseul lui A. Hellegers, unde bioetica este examinată în sens *îngust*, drept o etică profesională, adică o etică medicală cu o nouă denumire – *bioetica* [175, p. 48]. Etica hellegersiană, cu regret, a umbrit bioetica lui V. Potter circa douăzeci de ani [175, p.48]. Mai apoi, bioetica, acomodându-se la cerințele vremurilor, dezvoltându-se teoretico-conceptual, se direcționează și pe alte căi, conform circumstanțelor timpurilor. Ar fi cazul de evidențiat, alături de cele nominalizate, *traseul istorico-noțional nord-american* al bioeticii (etica biomedicală a lui T. Beauchamp și J. Childress), *traseul vest-european* a lui I. Rendtorff și P. Kemp (bioetica europeană și biodreptul) și *traseul tardiv* al lui V. Potter – *bioetica globală* [181, p. 9-20].

Fiecare traseu, în viziunea T.N. Țârdea, are autorii săi, dar e necesar de amintit că la elaborarea acestora și-au adus aportul, la timpul respectiv, și alți savanți și filosofi, cum ar fi Ju. Habermas, D.Macer, D.Callahan, W.Reich, T.Engelhard jr., A.Jonsen, D.Holm, R.Nach, K.Goodpastery etc., iar apariția și formularea acestor trasee a fost cauzată și pregătită de un șir de inițiative, evenimente de natură socială și științifică. De exemplu, primele trei principii ale eticii biomedicale nord-americane au fost formulate pentru prima dată în Raportul Belmont (1979, SUA), care îngloba lista cerințelor normative privind executarea experimentelor asupra oamenilor (principiile autonomiei pacientului, maximizării binelui și dreptății). Dacă e să vorbim despre principiile bioeticii vest-europene, apoi ele au fost articulate în urma realizării unui proiect internațional de cercetare, unde au participat savanți din 22 de țări ale Europei. Vom încerca să descriem traseele de dezvoltare a bioeticii pe parcursul evoluției istorice a acesteia, argumentând faptul că nu toate din ele (pistele) au purces spre constituirea unor modele teoretico-conceptuale ale eticii biologice [181, p. 9-20].

Nu vom intra în discuții referitor la originea, istoricul și diversitatea viziunilor asupra acestor trasee, deoarece aceasta variază de la un mediu academic la altul și, într-o oarecare măsură, complică sistematizarea studiului. În teză vom analiza doar conceptualitatea bioeticii în

sens larg, adică a *traseului timpuriu* al lui V. Potter și traseul său *tardiv* de *bioetică globală*. Acest moment survine ca o necesitate de a aborda întreaga biosferă în interconexiune cu valorile creștine, *pe de o parte*, iar *pe de altă parte*, perspectiva universală a moralei creștine oferă posibilități de ordin metodologic de interpretare și racordare a problemelor bioetice în aspectul global. Starea problematică creată induce necesitatea unei prezentări generale celui alt câmp conceptual implicat în studiul nostru, adică al valorilor creștine.

În general, religia creștină a fost nominalizată de unii ca o religie „pesimistă” sau „imorală” [151, p. 25], de alții „religia iubirii” sau „salvatoare” [205, p. 77]. E. Brunner, referindu-se la etica creștină, o definește astfel: „Știința conduitei umane, așa cum este ea determinată de conduita divină”, iar G. Harkness o consideră „un studiu sistematic al modului de viață exemplificat și învățat de Iisus, aplicat la problemele și deciziile cotidiene ale existenței umane” [193, p. 1]. Această ultimă constatare creează conceptul că în decursul a două milenii creștinismul a devenit un fenomen mondial cu un caracter proteic, drept urmare, conceptele sale au fost studiate din mai multe puncte de vedere, iar istoria ei a fost trasată în diverse moduri și adaptată la nevoile sociale existente. Astfel, din punct de vedere noțional, creștinătatea, pe parcursul acestui răstimp a fost marcată de trei orientări teologice: *tradițional*, caracterizat printr-o morală ortodoxă, fidelă idealului evanghelic și celui al creștinismului primar, iar temelia moralei sale este Revelația divină precedată de rațiune; *renovator sau rațional*, în comparație cu orientarea tradițională, consideră rațiunea izvorul primordial al faptelor, apoi Revelația divină; *reformat*, are ca principiu fundamental justificarea prin credință. Aceste direcții exprimă în mod diferit percepțiile moralei creștine, totuși, fundamentul ideologic este acela redat de întemeietorul ei – Iisus Hristos. Ca și în primul domeniu (bioetica), nu reprezintă interes de cercetare originea, istoricul și diversitatea viziunilor asupra direcțiilor teologice, fiindcă ele sunt multiple în dependență de mediul cultural și pot complica studiul. Putem menționa doar că în această parte vom analiza conceptualitatea valorilor creștine, formate și dezvoltate în spațiul creștin patristic (tradițional), deoarece în respectivul câmp istoric au fost trasate conceptual natura și forma valorilor creștine, care apoi s-a diversificat, așa cum se observă mai sus.

Însă, problema ce apare, în această ordine de idei, este axată pe două interogații – una implică analiza naturii și formei valorii creștine, alta, ce rezultă din prima, ar fi caracterul conceptual al valorilor creștine. Clarificarea acestor propuneri ar evidenția punctele conexe dintre valoarea creștină și bioetica.

În acest sens, putem constata că valorile, indiferent de orientările sale au ca punct de pornire natura umană, și exclusiv sunt atribuite formelor conștiinței sociale, având un caracter eminamente rațional și moral. Însă, în teologia creștină, valoarea capătă o nouă dimensiune, un

nou mod de realizare și respectiv o altă finalitate. Cadrul conceptual interesat (religios creștin) caracterizează valoarea pornind de la originea și natura sa specific stilului teologic. Printre acestea, când se direcționează studiul la geneza și esența valorilor creștine, nemijlocit implică anumite probleme moral-dogmatice ce se axează asupra modelului Suprem al valorificării existenței umane. Apoi, valorile religioase presupun o conlucrare și aflare sub supravegherea unei Ființe Supreme, obiectivul căruia fiind desăvârșirea multiaspectuală a omului, precum și problema libertății umane, în urma respectivei conlucrări sau ghidări (adică aportul și influența divinității asupra ființei umane și invers).

În primul rând, cadrul valoric al teologiei creștine, indiferent de ce ordin, reprezintă viața ființată în modelul redat de Iisus Hristos. Acest moment permite valorii creștine să capete un caracter existențial, ce marchează atitudinea omului față de realitate, raportată la modelul divin, exemplificat prin Întemeietorul ei. Constatarea dată poate fi dedusă din reprezentarea Apostolului Ioan cu referire la Hristos: „Eu sunt viața – voi mlădițele. Cel ce rămâne în mine și Eu rămân în el, acela aduce roadă multă, fiindcă fără de mine nu puteți face nimic” (Ioan 15. 5). În al doilea rând, este axat asupra credinței că valoarea creștină este darul divin pe care îl primește omul prin harul lui Hristos, ca lucrare a Spiritului divin. În acest sens, esența teoretică și practică a valorilor creștine capătă o regenerare a firii umane, într-o formă absolută. Contrar acesteia, natura omului rămâne sub dominația viciilor și supus unui eșec, crize spirituale. În al treilea rând, reprezintă caracterul moral al valorilor analizate, unde necesită a fi conformate cu Binele Suprem, însă trebuie să dobândească și adeziunea voinței umane libere. În înțeles creștin, divinitatea oferă umanului prin Spiritul său posibilitatea și capacitatea de a evolua moral-spiritual, dar nu într-o formă obligatorie. În opinia teologului român D. Stăniloae, libertatea creștină oferă posibilitatea valorii (mai ales celor morale), manifestarea conștientă și dinamică, specific Binelui ca valoare ontologică din ființa Supremă, care, conform teologilor, sufletul omenesc tinde neconținut spre desăvârșire [156, p. 17-20]. Astfel, Binele Absolut, liberul arbitru al omului, conceput religios, devine puterea de afirmare a valorilor creștine. În această ordine de idei, noi putem constata că originea valorilor creștine reprezintă cadrul teoretic și practic a învățăturii lui Hristos, iar natura și forma ei manifestă un sinergism, marcând interconexiunea Spiritului divin creștin și voința liberă a omului spre eternitate.

Astfel, dacă valorile creștine își află originea în spațiul conceptual propovăduit de Hristos, iar natura acestora exprimă conlucrarea dintre atributele divine și calitățile umane, survine în mod logic fundamentarea lor pe câteva raporturi ce înglobează divinitatea, omul și natura, ultimul marchează spațiul material, unde este posibilă materializarea valorilor creștine. Așadar, *prima grupă* de relație presupune atitudinea și corelația dintre om și divinitate. A *doua*

grupă relevă poziția omului față de sine însuși. *A treia grupă* elucidează condițiile corelaționale dintre om și semenii săi. *A patra grupă* accentuează contextul interconexiunii omului cu natura și a lucrurilor în natură. Aceste corelații marchează anumite concepte, norme și imperative considerate esențiale în sistemul valoric creștin. Ele manifestă tangențe în disputele bioeticii, care formează de fapt câmpul de cercetare axată asupra caracterului noțional al valorilor creștine și corespunde cu problematica celei de a doua interogație enumerată anterior.

În acest sens, conținutul definiției atribuite bioeticii de la începutul acestui studiu evidențiază apariția unor noi elemente în concepția umanului referitor la realitate și care generează pericol pentru existență. Ca o consecință, apar noi perspective concentrate pe strategia de supraviețuire. Astfel, noua strategie de organizare a lumii în parametrul general planetar pretinde de la uman o conștientizare conceptuală concretă a locului omului în univers, respectiv a conexiunilor sociale, deoarece asimilarea practică a ei depinde de existența biosului. Este bine cunoscut că gândirea umană în evoluția sa istorică a fost dependentă mereu de anumiți indici naturali, socio-culturali și biologici, fapt ce a afectat în mod remarcabil atitudinea sa față de valorile general-umane. Aici semnalăm tendințele de delimitare a libertății sau de absolutizare a ei, transformând anumite nivele istorice în extreme teoretice și practice. Printre acestea, teoriile filosofice axate pe asemenea necesități încep cu cosmocentrismul antic, apoi cu teocentrismul creștin (medieval în special) și culminând cu valorizarea omului prin antropocentrism, determinând dezvoltarea naturii și omului până la necesitatea elaborării metodologiei biosferocentriste, ce stabilește limite de interconexiune om-societate-natură.

Respectivele observații evidențiază primul element comun de analiză și interconexiune valoarea creștină-bioetica. Ele cuprind obiectul investigațional atât al teologiei creștine, cât și, în cadrul teoretic și practic al valorilor creștine întâlnim relația des omisă în analizele filosofiei contemporane, cea dintre divinitate și om, care direcționează spațiul bioetic spre o nouă abordare specifică prin esența sa. Or, analiza conceptelor creștine implicate în studiile bioetice nu trebuie să pornească de pe poziții critice negative, ci de pe un discurs dialectic, unde părțile contrarii nu se exclud, ci se completează reciproc. Acest moment ar permite crearea, *pe de o parte*, a unor elemente practice ce pot manifesta implicații noționale asupra abordării bioeticii ca mod de viață, pentru a nu fi învinuiți de teoretizare, iar *pe de altă parte*, posibilitatea fundamentării unui aspect teologic al cercetării bioetice alături de cel socio-filosofic, axiologic, juridic și medical. Respectiva orientare vine să sistematizeze în mod integral atitudinile omului față de sine, societate și natură prin prisma valorilor creștine fundamentale, stabilind, în acest mod, locul său în univers. Celebrul savant V. Potter, când formează conținutul și obiectivele bioeticii accentuează că ele necesită a fi fundamentate pe „valorile general-umane și cunoștințele

biologice” [211, p. 9]. Astfel, contribuind din punct de vedere noțional la implicarea valorilor creștine în abordările bioetice, conținutul moral creștin poate fi considerat element axiologic ce a contribuit în mod esențial la dezvoltarea și elaborarea noțiunilor a teoriei despre valorile general-umane.

Din această perspectivă, conceptul valoric creștin se antrenează în mod conștient în procesul de bioetizare a sociumului, accentuează câteva premise esențiale în procesul implementării bioeticii ca mod de viață. În acest sens, teologii români N. Mladin și I. Zăgrean, în prologul abordărilor morale accentuează imperativul perceperii eticii creștine nu ca un sistem de doctrină religioasă, o tendință de acumulare a unor cunoștințe despre Dumnezeu, ci ca o viață trăită în conformitate cu aceasta. Ea nu reprezintă doar un cadru conceptual teoretic cu privire la divinitate și la desăvârșirea omului, ci este un mod de viață corespunzătoare unei vieți moral-spirituale” [99, p. 5]. Din aceste considerente, manifestă un interes teoretic cadrul valoric creștin implicat în bioetică, deoarece îi sunt caracteristice unor particularități practice mai mult decât teoretice.

Astfel, cadrul valoric creștin ce poziționează orientării practice în analizele bioetice și se fundamentează pe cele patru conexiuni sus relatate. În acest sens, prima relație, conform doctrinei creștine, reprezintă atitudinea omului față de divinitate și invers, unde este tratată prin prezența a câtorva paradigme dominante în gândirea religioasă creștină. Aici, în primul rând, relatăm paradigma *teocentristă*, care, potrivit moralei analizate, remarcă divinitatea ca realitate supremă de care oscilează omul, cosmosul și scopul final al lor. Din aceste considerente, pentru creștin relația cu Ființa supremă este considerată esențială și marchează fundamentul celorlalte raporturi morale. Următoarea paradigmă prezintă divinitatea ca *Bine Absolut*, care manifestă valoarea morală normativă în teologia morală creștină, transformând Rațiunea divină într-o realitate vie, o persoană cu putere absolută și forță imperativă. Printre acestea, constatarea binelui cu Dumnezeu dă posibilitatea imperativului moral să dobândească forma unui imperativ absolut. Respectiv, cuvântul *trebuie*, specific sistemului noțional al moralei, realizează o autoritate și valoare, deoarece își are originea în Ideea absolută. Din acest raționament se poate conchide că normele morale apar ca porunci ale divinității, ca imperativ al Binelui absolut. În așa fel, se conturează tensiunea transcendentală existentă în gândirea umană. O altă paradigmă, ca rezultat al celei analizate, reduce activitatea morală la efortul esențial al experienței creștine – *asemănarea cu Dumnezeu*. Este modelul creștin, care trebuie să-l redea omul în viața sa, precum și idealul spre care tinde și dirijează etosul creștin.

Ultima paradigmă manifestă o reacție inversă la valoarea ce-și fixează omul religios în raport cu Ființa supremă. Acest model se cristalizează pe conceptul, conform căruia, divinitatea

fiind valoare existențială perfectă, caracterizată prin atribute naturale, morale și intelectuale absolute (*Atotprezența, Eternitatea, Neschimbabilitatea, Atotputernicia, Atotștiința, Înțelepciunea absolută, Sfințenia absolută, Dreptatea absolută, Iubirea absolută etc.*), sunt emanate spre uman și creează atitudini favorabile de sprijinire în tendințele umane de perfecționare morală: „Noi cunoaștem că Dumnezeu este fără de început, fără de sfârșit, veșnic, pururea dăinuitor, nezidit, neschimbat, neprefăcut, simplu, necompus, necorporal, nevăzut, impalpabil, necircumscris, infinit, incomprehensibil, indefinit, insesizabil, bun, drept, creatorul tuturor fapturilor, atotputernic, atotstăpânitor, atoatevăzător, atoatepurtător de grijă, stăpânitor și judecător”. Aici corespunde cu ceea ce Christos Yannaras numește „aventura existențială a libertății noastre” [201, p. 10], care, conform doctrinei creștine, necesită experimentată într-o tensiune de condiționare reciprocă între om și divinitate.

În acest caz, dacă analizăm locul spectrului valoric creștin implicat în cadrul abordărilor bioetice, având ca punct de pornire paradigmele sus-nominalizate, observăm că ele formează o categorie de valori moral-spirituale ce implică din punct de vedere conceptual anumite convingeri și atitudini teologice-spirituale tangențiale cu cele ale bioeticii. Astfel, interconexiunea om – divinitate declanșează poziții care fac pe moraliiștii creștini să analizeze subiecte bioetice, raportându-le la Revelația divină, considerând-o element esențial, deoarece vizează voința lui Dumnezeu, Creatorul și Izvorul vieții. După teologul român Ș. Florea, acest fapt induce omului convingerea că divinitatea știe mai bine cum trebuie trăită viața în mod plener și cum trebuie apărută în mod desăvârșit [72, p. 30]. Iar când se analizează problema începutului vieții, vieții și a morții, prima este concepută în forma sacralității, referindu-se la ideea conform căreia viața umană este sacră prin origine și destin, stabilindu-se astfel inviolabilitatea ei [72, p.33].

Nemijlocit legat de Revelația divină este conceptul că Dumnezeu oferă umanului, în diferite moduri, legi și norme morale, care caracterizează atitudinea și comportamentul uman în anumite împrejurări dificile ale vieții cotidiene. Acest moment se observă în istorie prin *Decalogul* lui Moise și alte acte morale, apoi prin învățătura morală a lui Hristos, respectiv reglementările ecleziologice ale teologilor creștini ce oferă acestor norme religios-morale un caracter de imperativ absolut. În acest sens, abordările bioetice contemporane sunt reglementate și ele religios-moral într-un caracter absolut teologic, ceea ce îi fac, în multe cazuri, să fie numită de teologi *bioetică creștină*. Astfel, poziționată, bioetica în dimensiunea moralei creștine dobândește trăsături specifice în abordarea dilemelor sale. De multe ori, ele sunt elaborate într-o formă categorică față de anumite atitudini ale specialiștilor din diferite ramuri. În acest sens, putem constata unele momente distinctive de natură absolută. Pentru grupul de savanți religioși,

teologia stabilește un sistem valoric divino-uman care contribuie la evaluarea eficientă și durabilă, fiindcă biosul este în vizorul Proniatorului și deciziile asupra viului nu se pot lua fără raportarea la Voința Sa. Aici se observă radicalismul teologic de a nu accepta o bioetică autonomă, în care „jocul cu viața” și „jocul cu moartea” reprezintă o activitate obișnuită de laborator, în care conștiința cercetătorului nu se raportează la nimeni și la nimic. Conceptualitatea bioeticii în asemenea împrejurări este marcată de așa termeni teologici ca creatură divină, chip și asemănare, persoană divino-umană și eternitate.

Începutul vieții și viața este abordată în spațiul bioetic cu caracter teologic în imperativul că au fost create de Dumnezeu, după chipul și asemănarea divină. Noțiunea de chip induce faptul că omul în limitele posibilității materiale corespunde unor calități divine, care necesită abordate și evaluate. Acest moment induce bioeticii două constatări morale. Unul, că omul marchează o demnitate divină ce necesită respectată sacrul din el. Poziția aceasta nu se acceptă ca o formă de inchiziție modernă, ci apare cauzată de multitudinea de umiliri aduse demnității umane și din dorința de a proteja tot ce Creatorul a dăruit omului. [27, p. 15-16]. Apoi, modul de adoptare a deciziilor, savantul exploatează natura umană în conformitate cu dezvoltarea morală a individului în asemănare cu divinitatea. A fi de acord că omul nu este sursă, ci doar instrument de transmitere a vieții, că viața este sacră, pentru că cel care o promovează neconținut este Dumnezeu Însuși, a acționa cu putere pentru salvarea demnității și a omului în orice situație este, în mod absolut cert, parte a chipului divin din noi... Cel creat nu poate crea viață, rupându-se de creator, dar poate crea mediul și mijloacele de promovare, de susținere și de protejare a ei... [72, p. 16]. Printre acestea, s-au prezentat mai sus anumite atribute divine care sunt specifice ființei umane, ele marchează idealuri care induce luarea anumitor decizii morale în limitele lor, pentru a se putea realiza scopul final al acestui atribut.

Modelul acestor țeluri religioase reprezintă persoana divino-umană a lui Hristos. Sistemul conceptual creștin, axat asupra acestei personalități, creează în centrul analizelor bioetice conceptul de jertfă divino-umană sau de sine pentru cei din jur, așa cum a făcut întemeietorul acestei religii. Termenul jertfă în înțeles creștin este bazat pe iubire față de Dumnezeu, de sine și de aproape. Aici, este necesară abordarea manifestării iubirii jertfelnice dintre om-divinitate. În majoritatea dicționarelor explicative noțiunea de iubire se definește ca un sentiment de afecțiune (și admirație) pentru sau ceva, iar termenul „jertfa” reprezintă renunțare de bună voie la ceva scump în folosul cuiva sau pentru realizarea unui scop; sacrificiu. Abordând aceste stări într-o formă unitară, putem prezenta în mod concret iubirea jertfelnică, ca fiind un sentiment de afecțiune pentru o anumită persoană sau grup de persoane, pentru care persoana care iubește e în stare de un sacrificiu suprem, cum a fost cazul lui Hristos și a altor personalități din perioada

primară a creștinismului. Acest moment manifestă în atitudinile bioetice o responsabilitate sacră, discernământ în relația medicului cu pacientul în special și a omului cu tot ce-l înconjoară în general, considerându-le elemente dialectice în permanentă interconexiune.

Sensul culminant al acestor paradigme nominalizate anterior în abordările bioetice reprezintă finalitatea vieții umane, care, în conceptualitatea creștină, marchează noțiunea de eternitate. Astfel, pentru bioetică în dimensiunea teologiei creștine evoluarea morală „este posibilă atât timp cât se experimentează *tensiunea eshatologică* a vieții veșnice prezentate în societatea umană. Scopul final al vieții morale în înțeles creștin corespunde perceptului religios al realizării aici și acum a frumuseții, adevărului și desăvârșirii vieții din împărăția lui Dumnezeu” [25, p. 28]. Prin aceste concepte, morala creștină tratează în limitele abordării sale criterii de implicare și exploatare științifico-tehnică a naturii omului și naturii în general. Ele implică valori conceptuale precum chipul lui Dumnezeu, persoană umană, sacralitatea vieții vizavi de calitatea vieții, demnitate, responsabilitate și desăvârșire. Absolutizarea acestor perceptive valorice exprimă convingerea că cercetarea științifică poate fi ferită de abordare subiectivă și de greșală, accentuând certitudinea înțelepciunii divine și utilității eficiente a ei.

Criteriile de realizare a acestor valori absolute implică existența celorlalte atitudini și conexiuni nominalizate anterior, datoria morală a omului față de sine, societate și natură. Acestea necesită a fi analizate într-o formă tangențială, cu alte procese conceptuale de valorizare a omului, ce în conținutul lor exagerat a cauzat apariția unor paradigme și concepte filosofice ca antropocentrismul, sociocentrismul, ecocentrismul, patocentrismul etc. [187, p.47].

Exagerările conceptuale redate, reprezintă fundamentul ideologic al omului contemporan, prin viziunea lor este interpretat omul și toată biosfera, iar activitatea teoretică și practică își are originea în ele. De aceea, apelăm la o analiză generală de discurs a acestor paradigme, ca apoi să putem reorienta baza ideologică a gândirii contemporane prin intermediul valorilor creștine. În acest sens, dezvoltarea sociumului, cu toate particularitățile sale multiaspectuale, denotă că omul și-a atribuit o poziție decisivă egoistă, când utilul particular, personal este considerat ca unul general, pentru întregul sistem, iar lucrurile ce-l deranjează sunt exterminate fără repercusiuni la conștiință, modificând lumea naturală conform cerințelor sale temporare [187, p.49]. Fiind curente complexe, cu *certitudine* că actualmente nu reprezintă o influență majoră, precum avea cu trei secole în urmă. Ele marchează însă anumite rudimente istorice, păstrându-se în ideile unor cercuri academice sau societăți științifice. Este adevărat că ele nu mai reprezintă criterii conceptuale, cum se manifestau în faza incipientă, însă, au rămas câteva calități majore care induc poziții, atitudini din faza ontologică până azi. Specialiștii în domeniu au semnalat câteva particularități cu impact decisiv asupra acestor orientări pentru gândirea comunităților umane. În

primul rând, remarcăm *convingerea* omului, că după *proveniență* și natura sa este o ființă specială, superioară, separată de toate celelalte ființe vii. Al doilea moment, reprezintă supraaprecierea rolului umanului în biosferă, care culminează cu *poziția* absurdă că totul este creat pentru *satisfacerea necesităților* sale, ca *stăpân al lumii*. Următorul moment, evidențiază umanizarea naturii organice și, în unele cazuri, a celei neorganice, pornind de la convingerea că omul, activitatea lui, respectiv și conexiunile sociale sunt prototipurile mării majorități a lucrurilor și fenomenelor existențiale. În cele din urmă, siguranța că pentru cunoașterea biosferei este important de a percepe sfera internă, spirituală a omului și numai în așa mod se pot găsi legile esențiale pentru a dirija procesele naturale. Deși sunt voci care poziționează concepția antropocentristă (cu varietățile și ramurile sale) într-o fază mai inofensivă, ca în secolele precedente, totuși putem accentua că poziția ei apare actualmente în forme contradictorii, fiindcă sub influența PȘT omul creează tehnici în continuă evoluție cu calități antropomorfe, dar, în același timp, asupra lui sunt proiectate și unele caracteristici distincte tehnicii. Acest fenomen de conexiune a sferei umanului cu sfera mașinii decurge într-un tempou rapid, atingând pe fondalul unei desființări colosale a naturii. În cele din urmă, omenirea, în dezvoltarea sa, depășește deja nivelul limitativ de consum al resurselor umane, destabilizând ecosistemul, declanșând procesul distrugerii comunităților naturale și a nișelor ecologice ale multor specii și organisme. Ca impact, se cere o schimbare radicală a multor principii și concepții ale societății noastre, o modificare dură a ierarhiei valorice cu efecte metodologice, care ar porni de la sine spre societate [164, p. 51]. În situația creată, se încearcă a oferi căii logice și durabile o manifestă paradigmă *biosferocentristă*, ce impune necesitatea depășirii postulatului antropocentrist în elaborarea și promovarea noilor paradigme în strategia de asigurare a securității umane. În centrul cercetărilor și acțiunilor acesteia se situează nu doar *Homo Sapiens* cu problemele lui, ci și protejarea animalelor, plantelor, a biosferei în întregime.

Apariția paradigmei *biosferocentristă* face posibil un reviriment excepțional în etica contemporană. Extinderea moralității tradiționale asupra naturii vii devine inevitabilă, adică un fenomen necesar în evoluția civilizațiilor, care aduc în rândurile oamenilor de știință o nouă orientare conceptuală ce ține de cercetarea științifică și a raportului umanului cu natura. Astfel, sunt elaborate noi ideologii și metode în epistemologia mondială, cum ar fi *informatizarea*, *ecologizarea*, *noosferizarea* și *bioetizarea* sociumului [220, p. 140-142]. S-au fixat *principiile metodologice ale bioeticii*, axate pe concepția *biosferocentristă*, unde menționăm și pe cel *coevoluționist*, *al socializării*, *al moralității*, *libertății* și *responsabilității*, *vulnerabilității* și *integralității* [178, p. 12]. Obiectivele lor sunt: interacțiunea armonioasă dintre societate și natură, dintre om și biosferă; promovează normele și regulile eticii tradiționale vizavi de tot ce-i

viu, deci moralitatea autentică, veritabilă în sistemul „Om-Biosferă”; impune omului în relația lui cu lumea vie să nu absolutizeze libertatea, care are dreptul la „viață” doar într-un raport justificat cu responsabilitatea etc.

În această ordine de idei, pornind de la reorientarea tradițiilor etice, survine necesitatea unei abordări filosofico-teologice cu referire la realizarea cerințelor nominalizate de către individ. Interogația ce apare aici este condiționată de cerințele de care trebuie să țină cont omul față de sine, societate și natură. La rândul său, spațiul valoric creștin întrunește cunoștințe prețioase, care, cu regret, sunt considerate de savanții contemporani arhaice, ce poziționează în cultura persoanei anumite atitudini față de sine însuși, la rândul său, formează preconcepționalitatea conexiunii omului cu ceilalți membri ai societății, respectiv și natura. Această idee este fundamentată și obține o pondere valorică prin imperativul religios-moral prezentat de Iisus Hristos și adresat adeptilor săi: *Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este* (Matei 5, 48), marcând astfel temelia și criteriul conceptual al altui imperativ *iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși* (Matei 22, 39). Întrebarea ce apare în această conjunctură conceptuală ar fi: ce atitudini trebuie să respecte omul față de sine în înțeles creștin? Gândirea patristică expune concret atitudini ca *stima de sine*, *smerenia* și *iubirea de sine*. Aceste cerințe sunt analizate în literatura teologică într-o permanență conexiune și se cristalizează conceptual una pe alta.

Morala creștină prezintă stima de sine sub forma a două imperative, considerate de teologi esențiale dezvoltării morale a personalității. Prima remarcă – cunoașterea de sine, unde scopul principal este evitarea prețuirii exagerate și neîntemeiate a persoanei proprii, reducându-se la justa ei valoare. A doua, relevă conștiința demnității sale morale, care reprezintă o valoare imensă a omului ce-i permite depășirea antivalourilor umane și a înainta în virtute la valorificarea demnității umane, condiție capitală a iubirii de aproapele – înzestrat cu aceleași valori. În caz contrar, omul poate deveni, conform idealului creștin, sclavul naturii inferioare ce își pierde conștiința superiorității sale, finalizând prin aceasta lipsa de stimă de sine. Din cele relatate, constatăm că în gândirea teologică creștină încercarea de a evita prețuirea exagerată și neîntemeiată a omului, într-o oarecare măsură, poate fi atribuită și virtuții modestiei, care se fundamentează, *pe de o parte*, dependenței sale față de natură și societate, iar *pe de altă parte*, față de divinitate. Conceptul dat nu încearcă să tăgăduiască capacitățile umane, ci numai atribuirea acestora cu recunoștința divinității, naturii și societății, față de care omul, individul n-ar supraviețui. Astfel, se poate constata, în înțeles creștin, că omenirea ar fi avut o altă evaluare morală, poate cu aceleași deprinderi și atitudini morale primitive, dacă n-ar fi apărut învățătura și

experiența lui Hristos, care în religiozitatea dată s-a manifestat ca răscumpărător și desăvârșitorul umanului.

Ultima atitudine a omului față de sine în perspectivă teologică este iubirea de sine, care presupune prețuirea de sine, a-și dori binele și a tinde spre el. În sens creștin, iubirea de sine corespunde cu dispoziția religioasă de a prețui calitățile naturale și spirituale pe care le-a dat divinitatea ființei umane. Acest ideal se fundamentează în opinia teologului român I. Zăgrean, pe câteva temeuri: instinctul de conservare; tendințele de perfecționare materială și spirituală a ființei umane, apoi, prin exemplu întemeietorului ei: „Dumnezeu a iubit lumea atât de mult, încât a trimis pe Fiul Său în lume ca să se jertfească pentru ea. Dacă El ne iubește, atunci noi mai avem dreptul să nu ne iubim” [100, p. 77].

În opinia noastră, un alt temei teoretic și practic al valorilor creștine se poate elucidă și sistematiza în cadrul atitudinilor omului cu membrii societății. Aceste dispoziții sunt posibile datorită caracterului social al ființei umane caracterizat, *pe de o parte*, de imboldul irezistibil da se asocia cu ceilalți, iar *pe de altă parte*, imperfecțiunea firii omenești izolată de societate. Faptul că omul este o ființă socială, generează o serie de datorii și responsabilități ce reglementează într-o formă esențială și generală iubirea aproapelui, urmată de dreptate, care, formează după concepția creștină, cuprinsul celor două virtuți de temelie a vieții sociale. În același timp se pot remarca sisteme de atitudini cu caracter creștin ce țin de bunurile spirituale și materiale ale societății, respectiv față de viața fizică a aproapelui.

În această ordine de idei, considerăm necesară formarea unei sinteze conceptuale, reieșind din multitudinea de concepții și abordări filosofico-teologice cu referire la iubirea aproapelui, elucidând doar cele mai esențiale imperative conceptuale care caracterizează această valoare creștină. În primul rând, iubirea creștină nu presupune un caracter religios, în afara căruia nu ar avea sens, deoarece finalitatea ei este divinitatea. Al doilea moment ține de universalitatea ei, abordată de întemeietorul ei Iisus Hristos și urmașii lui. Următorul moment marchează forma și conținutul ei, ce necesită să fie activă prin fapte. Iubirea creștină trebuie să fie sinceră și dezinteresată. Conținutul conceptual al iubirii creștine este abordată în mod detaliat de Apostolul Pavel: „Iubirea rabdă îndelung; iubirea se dăruie, ea nu invidiază; ea nu se trufește, nu se îngâmfbă; ea nu se poartă cu necuviință, nu-și caută pe ale sale, nu se întârtă, nu ține în seamă răul, nu se bucură de nedreptate, ci de adevăr se bucură; pe toate le suferă, pe toate le crede, pe toate le nădăjduiește, pe toate le rabdă...” (1 Cor. 13, 4-8).

A doua valoare creștină a vieții sociale – dreptatea – presupune oferirea fiecăruia ceea ce este „al său”. În accepția largă a noțiunii, dreptatea însușește toate virtuțile și sub aspect religios moral-creștin primește înțelesul de sfințenie. Ca și iubirea față de aproapele, dreptatea se

prezintă, în primul rând, ca o cerință a legii morale naturale, fundamentată pe fraternitatea naturală dintre oameni și pe menirea omului pentru viață în societate – dar este și o cerință a legii morale pozitive, căpătând în teologia creștină o superioritate religioasă, conform căreia toți oamenii sunt chemați la moștenirea cerească, oferindu-i un nou Idea egalității în Antichitate era echivalentă cu egalitate pentru cei egali, unde oamenii nu erau socotiți toți egali după esența ființei umane. Concepția creștină cu învățătura sa despre identitatea esențială a firii tuturor oamenilor și despre aceeași demnitate morală cuvenită fiecăruia a adus un nou concept despre om și o prețuire a valorii ființei sale după criteriul religios-moral și astfel, a înlesnit încetățenirea principiului că toți oamenii au anumite drepturi esențiale, care trebuie să le fie egal garantate, ceea ce este de datoria dreptății. Creștinismul, prețuind la justa valoare funcția socială atât de esențială a dreptății, a intervenit de la început pentru integrarea ei în mediul social, pe temeiul dreptului la viață pe care-l are fiecare de la Dumnezeu, pe baza demnității morale specifice omului și pe temeiul trebuințelor firești ale fiecăruia pentru realizarea scopului vieții.

În acest sens, s-ar putea observa o contradicție între cele două valori morale, precum că morala creștină recomandă suportarea și răbdarea nedreptății. Moralistul român Nicolae Mladin, referindu-se la acest moment, accentuează faptul că „morală creștină nu nesocotește dreptatea, însă cere rezolvarea neînțelegerilor prin dreptate cu iubire, care șterge orice ură de răzbunare; cere biruirea răului prin biruința binelui. Căci, ura tratată cu ură se mărește, pe când tratată cu iubire se șterge definitiv” [100, p. 229]. Totodată, analizând asemănările și deosebirile între ele, el conchide că dreptatea fără iubire poate fi aspră; iubirea fără dreptate poate fi slabă, ele se completează reciproc, afirmându-și împreună necesitatea [100, p. 231].

Ultimul raport formează conceptualitatea valorilor creștine emancipate din sistemul om-natură și a lucrurilor în natură. Sensul acestei corelații îl consideră pe om superior naturii. Această superioritate este una morală, având un caracter mai mult spiritual, decât fizic, care s-a fundamentat pe ideile religioase din *Vechiul Testament*. Temeiul scripturistic mărturisește că Dumnezeu, Creatorul cerului și al pământului, al omului și al întregului univers, învața omenirea să conviețuiască în deplină armonie cu natura, să-i respecte legile. Conform tradiției creștine, raportul moral al omului față de natură se cuprinde în evenimentul istoric relatat în *Biblie*: „...Stăpâniți pământul și stăpâniți peste peștii mării, păsările cerului, peste dobitoace și peste toate viețuitoarele. ...Iată Eu v-am dat vouă toată iarba ce face sămânță... și tot pomul care are întru sine rod cu sămânță de semănat, vor fi vouă de mâncare” (Facere I, 28-29). Prin aceste cuvinte i se dă omului o autoritate relativă de stăpân al naturii. Unii din gânditorii patristici, referindu-se la acest moment, menționau că omul a fost chemat să unească în sine totalitatea fapturilor create și, ajungând la o unitate desăvârșită cu divinitatea, să comunice starea de

îndumnezeire întregii creații; lui i s-a oferit posibilitatea să unească transcendentul cu întreg pământul, în puterea comunicării sale permanente cu Ființa Supremă. Așa se explică înălțimea morală a dominației omului asupra naturii, grija permanentă pentru bunăstarea întregii creații, posibilă numai prin iubire față de creatură.

Această stare a lucrurilor l-a făcut pe Maxim Mărturisitorul să constate: „Urmărind aceeași asemănare ușor de observat, cosmosul întreg constând din cele văzute și nevăzute este om; iar omul constând din suflet și trup este cosmos. Căci cele inteligibile au rostul sufletului, precum sufletul are același rost ca cele inteligibile. Iar cele sensibile sunt chipul trupului, precum trupul e chipul celor sensibile. Cele inteligibile sunt sufletul celor sensibile, iar cele sensibile trupul celor inteligibile. Precum sufletul se află în trup, așa cosmosul inteligibil în cel sensibil. ...Nici una din cele două părți ale acestora, care sunt unite, nu neagă și nu refuză pe cealaltă, existând o lege care le leagă împreună. În ele este rațiunea unei puteri unificatoare, care nu îngăduie să se slăbească identitatea în baza unirii după ipostas din pricina deosebirii (de) natură, nici să apară particularitatea care circumscrie pe fiecare din acestea în ea însăși deosebind-o și desfăcând-o de cealaltă, mai puternică decât înrudirea, sădită în ele în chip tainic prin faptul unirii...” [95, p. 15-16].

În acest sens, umanul nu poate să existe desprins de natură, ci unit ontologic. Acest raționament ne reflectează faptul că omul nu atinge desăvârșirea fără să contempleze și să lucreze asupra naturii. El nu poate concepe în afara naturii cosmice, dar nici natura nu-și îndeplinește fără om rostul ei existențial. Contrar acestui lucru, prin coruperea, sterilizarea și otrăvirea naturii, omul face imposibilă existența sa. După D. Stăniloae, morala creștină susține că persoana umană este ipostas al întregii naturi cosmice, doar numai în solidaritate cu natura și ceilalți (semenii săi) [156, p. 224]. Separarea naturii cosmice de umanitate introduce războiul dintre persoane și chiar în interiorul naturii umane, ce presupune coruperea naturii de o persoană; corupe nu numai natura care îi aparține, dar și natura care aparține tuturor. La rândul său, în cadrul acestor relații, teologia morală creștină precizează anumite responsabilități ale creștinului față de natură, de semenii săi și de ființa Supremă. Responsabilitățile date sunt stimulate de interdependența omului cu natura, ca dar al lui Dumnezeu presupune că ea (natura) trebuie menținută în esență nu numai în elementele ei, ci și în sintezele ei naturale. Căci sintezele sunt singurele care nu sunt statice și sterile, ci fertile [156, p. 225]. Ele se află în continuă creștere, producând omenirii mijloace de existență, fără să se epuizeze în această mișcare de înnoire și fertilitate.

Astfel, aceste patru interconexiuni oferă posibilitatea sistematizării multitudinii de cunoștințe referitoare la credința și activitatea umană, ce au ca tangență teoria bioetică, plasând-o

la nivelul de relație. Manifestarea lor nu poate fi stabilită individual fără să se țină cont de toate relațiile omului sus analizate, deoarece implică acțiunile umane în toate formele. În caz contrar, apare pericolul extremelor și formalismul, ce nu poate fi admisibil în spațiul existențial social. Acestea necesită intercalate în forma dialectică a negării, ce este și poate fi aplicată în dublul aspect al teologiei creștine: unul dinamic și altul static (tradițional). Acest moment induce faptul că dinamismul său permite sistematizarea unor grupuri de valori spiritual-morale din teologia creștină, ce ar permite crearea unei structuri și ierarhii axiologice specifice în analizele bioetice. În caz contrar, complexitatea interpretării și evoluării percepțelor creștine pot duce la o multitudine de opinii contradictorii și poate neesențiale pentru studiul bioetic, cu atât mai mult că conținutul teoretic și practic al ei întâlnește actualmente o mare dificultate declanșată de pluralismul moral și religios.

Dinamismul moralei creștine presupune implicații și interpretări teologice în spațiul teoretic și practic al societății, oferind modele concrete (ca mod de viață) pentru omul contemporan din punct de vedere spiritual. Modelul static trebuie să manifeste o orientare specifică cu caracter religios, care la fel impune structurarea și ierarhizarea valorilor creștine, însă nu sub denumirea de bioetică creștină. Întrebarea: există o bioetică creștină? Trezește o serie de neclarități atât din perspectivă teologică, cât și cea filosofico-științifică. Problema care survine în susținerea acestei idei ar fi clarificarea și răspunsul la următoarea întrebare: Chenoza lui Hristos este manifestată pentru desăvârșirea spiritual-morală a omului sau pentru încreștinarea domeniilor de cercetare? Acest subiect va fi analizat mai amplu l-a începutul compartimentului trei al tezei.

2. 3. Structura și ierarhia valorilor creștine în abordările bioetice

Cercetările interdisciplinare presupun existența, pe lângă conceptualitatea internă propriu-zisă a domeniului și cunoștințe, valori create, evaluate în urma interconexiunii lor. Pentru studiul nostru, o importanță aparte o reprezintă conceptualitatea valorilor creștine analizate în al doilea subcompartiment și sistemul valoric bioetic. În acest sens, constatăm că abordarea acestor două clase de valori nu poate fi realizată de pe pozițiile situației existențiale contemporane, unde se observă momente de formalizare și tehnicizare a lor, nici de pe cea a unei analize pur teologice. Este cunoscut faptul că în istoria gândirii umane, discuțiile cu referire la anumite dileme morale ale societății se manifestau în limitele unui cadru spiritual-moral fundamentat, fie pe o structură valorică teonomă, fie pe una autonomă, ce creează anumite confuzii conceptuale în societatea contemporană. Pornind de la ideea că bioetica este cadrul științific unde corelează multilateral și coerent științificul, filosoficul, teologicul, culturalul și

personalul concret de moment, armonia și contradicția, performanțele acumulate și experimentate pentru viitor etc, ea permite evaluarea unor noi teorii și valori morale fundamentate pe tradițiile, condițiile sociale de dezvoltare a culturii și pe noile aspirații ale omului, ce necesită condiții de perpetuare, conservare și de calitate a vieții. Această problematică se impune ca o necesitate pentru cercetare, deoarece bioetica, ca știință autonomă, încearcă să se fundamenteze pe valori considerate clasice și secularizate specific perioadei moderne, ceea ce provoacă polemici între generațiile formate în alt caracter specific unui cadru valoric teonom. Dimpotrivă, teologia creștină poziționează valori religios-morale, care, la rândul său, formează dispute multiple opuse primului.

În acest sens, problema de bază în aceste circumstanțe ar fi referitor la temeiul conceptual și axiologic ce ar ameliora situația. Respectiva dificultate orientează centrul investigațional asupra teoriilor clasice, centrate asupra structurii și ierarhiei valorilor în general, ca apoi să putem realiza un studiu orientat spre valorile creștine fundamentale. Obiectivul este realizarea unei ierarhii și structuri valorice, reieșind din multitudinea de cunoștințe teologice și bioetice, ce corespunde obiectului nostru de studiu. Astfel, în axiologie sunt întâlnite numeroase sisteme de valori, clasificate după criterii variabile de la un savant la altul.

Max Scheler realizează o clasificare a valorilor reieșind din calitatea lor, înaintând următorul sistem: valori hedovice; valori ale vieții; valori teoretice, etice, estetice; valori religioase. Cercetătorul constată că valorile se rânduiesc în inferioare și superioare după suportul lor sau după anumite caractere prin care valorile se exprimă în viața cotidiană [140, p. 40-44]. Această ierarhie și structură axiologică este destul de ademenitoare, într-o oarecare măsură și explicită, însă poate provoca anumite interogații ce implică oscilarea intereselor personale în favoarea sau în defavoarea societății. Rezultatul depinde de gradul de necesitate existențială a individului. De exemplu, actualmente se observă că valorile materiale au o mare exprimare în viața cotidiană, astfel se favorizează inversarea ierarhică a grupurilor de valori. Ca rezultat, apare întrebarea: este necesar imperativul ce exprimă gradul de necesitate existențială a individului raportat la celălalt? Care sunt hotarele și cui îi sunt comune aceste imperative? Pot fi norme obligatorii în ierarhizarea valorilor pentru reprezentanții diverselor pături sociale, religii și curente filosofice? Răspunsul parțial la aceste dileme le putem găsi în concepțiile lui Nicolae Hartman.

Asemenea lui Max Scheler, Nicolae Hartman, structurează valorile în: valori ale bunurilor, valori ale plăcerii; valori vitale; valori etice; valori estetice; valori ale cunoașterii și valori religioase. Însă, clasificarea dată se deosebește de tabloul axiologic a lui Scheler prin faptul că nu admite valorile religioase ca existente cert, ci le recunoaște numai sub presupuziția

existenței unei divinități [140, p. 51-57]. Ideea și specificul hartmanian pare să răspundă la ultima întrebare, deoarece mai multe societăți pot să posedă aceeași convingere religioasă ce unește aspirațiile individuale ale indivizilor. Însă, provoacă altă problemă. Se știe că valorile morale și religioase sunt într-o permanentă interconexiune și se ghidează reciproc. Răspunsul la dilema: există valoare morală în afara existenței unei divinități și dacă da, atunci care este amprenta, efectul ei la soluționarea divergențelor morale existențiale? este unul foarte contradictoriu.

Filosoful român Petre Andrei, consideră că diferitele criterii în funcție de care au fost clasificate valorile (valabilitatea valorilor, calitatea lor, subiectul lor de aplicare) nu reușesc să corespundă caracterului unitar al valorilor. Potrivit opiniei filosofului care pornește de la faptul că „valorile au ca punct central conștiința de sine a omului, conștiința de trebuințele persoanei” [126, p. 29], rezultă că omul își stabilește imperativele în funcție de dispozițiile sale sufletești și de experimentele practico-sociale, care îi sporesc și rafinează cerințele. În acest sens, grupează valorile în două categorii: valori hipersonale și valori sociale. Conform concepției filosofului, primul sistem de valori rezultă dintr-un intelect individual, autonom, în timp ce valorile sociale provin dintr-o voință și o afectivitate determinată de convingerile sociale [140, p. 72-74]. La fel se observă același factor care influențează valorile umane – societatea și dispozițiile sale sufletești. Respectiv, dacă societatea este, de exemplu creștină, atunci valorile morale și religioase sunt strâns condiționate între ele sau au același lucru în altă religie (islamul, iudaismul). Însă, dacă societatea este în afara oricărei religii, atunci apare conflictul între dispozițiile omului (dacă este religios) și dispozițiile sociale, fiindcă pentru o persoană religioasă devine dificil a asimila relațiile dintre valorile morale ale societății secularizate cu dispozițiile sale sufletești. De exemplu, problema minorităților sexuale din Republica Moldova sau inovațiile științifice ce conduc la reevaluarea valorilor morale și nu numai.

Am remarcat anterior că o clarificare, în acest sens, o găsim la T. Vianu, care clasifică valorile în funcție de suportul lor, grupându-le în termeni opuși: reale sau personale; materiale sau spirituale, aderente sau libere, iar în funcție de corelația valorilor de diferite tipuri – valori mijloc – valori scopuri etc. Asemenea valorilor sociale ale lui Petre Andrei, T. Vianu clasifică valorile în funcție de factorii generali: economici, vitali, juridici, politici, teoretici, estetici, morali și religioși. Un rol aparte în teoriile lui Vianu reprezintă criteriile de ierarhizare a valorilor, care manifestă un interes teoretic pentru studiul nostru. Esteticianul, pornind de la momentul că valorile constituie un sistem prin însuși faptul că ele se grupează în tipuri și există conexiuni atât în interiorul unei specii de valori, cât și în diferite specii de valori, constată că ierarhizarea valorilor este posibilă și necesară, deoarece, în interconexiunea lor, unele valori sunt

mijloace, iar altele – scopuri. În acest sens, valorile care reprezintă scopuri sunt superioare valorilor – mijloace. Premisa fundamentală care-l face pe filosof să parcurgă la ierarhizarea valorilor îl constituie spontaneitatea conștiinței, relatând că „stabilirea succesiunii treptelor axiologice este binevenită în acele împrejurări, în care conștiința, găsindu-se în îndoială asupra faptului dacă trebuie să opteze pentru una sau alta din valorile care îl solicită în același timp, ea poate fi mulțumită să găsească principiile care se cuvin a călăuzi alegerea sa. Alegerea este de obicei o acțiune spontană” [195, p. 99].

Concomitent, T. Vianu stabilește și o serie de principii care determină ierarhia valorilor și care l-ar putea ghida pe om în cazul unor acte spontane inadecvate. Respectivul principii și criteriile afirmă: valorile personale sunt superioare valorilor reale; valorile spirituale sunt superioare celor materiale; valorile aderente sunt superioare celor libere; valorile scopuri sunt superioare valorilor mijloace; valorile amplificative sunt superioare celor perseverative; valorile integrabile sunt superioare celor neintegrabile, valorile integrative sunt superioare celor integrabile. O valoare este superioară față de alta cu atâtea trepte, câte temeuri de superioritate posedă în structura ei. Astfel, Vianu efectuează următoarea scară de valori: pe prima treaptă se află cea religioasă, urmată de morală, estetică, teoretică, politică, juridică, vitală, economică.

Nu vom intra în discuții referitor la subtilitățile și motivele acestor structurări și ierarhizări, fiindcă cadrul teoretic este vast, doar constatăm că în analiza noastră vom interpreta și sistematiza valorile creștine, folosind criteriile și principiile clasificării valorilor creștine ale lui Petre Andrei, iar ce ține de ierarhizarea lor de teoria lui T. Vianu, suplinind cu ale altor filosofi când va fi cazul.

În această conjunctură conceptuală se observă faptul că în cadrul teoretico-practic al bioeticii sunt întâlnite corelațional mai multe specii de valori, ele existând în permanentă interconexiune. Astfel, sunt marcate valorile vitale (viața, sănătatea, puterea, prospețimea fizică ș.a.) cu cele religioase (divinitatea, sacralitatea, jertfa de sine, credința, dragostea creștină ș.a.), respectiv și celelalte grupuri de valori. Dacă vom analiza valorile teologice, acestea ar trebui să fie primele în ierarhie, deoarece sunt religioase. Acest fapt, duce la realizarea unei structurări a valorilor creștine: una internă, accentuând structura valorică a teologiei creștine și alta externă, abordând valorile moral-spirituale într-un spectru mai general, în alt sens, folosind criteriul lui Petre Andrei cu referire la valorile sociale, sistematizând valorile religioase și morale într-un tip de valori.

Situația conceptuală creată impune necesitatea de a defini domeniul filosofico-teologic, ce are ca obiect de studiu valorile creștine. În acest sens, constatăm că teoria care abordează sistemul valoric uman este axiologia, iar studiul asupra unui sistem valoric concret, cum este

cazul celor creștine, poate fi denumit axiologie creștină. *Axiologia creștină* este orientarea ce sistematizează conținutul valoric specific teologiei creștine, ce rezultă din atitudinea și valoarea omului atribuită divinității și invers, naturii umane, scopului și finalității omului, sensului creației și efectelor desăvârșirii spirituale a lucrării lui Hristos, finalizând într-o comuniune divino-umană ecleziologică. La rândul său, axiologia creștină nu prezintă esența credinței creștine, deoarece ea finalizează în divinitate, respectiv abordează, clasifică și prezintă valoric atitudinea umanului prin credință la cunoașterea și experimentarea lui Dumnezeu. În abordările bioetice din perspectiva valorilor creștine, acestea scopuri și prevalează în luarea deciziilor morale.

Astfel, prima clasificare, pornind de la obiectul și conținutul valorilor creștine, o putem structura în: valori creștine doctrinare; valori creștine morale; valori creștine formale (cultice), care sub diferite momente direct sau indirect persistă în abordările bioetice.

Primul grup de valori înglobează un sistem de cunoștințe despre divinitate, om, societate și raportul dintre ele, care oferă convingeri despre conținutul, esența, structura, legitățile apariției și dezvoltării existenței fundamentate pe credință. Printre acestea, valorile creștine dogmatice au pătruns esențial în gândirea europeană, care mai bine de două milenii contribuie la formarea umanului, transformându-se în valori-dogme și care necesită respectarea lor prin credință. Valorile doctrinare își au originea în Scriptură, sub autoritatea unui cadru instituțional ecleziastic, ca expresie a experienței, credinței și predicăției apostolice. E necesar să constatăm că atitudinile dogmatice sunt parte din tezaurul de învățătură a teologiei creștine, însă nu toate învățăturile sunt dogme. În gândirea creștină, progresul este nelimitat, aceasta fiind adaptată contextului istoric și social în care se experimentează, or dogma nu se poate schimba în conținut, ci doar se poate aprofunda în înțelegere. Valorile dogmatice nu pot fi condiționate de contextul cultural, așa cum sunt o serie de învățături teologice. Oricât ar fi de concentrată, dogma nu epuizează adevărul despre cunoașterea lui Dumnezeu. Ea nu este un sfârșit în cunoaștere, ci începutul cunoașterii lui Dumnezeu, nu este un scop în sine, ci un mijloc de cunoaștere care deschide alte căi spre cunoașterea inepuizabilă a Adevărului. Printre valorile dogmatice fundamentale care au tangențe directe sau indirecte în formarea umanului și care teologia le interpretează în domeniul bioeticii reprezintă dogmele Trinitară; Hristologică; Eshatologică; Ecleziologică etc. Aceste valori au marcat, în mod considerabil, societatea din trecut, poziționându-se în societatea științifică contemporană prin anumite imperative, principii moral-dogmatice ce reglementează sistemul de criterii în luarea unor decizii morale în diferitele domenii ale științei și implică respectul față de viață.

Valoarea Trinitară abordează în spațiul bioetic momentele ce reflectă valorile intrinseci ale vieții umane și la procesele prin care tehnologia biomedicală contribuie la perpetuarea,

conservarea și calitatea vieții, adică la momentele în care omul participă în calitate de persoană la atributele divine. În acest punct, cunoștințele teologice sunt tangenționale cu cele bioetice, preocupându-se, în acest sens, de realizarea condițiilor care-i permit individului executarea și încheierea vieții conform paradigmelor clasice creștine, în care se aspiră către un sfârșit fără durere, neînfruntat, în pace. Astfel, în abordările bioetice, principalele valori dogmatico-morale, ce implică o respectare, întâlnite în reflecțiile teologilor sunt: (1.) caracterul sacru al vieții omenești; (2.) iubirea jertfelnică a divinității, ca origine și temelie pentru relații umane; (3.) tendința evolutiv-morală spre asemănarea cu Dumnezeu, ce oferă un sens vieții omenești în fața morții, mai ales bolnavilor în faza terminală. Ele exprimă anumite atitudini religioase în cazul anumitor proceduri ca avortul, experimentele genetice și eutanasia [24, p.59]. Referindu-se la impactul valorii Trinitare în abordările bioetice, H. Engelhard reflectă o poziție radicală teologică axată pe o etică fundamentată pe transfigurare, pe slujire liturgică a unui Dumnezeu ce transcede categoriile umane și care se revelează pe sine prin cult [53, p. 242-243]. În acest sens, conceptele engelhardiene remarcă faptul că transfigurarea prin cult îi oferă individului identitate morală, iar societății integritate. Aceasta rezultă din accentul poziționat al moralei creștine asupra cultului decât pe analiza teoretică, pe un Dumnezeu transcendent decât pe principii discursive, ceea ce aduce dificultate de a propune anumite definiții precise referitoare la acest moment.

O influență accentuată în analizele teoretice ale bioeticii se distinge dogma Hristologică, care dobândește autoritate valorică prin termenii teologici abordați, poziționând anumite convingeri și imperative în situații nemijlocit axate asupra noțiunilor de *persoană umană-persoană divină*, *dreptul la viață*, *chip divin*, *asemănare divină*, *om în calitate de persoană*, *sufletul uman*, *demnitatea persoanei* etc. Momentul fundamental îl reprezintă faptul că aceste concepte au fost desăvârșite moral, conform teologiei creștine, de întemeietorul acestei religii Iisus Hristos, ca persoană divino-umană, care a exemplificat prin viața sa modelul unei persoane desăvârșite, care înglobează anumite calități. În teoria creștină, Logosul divin (obiectul central al dogmei Hristologice personalizat ca Mântuitor n.n.), este caracterizat prin următoarele calități: Dumnezeu și om, manifestă pentru umanitate Fiul celui Preaînalt, Răscumpărător, reprezintă caracteristica de mijlocitor la dumnezeirea omului și Modelul suprem al atitudinilor și acțiunilor umane față de viu. Hristologia creștină a dominat mereu gândirea filosofică, expunând doctrinara persoana lui Iisus Hristos, considerat de creștini fundamentul teologic al vieții, care implică formularea unor imperative de reglementare a activității umane [15, p. 100-101]. Abordarea principiilor teologico-morale în cadrul disputelor bioetice ar fi nonsens, fără neraportarea lor și la

persoana Logosului divin, de exemplu, iubirea jertfelnică, tendința morală spre asemănarea cu divinitatea etc., ce au fost realizate în istorie de El.

Momentul final al experienței creștine este marcat de ideile eshatologice, care în abordarea noastră, capătă definiție ca valoare eshatologică, impunând poziții decizionale cu referire la cunoștințele transcendente și care în disputele bioetice evoluează direct sau indirect rezoluția umană față de anumite aspecte ale vieții. Spre deosebire de celelalte concepte etice, morala creștină accentuează obținerea desăvârșirii de către om a vieții veșnice, care începe de aici și folosește nu numai mijloace naturale pentru împlinirea acestui scop, ci și mijloace supranaturale, prin care credinciosul primește harul divin pentru împlinirea scopurilor firești și suprafirești. Dacă propriu înțelepciunii este cunoașterea realităților, nimeni nu va fi socotit înțelept dacă el nu îmbrățișează în gnozia sa și lucrurile viitoare. În această ordine de idei, putem arata că scopul primordial al creștinului este obținerea Eternității, adică acea localizare transcendentă care îi dă credinciosului o existență infinită spre ce trebuie să tindă, astfel toate eforturile lui capătă un sens existențial. Punctul-cheie al eshatologiei creștine este moartea și prezentarea sufletului în fața Judecătorului Suprem. Ca fenomen biologic, moartea înseamnă despărțirea sufletului de trup: sufletul imaterial și nemuritor, se deplasează în locul transcendent pregătit de divinitate, iar trupul se întoarce în pământul din care a fost creat, prin putrezire descompunându-se în elementele sale primare. Acest raționament îl deducem din *Ecleziastul* 12, 7, ca argument – teologia creștină îl constată din experiența de fiecare zi.

În literatura de specialitate, moartea este interpretată diferit, ca o notă generală, ea îngrijorează, dacă nu chiar îi înspăimântă pe oameni. Pentru cei ce înțeleg viața ca o stare ce încetează odată cu moartea trupească, ea este un fapt îngrozitor, de care omul trebuie să se ferească pe cât îi stă în putință și, fiind inevitabilă, ei fac tot ce-i posibil pentru a ajunge la ea cât mai târziu. Pentru cei bolnavi, care îndură suferințe cumplite, moartea înseamnă o eliberare. Alții, care sunt cu totul legați de viața aceasta, dar amenințați de primejdia unei morți iminente din cauza unor maladii grave, sunt în stare să se supună la orice riscuri (operații de transplant de organe interne: inimă, rinichi, plămâni, ficat etc.), numai să-și prelungească viața, amânând deznodământul cât mai târziu. Pentru cei ce îndură suferințe de natură psihică, moartea de asemenea este dorită, spre a le aduce izbăvire [151, p. 365-366].

Filosofia creștină oferă morții un alt sens, ea fiind considerată drept starea de trecere spre o nouă viață, fiind privită ca un eveniment firesc, universal și necesar, prin care credinciosul trece la comuniunea deplină cu Dumnezeu. Dogmele creștine privesc moartea ca un mijloc de trecere din această viață nedeplină și trecătoare, la viața cea fără sfârșit, la plenitudinea vieții în comuniune cu divinitatea. Iar certitudinea întâlnirii omului cu El a confirmat-o prin învierea Sa

din morți, prin care s-a făcut începutul învierii celor adormiți (I Corinteni 15, 20). Astfel, tradiția creștină înaintea postulate spirituale ce conduc, în mod direct, sau indirect, conduita credinciosului: 1) Moartea este urmarea păcatului strămoșesc, deoarece primul om, Adam, a fost creat de Dumnezeu nemuritor „structura ontologică a omului făcută să tindă spre comuniunea... cea a Persoanelor divine...” [156, p. 280]. În chip virtual, dacă nu păcătuia, putea ajunge la nemurire, dar din cauza păcatului, el a devenit muritor. Căci, precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, așa moartea a trecut la toți oamenii prin cel care toți au păcătuit (Romani 5,12). Pentru că plata păcatului este moartea (Romani 6,23); 2) Moartea înseamnă sfârșitul vieții pământești vremelnice, dar, în același timp, și începutul vieții veșnice, ea marcând limita ultimă până când omul își poate pregăti mântuirea. Pentru cei ce au trăit în această viață potrivit chemării Celui de Sus, ea poate fi chiar dorită, dacă aceasta înseamnă dorința de a fi curând împreună cu Hristos, precum mărturisește Apostolul Pavel despre sine: Căci pentru mine viața este Hristos, iar moartea, un câștig (Filipeni 1, 21). De aceea, dorirea morții numai de a scăpa de greutățile vieții acesteia e o încălcare gravă a normelor morale creștine și se consideră o abadere de la sensul existențial uman; 3) Nimeni nu-și cunoaște sfârșitul vieții sale pământești, creștinii sunt datori să trăiască astfel încât în orișice clipă ar veni moartea, să nu-i afle nepregătiți. Aceasta, deoarece după moarte, conform doctrinei creștine, nimeni nu mai poate lucra nimic pentru transformarea situației transcendente. Adevărul dat rezultă din scrierile scripturistice: „Mie Mi se cade să lucrez lucrurile Celui Care M-a trimis până este ziua, căci vine noaptea când nimeni nu poate să lucreze” (Ioan 9, 4).

Filosofii creștinismului primar de asemenea analizează problema dată: „Să ne pocăim cât timp trăim pe pământ, căci noi suntem ca lutul în mâna olarului. Precum olarul când face vasul, dacă acesta se îndoie sau se fărâmă în mâinile lui, poate reface, iar dacă s-a grăbit a-l pune în cuptorul ars, nu-l mai poate schimba, așa și noi: cât timp trăim în această lume, trebuie să ne pocăim din toată inima de orice rău ce am făcut în trup, ca să primim mântuirea de la Domnul cât încă avem timp de pocăință, căci după trecerea din această lume, nu ne mai putem mărturisi sau pocăi” [35, p. 56]. Sau „Viața de acum este timpul faptelor, iar după moarte vine judecata și pedeapsa” [35, p. 56] ; 4) Fiind spirit de origine divină, sufletul este nemuritor. Această nemurire, explicată de teologia mai veche ca datorându-se indestructibilității substanței spirituale simple din care e făcut sufletul, trebuie întemeiată pe credința ca Însuși Dumnezeu a voit ca sufletul să fie nemuritor, pentru ca, prin suflet, omul să fie în legătură continuă cu Dumnezeu. Chiar dacă sufletul ar avea o indestructibilitate prin natura sa, cauza acestui fapt stă tot în voința divină. Sufletul, chiar după despărțirea de trup își păstrează funcțiile sale: conștiința de sine,

memoria, gândirea, imaginația, stările de bucurie sau întristare, cu alte cuvinte, dorește, voiește, se bucură sau se întristează, dar nu poate lucra pentru modificarea existențială a sa.

Valoarea ecleziologică marchează interes teoretic și practic în analizele bioetice prin conținutul său conceptual ce se manifestă într-o formă dublă: una ține de instituția socială și de organizarea ei, alta prezintă o orientare mult mai largă, de o comunitate spirituală axată pe unitatea atitudinilor și convingerilor umane, care implică comuniunea universală și locală a umanității. Această valoare permite raportarea deciziilor și activității științifice la cadrul ideologic comunitar și impune respectarea convingerilor societății. Pentru cercetarea noastră, prezintă interes sporit a doua formă, caracterizată prin următoarele elemente teoretice: viața organizată a credincioșilor pe plan religios; manifestarea unui organism teandric, adică comuniunea sacramentală dintre oameni și divinitate, iar modelul relațional îl reprezintă valoarea Trinitară.

Această relatare face ca bioeticianul L. Popescu să formuleze ideea, că întreaga teologie și viață creștină are un aspect ecleziocentric, iar desăvârșirea umană în toate formele este un act de solidaritate și comuniune în cultul religios [129, p. 36]. Într-o lume cu resurse și mijloace limitate, selectarea bolnavilor se face adesea după legi aleatorii sau de utilitate experimentală, fără ca valoarea transcendentă a persoanei să fie luată suficient în considerație. Căci, după cum se știe, persoana este prin natura sa o făptură eclezială, caracterizată prin alteritate și comuniune, ca și prin dialectica între libertate și responsabilitate. Reducerea persoanei la un obiect pur corporal înseamnă negarea aspectului transcendent al omului și trădarea vocației medicinei, care are, înainte de toate, un scop euharistic, acela de a vindeca sufletul și trupul.

Al doilea grup - valorile morale creștine, constituie punctul principal care a concentrat atenția filosofiei încă din cele mai vechi timpuri, care cuprinde: austeritatea, bunătatea, vitejia, bărbăția, demnitatea, curajul, cumpătarea, dreptatea, devotamentul etc. Acestea reprezintă niște scopuri ale vieții, conștiința resimte atât de clar însușirea lor de a fi scopuri încât legitimează sacrificarea unor valori utilitare sau relative pentru a salva valorile morale. Problema ce survine în analiza valorilor morale creștine constituie încercarea de a le limita la un studiu al virtuților, deși unele virtuți și valori morale pot coincide, de exemplu, bunătatea, cinstea, corectitudinea, perspicacitatea etc. În acest sens, putem semnala că valorile morale sunt obiective, constituite pe parcursul mileniilor și persistă la nivel obiectiv social, pe când virtuțile sunt trăsături individuale, în alt sens, ele reprezintă o parte componentă a sistemului valoric moral-spiritual. În această ordine de idei, propunem accentuarea unor subiecte de valoare morală: binele fundament al valorii morale, datoria morală și disciplina morală, asceza ca expresie a datoriei și disciplinei morale, iubirea, libertatea și responsabilitatea morală, virtuțile.

Pentru a nu lărgi spațiul investigațional, vom analiza interpretarea creștină a virtuților – sistematizate ca origine și temei a atitudinii morale. Datorită raporturilor multiple și variate ale vieții, virtutea poate lua diferite forme și poate fi împărțită în funcție de anumite criterii. Elaborarea unei sinteze cu referință la virtuțile creștine nu poate fi efectuată fără a face o legătură cu Antichitatea filosofică. În filosofia greacă întâlnim diferite forme și criterii utilizate pentru analiza și împărțirea virtuții. Socrate stabilește un sistem de virtuți în care virtuțile particulare decurg din cele generale morale. Virtute, prin excelență, după Socrate, este înțelepciunea sau *sophia*, care constituie știința generală a binelui și cuprinde toate virtuțile. Din înțelepciune izvorăsc toate celelalte virtuți, și anume: pietatea față de zei, dreptatea față de oameni, curajul față de primejdii și cumpătarea sau stăpânirea de sine cu raportare la plăcerile senzuale [183, p. 12; 31, p. 104-107].

Platon considera că prin virtute omul se aseamănă cu Dumnezeu. Plecând de la concepția sa trihotomică cu privire la suflet, el atribuie fiecărei puteri sufletești câte o virtute. Înțelepciunea corespunde rațiunii, curajul sau bărbăția voinței, cumpătarea dorinței sau a poftei sensibile, dreptatea care păstrează armonia între celelalte virtuți. Fiecare virtute poate fi definită astfel în funcție de dreptate. Înțelepciunea constă în justețea spiritului sau judecata dreaptă, cumpătarea în justețea simțurilor, iar curajul în justețea inimii [183, p. 13; 151, p. 153].

Aristotel în *Etica Nicomahică* nu acceptă împărțirea virtuții făcută de Platon, dar recunoaște că aceasta constă în practicarea reală și continuă a binelui. El împarte virtutea în două categorii: intelectuale, adică înțelepciunea, înțelegerea, cuminenția ș.a. și etice (morale). Virtuțile dianoetice păstrează un raport just al rațiunii față de ea însăși și față de pornirile sufletești inferioare, iar virtuțile morale indică drumul de mijloc între cele două excese [1, p. 48; 31, p. 111; 151, p. 153-154]. Împărțirea lui Aristotel a fost adoptată și de Toma d`Aquino.

În ceea ce privește împărțirea virtuților, în creștinătate s-a urmat modelul lui Platon, virtuțile morale fiind grupate în trei categorii: 1) virtuți noetice, adică ale rațiunii – înțelepciunea, priceperea, cunoașterea [106, p. 266-268]; 2) virtuțile părții afective – bărbăția, răbdarea, mărinimia, curajul etc [106, p. 269-272]; 3) virtuțile părții poftitoare – înfrânarea, cumpătarea etc [106, p. 273-278]. Temeiul teoretic și practic al valorilor morale creștine îl manifestă virtuțile teologice [99, p. 369-375]. După obiect și scop, virtuțile se împart în virtuți teologice și virtuți morale. Virtuțile teologice reglementează raportul omului cu Dumnezeu, iar virtuțile morale reglementează relația cu semenii și în general cu lumea. Virtuțile morale se împart în virtuți cardinale, care sunt cele patru stabilite de Platon, și virtuți derivate, care izvorăsc din virtuțile cardinale.

Virtuțile cardinale sunt o categorie de virtuți anterioare creștinismului. Se vorbește despre ele atât în *Vechiul Testament* în *Proverbele lui Solomon* (cap. 2, 3, 8, 10, 2), *Înțelepciunea lui Solomon* (8, 6-7), *Înțelepciunea lui Isus Sirah* (cap. 1, 4, 24, 28), și în alte cărți, precum și în scrierile filosofilor antici (Platon, Aristotel, la stoici) [151, p. 152-153; 175, p. 20-22]. Virtuți cardinale sunt: înțelepciunea, curajul, cumpătarea și dreptatea.

Virtuțile cardinale sunt cunoscute în creștinism destul de timpuriu, însă mai amănunțit vorbesc despre ele teologii și scriitorii creștini din secolele III-IV: Clement Alexandrinul, Origen, Grigore Taumaturgul, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, Fericitul Ieronim, Ambrozie și Fericitul Augustin, ultimul considerându-le sinteza tuturor virtuților morale. În creștinism virtuțile cardinale sunt înnoite, desăvârșite, primesc un sens veritabil, iar împlinirea lor se face în comuniune cu Dumnezeu.

1. *Înțelepciunea*. După filosofii antici, înțelepciunea este știința științei și a neștiinței. Pentru a ajunge la înțelepciune, Socrate spune că trebuie să pornim de la acel dicton înscris pe frontispiciul templului din Delphi: „Cunoaște-te pe tine însuși”. Omul, trebuie mai întâi, să se cunoască pe sine pentru a vedea ce știe și ce nu știe, pentru ca apoi să se pregătească să dobândească știința și să ajungă la înțelepciune. Întrucât cea mai înaltă știință este știința binelui, înțelepciunea a fost identificată cu cunoașterea binelui [99, p. 366]. Socrate considera că atunci când cineva ajunge să-l cunoască în mod real, îl va și săvârși în mod automat. În realitate, însă lucrurile nu stau chiar așa, pentru că adesea constatăm ce spune Sfântul Apostol Pavel: „văd binele și-l aprob, dar săvârșesc răul pe care nu-l voiesc”.

Înțelepciunea capătă semnificația de virtute datorită caracterului nobil al acestor scopuri și nu pur și simplu grație capacității formale pentru cea mai rațională acțiune. În calitate de virtute, înțelepciunea reprezintă aptitudinea de a realiza cel mai bine cele mai bune scopuri. Neîndeplinind această condiție, înțelepciunea unui om rămâne înțelepciune, fără a deveni virtute. Șarpele din relatarea biblică și-a câștigat faima de cel mai înțelept dintre animale, datorită priceperii sale într-ale sufletului uman și prin iscusința cu care a profitat de această pricepere în realizarea scopului său. Deoarece scopul său nu era nobil, toată această superbă înțelepciune, în loc să fie socotită virtute, a fost blestemată ca sursă a răului, iar cel mai înțelept dintre animale a devenit simbol al gândirii imorale, o târâtoare care alege de preferință scopuri josnice și nedemne [106, p. 268-269].

Nici în viața cotidiană nu se acordă calitatea de virtute acelei înțelepciuni de viață care nu trece dincolo de o înțelegere a slăbiciunilor omenești și de pricepere în aranjarea propriilor afaceri, urmărind scopuri egoiste. Pe lângă schimbarea mentalității cu privire la înțelepciune, creștinismul aduce în plus un scop nou, cel mai sublim scop pe care-l poate urmări un om –

desăvârșirea și eliberarea de păcate și moarte și fericirea eternă. Pentru atingerea acestuia s-a întrupat Însuși Fiul lui Dumnezeu, care nu numai că ni-l descoperă, ci ne oferă și mijloacele cele mai potrivite pentru a-l atinge [99, p. 366].

Înțelepciunea lui Dumnezeu se vede, în primul rând, din creația sa, căci toate au fost făcute prin înțelepciunea sa: „Dumnezeu a făcut cerurile cu înțelepciune” (Ps. 135, 5), și „cât de minunate sunt lucrurile tale Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut (Ps. 103, 24). Întrucât înțelepciunea divină este identică cu Cuvântul său prin care a creat lumea, cu Rațiunea sa după care a creat toate rațiunile creației împrăștiate pretutindeni, a cunoaște aceste rațiuni, a cunoaște lumea și raționalitatea ei este în sinonimie cu a dobândi înțelepciunea lui Dumnezeu, chiar dacă nu recunoști acest lucru. De aceea, creștinismul nu poate condamna și nici n-a condamnat cunoașterea naturii, dar a condamnat și condamnă folosirea acestei cunoașteri împotriva lui Dumnezeu și împotriva oamenilor, adică a condamnat folosirea științei împotriva credinței în Dumnezeu, acest fapt constituind înlocuirea înțelepciunii lui Dumnezeu cu înțelepciunea umană, și a condamnat și condamnă folosirea descoperirilor științifice împotriva vieții umane sau a vieții în general. Acestea sunt și rațiunile pentru care Apostolul Pavel a condamnat înțelepciunea umană, care era voită de greci, care „caută înțelepciune” nu pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu sau pentru folosul semenilor, ci pentru satisfacerea orgoliului lor personal. Prin aceasta, creștinismul nu disprețuiește înțelepciunea omenească, dar o condamnă atunci când aceasta vrea să ia locul înțelepciunii divine. Știința umană își are rolul ei în viață, doar când vrea să ia locul revelației [106, p. 266-268].

2. *Bărbăția* (curajul). În creștinism dobândește un înțeles nou. Pentru filosofii antici, curajul era virtutea ce se dovedea în tăria cu care cineva înfrunta pericolele naturale și în aflarea căii de mijloc între cutezanța oarbă și frică sau lașitate [1]. De curaj dă dovadă cel ce nu se teme de calamități incidentale și își păstrează sângele rece în fața primejdiilor exterioare. Curajul fără un scop bun nu are însă caracterul de virtute. Săvârșirea nesăbuită a nelegiuirilor, ofensa curajoasă adusă cuiva, profanarea neînfricată a unui lucru sfânt nu merită numele de virtute, așa precum nici frica de păcat sau de Dumnezeu nu poate fi numită lașitate rușinoasă. Curajul este virtute numai în măsura în care exprimă ceea ce este cuvenit și anume stăpânirea fermă de către om a naturii sale materiale inferioare, prin dominația spiritului asupra instinctului biologic în vederea realizării binelui [106, p. 270].

Bărbăția creștină se manifestă deopotrivă prin învingerea poftelor și dorințelor proprii, care îl îndepărtează pe om de la realizarea binelui, precum și înfruntarea pericolelor externe, care se opun realizării binelui în lume. Adevăratul curaj nu se poate astfel obține decât în unire cu Hristos, care ne ajută să eliminăm patimile ce ne stăpânesc sufletul și trupul, ne ajută să răbdăm

necazurile externe ce vin asupra noastră și ne dă putere să luptăm pentru realizarea binelui [99, p. 367]. În toate împrejurările vieții este nevoie de curaj, de aceea Mântuitorul îndeamnă: „îndrăzniți, Eu am biruit lumea” și, mai ales, ne ajută, amintindu-ne: „Eu sunt cu voi în toate zilele” (Matei, 28, 20).

3. *Cumpătarea* primește și ea un nou sens în creștinism. La filosofii antici, cumpătarea era virtutea prin care omul putea ține calea de mijloc între două extreme, ambele la fel de periculoase. La o cercetare mai atentă, vom observa că adevărata cumpătare nu înseamnă să fii cumpătat în toate, ci numai în ceea ce este mai prejos de demnitatea noastră umană. Dacă cineva este cumpătat în căutarea adevărului sau își drămuiește bunăvoința față de aproapele său, nimeni nu îl va socoti un om virtuos, ba dimpotrivă, îl va condamna pentru lipsă de generozitate [106, p. 265-266].

Virtutea cumpătării cere ca să dobândim deplina stăpânire față de ceea ce este mai prejos de demnitatea noastră umană și să nu găsim o cale comodă și mai puțin periculoasă în viață. A fi cumpătat înseamnă să-ți stăpânești pornirile naturale, instinctele biologice care te pot duce la patimi, la căderea din demnitatea pe care ți-a conferit-o Dumnezeu. Această stăpânire este necesară în vederea realizării binelui, în vederea înduhovnicirii și desăvârșirii proprii. Cumpătarea nu înseamnă distrugerea trebuințelor naturale ale omului, ci ținerea lor în frâu pentru a nu deveni piedică în calea urcușului duhovnicesc, pentru a nu se dezvolta ca să devină patimi. Datorită căderii în păcat, în firea umană au intrat anumite afecte, care fiind dezvoltate, pot duce la împătımirea omului. Aceste afecte au fost luate și asumate de către însuși Hristos, ceea ce înseamnă că nu sunt rele în sine. Asumarea lor s-a făcut însă pentru a fi depășite, ca trupul să fie spiritualizat și eliberat de ele, ca omul, în comuniune cu Logosul divin, să se poată înălța spiritual [99, p. 367-369].

4. *Dreptatea*. Considerată de filosofii antici fundamentul orânduirii sociale, legea talionului este întâlnită la toate popoarele din antichitate, dreptatea având sensul de a i se da fiecăruia ceea ce i se cuvine. Cu toate acestea, anticii insistau mai mult asupra sensului negativ al dreptății, de a nu jigni pe nimeni, sensul pozitiv al acesteia, limitându-se la cei apropiați: familie, rudenii, etnie. Antichitatea promova o perpetuă nedreptate socială prin inegalitatea oamenilor ca stare socială, sex și inegalitate în fața legilor [99, p. 366].

Creștinismul schimbă sensul noțiunii de dreptate, nu în sensul că schimbă definiția, ci pentru că unește dreptatea cu iubirea. Fiecăruia om i se cuvine și iubire, semenul are dreptul la iubirea noastră. Dreptatea și iubirea au suferit o ruptură datorită căderii, creștinismul le unește, aducând buna înțelegere și armonia între oameni. Astfel, se caută învingerea răului prin bine,

dreptatea lui Dumnezeu se pogoară astfel din cer, căci El ne-a iubit întâi și vrea îndreptarea noastră [106].

O problemă deosebită a fost aceea a perpetuării în timp a sclaviei. Creștinismul a fost acuzat că nu a luptat destul pentru înlăturarea ei. Creștinismul însă n-a ridicat niciodată sabia, ci a urmărit schimbarea mentalității. A ridica sabia înseamnă înlăturarea răului prin rău, nedreptățile prinucidere, ceea ce ar fi constituit un rău și mai mare, căci mentalitățile nu s-ar fi schimbat. În decursul istoriei, creștinismul i-a învățat pe oameni ce înseamnă adevărata dreptate, i-a lăsat ca aceasta să izvorască din interiorul omului. Pentru aceasta, omul trebuia transformat lăuntric, îndreptat în ființa sa, fapt realizabil doar în comuniune cu Hristos. El a transformat lumea, a îndreptat-o și îndreaptă pe toți cei care intră în comuniune cu El și o va face până la sfârșitul veacurilor, când dreptatea lui Dumnezeu se va instaura definitiv în toată creația. Deocamdată, spune V. Lossky, întreaga făptură are două dorințe fundamentale: dorința după dreptate și dorința de nemurire. După acestea suspină omul, după acestea suspină făptura și ele nu se pot împlini decât în Hristos [99, p. 366-367].

Virtuțile teologice. Reperul scripturistic „Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru cel ceresc desăvârșit este” (Matei, 5, 48) reprezintă legea naturii umane, conform doctrinei creștine, exprimând calitatea de ființă creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Pentru înfăptuirea comuniunii cu Dumnezeu, omul are nevoie de mijloace. Aceste mijloace au fost prosforate de Dumnezeu - prin harul revărsat asupra omului. Legătura cu Dumnezeu se înfăptuiește prin virtuțile teologice, prin intermediul cărora se creează comuniunea cu transcendentul.

Desăvârșirea spre care tinde creștinul presupune o năzuință puternică și continuă din partea lui, îndreptată mereu spre același scop. Pe calea desăvârșirii, virtuțile teologice ajută spre a-l putea cunoaște pe Dumnezeu, fiind principalele moduri de trăire a vieții celei noi în Hristos. Deoarece virtuțile teologice pun în legătură cu Dumnezeu, fiind date creștinului în acest scop prin har, aproape toți teologii moraliști le definesc la fel.

1. *Credința* este o convingere neclintită insuflată creștinului prin harul divin, pri a cărei putere deține toate cele descoperite de Dumnezeu. Credința este un element fundamental al vieții umane, necesar în relațiile dintre persoane. Nu orice credință este virtute, ea nu are calitatea de virtute atunci când obiectul ei este inexistent sau nedemn, precum și în cazul în care credința se raportează în mod nedemn la un obiect demn. În prima situație, credința este apreciată mai mult ca o autoamăgire, iar în al doilea caz, când, de exemplu, cineva face din forța răului obiect de credință. O astfel de credință, deși are un suport real, este identificată ca o decădere morală gravă, datorită caracterului nedemn al obiectului ei. Al treilea caz, adică atunci când cineva se raportează în mod nedemn la un obiect demn, se referă la credința demonilor. Credința lor nu

este virtute, deși are un suport real și absolut demn, întrucât „credincioșii” respectivi se raportează la el într-un mod nedemn, cu spaimă în loc de bucurie, cu aversiune în loc de atracție [99, p. 370-382; 106, p. 258-264].

2. Cea de a doua virtute teologică este *speranța*, care este definită ca așteptare cu încredere, însuflețită creștinului de harul divin, a fericirii veșnice pe temeiul făgăduinței și a mijloacelor necesare pentru a o atinge. Adevărata speranță nu înseamnă nici nădejdea în fiii oamenilor (Ps. 143). Nu poate fi vorba de speranță reală nici atunci când speri să obții de la Dumnezeu numai bunuri materiale. Speranța este considerată virtute, doar atunci când este legată de Dumnezeu ca izvor al binelui ce va să vină. Nădejdea stă și la temelia vieții umane, pentru că viața fără nădejde este de neconceput. Speranța, ca virtute teologică, desăvârșește nădejdea umană, transformându-se într-un motor al acțiunilor noastre. Speranța nu este așteptare pasivă a lui Dumnezeu, ci lupta pentru ea, astfel încât omul poate să biruie tot ceea ce-l îndepărtează de Dumnezeu. În această luptă, speranța este ajutată de harul divin, care o întărește și o ajută să învingă [99, p. 370-382; 106, p. 258-264].

3. Cea de a treia virtute teologică - *dragostea* - de asemenea inspirată creștinului de harul divin, Dumnezeu fiind cel mai înalt bun al vieții sale spre care năzuiește, depunând un efort maxim pentru a ajunge în cea mai deplină comuniune cu El. Iubirea stă și ea la baza relațiilor umane, are semnificație morală nu numai în funcție de anumite determinări concrete. Ea, în acest sens, nu este virtute, deoarece toți oamenii așa ar fi virtuoși fără deosebire, căci în mod cert toți nutresc acest sentiment pentru cineva, fără de care nu pot trăi. Nu se poate atribui calitatea de virtute iubirii pătimase de sine sau de plăcerile firești sau nefirești, de băutură etc. O asemenea iubire a fost respinsă de apostolul Ioan: „nu iubiți lumea, nici cele ce sunt în lume” (I Ioan, 2,15), este primul element negativ din porunca iubirii care nu trebuie uitat, cum se întâmplă adesea. Prin el se exprimă principiul ascezei, de împotrivire față de patimile primare, căci, așa cum reiese din context, prin lume, Apostolul Ioan nu înțelege mulțimea semenilor noștri sau lumea creată spre slava lui Dumnezeu, ci un substrat tenebros și irațional al naturii materiale care invadează în mod abuziv spiritul uman. El spune direct că este vorba de pofta trupului (I Ioan, 2,16), adică de pornirile senzualității nemăsurate, pofta ochilor sau lăcomia și trufia vieții, adică de vanitate și setea de putere [99, p. 370-382; 106, p. 258-264].

La prescripția cu caracter negativ „nu iubiți lumea”, morală creștină mai adaugă două de natură pozitivă: „Să iubești pe Domnul Dumnezeu tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău, iar pe aproapele tău ca pe tine însuși”. Aceste două tipuri de iubire se deosebesc una de alta, specificul lor fiind determinat de particularitatea obiectului lor. Dragostea față de aproapele este determinată de sentimentul compasiunii sau milei, iar dragostea față de Dumnezeu

este condiționată de evlavie. Practic, a-ți iubi aproapele ca pe tine însuși înseamnă a-l compătimi așa cum te compătimesti pe tine, iar a iubi pe Dumnezeu cu tot sufletul înseamnă devoțiune totală față de El, unirea voinței tale cu voința Lui [99, p. 370-382].

În această ordine de idei, ne raliem opiniei lui V. Capcelea, care, referindu-se la distincția radicală dintre virtuțile cardinale ale filosofilor Greciei antice și cele teologice, susține că ea „rezidă în faptul că primele reflectă în mare măsură intelectualismul antic și atenția acordată de clasicismul antic capacităților raționale ale omului. În virtuțile creștine, primează voința. Cunoașterea și cercetarea naturii nu au importanță pentru pietatea omului, deoarece nu omul a inventat stihiiile naturii. Însă, este important a crede în Dumnezeu, a-l iubi și a spera la mântuirea dăruită de el” [30, p. 159].

Virtuțile teologice în raport cu alte virtuți, în morală creștină, sunt mai superioare, dar și condiții pentru desăvârșirea moral-spirituală. Ele nu sunt bunurile ultime pe care le primește creștinul, ca răsplată pentru viața lui virtuoasă, ci puteri harice, date acestuia pentru a ajunge la eternitate. Astfel, înnoirea vieții și ridicarea acesteia pe cea mai înaltă treaptă a idealului moral se face prin aceste virtuți, care sunt temelia vieții creștine. Prin ele, viața umană obține un sens creștin, izvorând din harul divin și sunt strâns legate între ele, constituie un tot organic, astfel că cine o are pe una, le are pe toate, iar cui îi lipsește una, îi lipsesc toate.

Al treilea grup: valorile – cultice (ritualurile). În viața creștină, ritualurile joacă un rol esențial în formarea omului. Ca valoare fundamentală a creștinătății, ritualurile se fundează pe următoarele concepte lăsate de Hristos în Scripturile *Noului Testament*, care încearcă să facă legătura dintre natural și supranatural. „Căutați mai întâi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate acestea (celelalte lucruri) se vor adăuga vouă” (Matei, 6,33). Hristos a lăsat în această frază esența viețuirii, paradigma existențială care poate aduce atât viața veșnică, cât și plinătatea vieții în trup. Căutarea Împărăției, cererea stăruitoare a ei de la Tatăl („Vie împărăția Ta”), trebuie să constituie pentru om centralitatea vieții, tradusă prin căutarea și cererea venirii Sfântului Duh. Împărăția, cerul nou și noul pământ, sunt cerul și pământul înnoite întru Hristos, pătrunse de harul Duhului Sfânt, care este viață pură, eliberată de moarte [34]. „Vie Împărăția Ta” înseamnă a pregăti, a anticipa Întoarcerea lui Hristos. Însă, a doua Venire e prezentă tainic în fiecare Euharistie, orice om putând să guste anticipat din plinătatea ei. Revoluția Împărăției constă în aceea că nimic nu este superior persoanei și comuniunii persoanei. Dreptatea, adevărul, frumusețea încetează a mai fi legi, pentru a deveni energii vitale, participarea omului, prin umanitatea lui Hristos, la energiile divine corespunzătoare [34]. Cărarea ce duce spre transcendență este viața teandrică, practicarea virtuții iubirii cu intensitate crescândă. În societatea umană Hristos l-a biruit pe potrivnic prin iubirea de oameni, oricât îl lovea acesta cu

ispita durerii, de aceea rămânerea pe poziția supranaturalului înseamnă rămânerea în iubire. Biruința lui Iisus prin omul în care se ținea ascuns a făcut restabilirea firii omenești, punând-o pe cărarea către Împărăția lui Dumnezeu, pe care a deschis-o, vestind învierea și dăruind mântuirea [7, p. 33].

Drumul spre eternitate este baza moralei ecleziastice, euharistice, care îl păstrează pe om în postura de stăpânitor, slujitor și făuritor al viitorului. Unificându-se pe sine și lumea, omul primește în ritualurile creștine „posibilitatea de a umple golul existențial dintre creat și necreat, posibilitatea de a-și exercita vocația de sacerdot al creației, spiritualizând-o. Preoția universală este redată omului în Hristos, acesta având nu numai posibilitatea, dar și datorită înțeleasă ca destin, chemare acceptată, vocație, de a liturghisi în același timp existența sa și existența lumii create. Omul are nevoie de lume pentru a trăi, a crește și a se dezvolta spiritual, dar și lumea are nevoie de om și așteaptă să fie oferită de acesta lui Dumnezeu” [34]. Câmpul ecleziastic, ca instituție divino-umană, devine câmpul duhovnicesc în care omul deprinde obișnuința vieții euharistice ca mod existențial, descoperind lumea transfigurată în Hristos și conlucrând, de acum înainte, la prefacerea ei definitivă. Doar în acest sens libertatea existenței sub orice formă de organizare exterioară devine reală. Fie că e vorba de enclavă autonomă, de stat național, de federație multistatală sau de lume în globalitatea ei iminentă, modul ritualic de percepere, asumare și trăire a lumii și vieții, concretizat în modul teandric fundamentat liturgic-eclenzial, este singurul care situează omul ca persoană și comuniune de persoane în afara oricăror condiționări istorice, politice, economice, sociale sau de orice altă natură [34].

Aceste trei grupuri de valori reprezintă esența moralei creștine, care orientează atitudinea individului față de anumite acțiuni, cum ar fi în general cercetarea biomedicală și experimentele științifice, în special avortul, experimentele genetice (inclusiv clonarea umană) și eutanasia. În măsura în care echipa de oameni de știință încearcă să rămână fidelă percepțelor morale creștine, trebuie să ia în calcul că orișice decizie se raportează la o autoritate divină, la un cadru valoric moral-spiritual și la cel eclenzial. Ceea ce înseamnă că orice decizie referitoare la viața sau moartea unei persoane este strâns legată de viața celor uniți cu bolnavul prin credința în Hristos, cu alte cuvinte, tratamentul medical se plasează într-un context mai larg al slujirii sacrale a tuturor membrilor comunității. Întrebarea adresată medicului este: Cum se poate realiza o adevărată sinergie, o cooperare între om și Dumnezeu, în așa mod încât alegerile și deciziile profesionale și individuale referitoare la viață și moarte să poată fi în conformitate cu voința divină? Cum să acționăm ca dragostea ființei divine să fie adevăratul fundament al tuturor relațiilor interumane, personale și, mai cu seamă, a relațiilor noastre cu bolnavii? Cum să ne asumăm viața unei persoane pentru a putea săvârși față de aceasta gestul dragostei, care este cel

mai important în realizarea unei trăiri adevărate creștine? Cum să luăm decizii biomedicale care să respecte pe deplin analogia între jertfa persoanei și jertfa sacrală?

2.4. Concluzii la Compartimentul doi

1. Una din încercările de implicare a valorilor creștine în spațiul existențial contemporan se realizează prin bioetică și viceversa. Această incursiune în latura socială a respectivelor entități morale se atinge prin interconexiune reciprocă. Ambele au aceleași obiective comunitare. În realitate, majoritatea subiectelor de teologie morală creștină sunt și probleme de bioetică, însă printr-o dimensiune specifică. Pentru valorile creștine este esențială abordarea bioeticii ca știință interdisciplinară, deoarece întrunesc același priorități investigaționale – omul, natura, societatea, iar specific pentru registrul valoric creștin este și divinitatea.

2. Tentativa de a cristaliza natura și forma valorii creștine și a sensului său conceptual în spațiul bioetic indică necesitatea unui mod de viață moral fundamentat din punct de vedere teologic. Această prerogativă rezultă din caracterul practic al arealului creștin, iar implicarea sa în cercetările bioetice oferă sens și continuitate eternă existenței umane. Excluderea acestui fapt din spațiul moral și social ar transforma viața omului într-o tragedie existențială, unde viața se termină odată cu moartea și elementul spiritual – duhovnicesc își pierde autoritatea în fața celui material.

3. Reieșind din clasificarea valorilor creștine doctrinare; morale și formale (cultice), am stabilit dinamismul moralei creștine, care presupune implicații și interpretări teologice în spațiul teoretic și practic al societății, oferind modele concrete pentru omul contemporan din punct de vedere spiritual, care ar trebui ca, în direct sau indirect, să persiste în tratările bioetice.

4. Abordarea noastră a fost îndreptată spre a investiga specificul acțiunii valorilor creștine în medicina contemporană, din perspectiva bioeticii sociale. Faptul dat a fost posibil prin evidențierea unor probleme bioetice din activitatea medicală și antrenarea arealului creștin în studiul lor. Realizarea respectivă a debutat prin analiza elementelor temeinice ce determină acțiunea specialistului și accentuarea cadrului legislativ ecleziastic care reglementează fapta omului. Totodată, ea a finalizat prin reorientarea contextului valoric creștin în disputele practice ale bioeticii.

3. SPECIFICUL IMPLICĂRII VALORILOR CREȘTINE ÎN MEDICINA CONTEMPORANĂ DIN PERSPECTIVA BIOETICII SOCIALE

Pe parcursul dezvoltării societății umane sunt reprezentate diverse forme culturale caracterizate prin schimbări socioculturale. Există perioade de transformări vertiginoase și epoci de relativă stabilitate. Pentru primele perioade ale istoriei umane, ritmul modificărilor scientofage prezenta un echilibru lent de evoluție socială. Însă, din perioada modernă, aflată sub influența paradigmei antropocentriste, periodicitatea mișcărilor tehnologice devine tot mai intensă, iar în ultimele decenii s-a accelerat în mod sporit, încât omul cu dificultate le poate monitoriza și raporta la un cadru general valoric sau moral. Această stare ascendentă cauzează umanului momente de imposibilitate adaptivă, pierzându-și integritatea psihosomatică și uneori chiar socială, când se raportează la un cadru global de manifestare.

Este bine cunoscut faptul că una din caracteristicile lumii actuale reprezintă atributul de civilizație tehnocentrică. Ea apare în urma noilor sisteme informaționale și tehnice survenite în viața omului și a raportului lui cu societatea și natura. Dacă în corelația dată inițial tehnica era utilizată pentru realizarea nevoilor cotidiene ale societății umane, în urma PȘT, atitudinea omului și necesitatea tehnicii se modifică. Noua capacitate umană creată de biotehnologii induce sociumului adoptarea unor cerințe în mare măsură fără precedent. În acest sens, se accentuează idealul unei vieți comode și senzuale, care nu poate fi controlată și stabilită în parametrul unei granițe conceptual-morale, deoarece omul se angajează în nesfârșite căutări și eforturi fără a fi vreodată satisfăcut.

Privit sub acest aspect, nu putem nega evoluția sociumului în urma implementării tehnologiilor avansate: Printre acestea, sunt îmbunătățite condițiile de trai, sporește rata vieții, sunt descoperite noi medicamente, noi metode de diagnosticare și tratament, se realizează cu succes transplante de organe și se salvează multe vieți umane, care, în trecut, era imposibile etc. Însă, în multe situații, aceste progrese nu constituiau soluții, ci doar transferări ale problemelor, ce aduc la apariția unor noi dificultăți existențiale. Concomitent, necesitățile umane se extind treptat, dobândind forme noi de manifestare, fără însă a se modifica în esență. În acest sens, apare subiectul crucial ce vizează limitele dezvoltării științei și tehnologiei, limitele de implicare și explorare a naturii umane, a valorii Vieții asupra Persoanei și a drepturilor sale, asupra corpului și a comercializării acestuia etc. Spațiul investigațional, în acest compartiment, îl constituie, *pe de o parte*, teologia creștină cu multitudinea de valori analizate anterior, ce are un impact în societatea contemporană, iar *pe de altă parte*, practica biomedicală cu noile ei oportunități, care în multe faze existențiale provoacă dispute morale fără precedent. Una din întrebările ce ne induce la o asemenea analiză este: cine trebuie să se subordoneze și să se

adapteze la problemele demarate în contextul existențial medical, teologia creștină la condițiile medicale noi ale societății sau știința biomedicală la valorile creștine? Ultima, exprimă fundamentul tradițional al eticii viului și o forță decizională în societățile contemporane.

Contextul ultimelor decenii demonstrează că ele nu au dialogat în esență, poate doar formal, iar problemele teologico-morale din activitatea medicală se agravează tot mai mult și consecințele le suportă omul vulnerabil. Cu siguranță, progresul social nu poate fi stopat și ar fi o greșeală să pretindă teologii creștini la acest lucru, asemenea Evului Mediu Occidental. Însă, racordarea spațiului științific biomedical la anumite valori morale tradiționale devine necesară, fiind chiar un imperativ social.

În compartimentul dat s-a efectuat o analiză a acestei probleme, care debutează prin prezentarea unor dileme de bioetică medicală prin prisma valorilor creștine. Scopul este de a reorienta implicarea spectrului valoric creștin în spațiul practic al eticii viului, iar premisă metodologică sunt utilizate conținutul și obiectivele bioeticii sociale.

3.1. Probleme ale bioeticii medicale în cadrul valorilor creștine

Este incontestabil faptul că unele din premisele apariției bioeticii reprezintă prodigioasa dezvoltare a tehnologiilor medicale, care avea și are ca obiectiv central crearea de noi posibilități de menținere a biosului uman. Treptat, această tendință a cuprins întreaga existență a omului, începând cu posibilitățile și dilemele legate de începutul vieții, a mijloacelor de prelungire și menținere a ei, culminând cu dificultățile survenite în ultima perioadă a vieții. Acest câmp practic al bioeticii a fost și este unul destul de polemizat, treptat s-a ajuns la o cantitate enormă de informație cu multiple poziții și orientări, iar omul contemporan nu mai știe care este soluția. Dacă până nu demult, problema fundamentală a bioeticii încerca să răspundă la întrebarea cum pot fi reglementate subiectele ei sau ce context moral poate fi utilizat, astăzi accentul cade pe interogația care din reglementările existente necesită atenție și reprezintă o valoare în baza căreia se poate lua o decizie. Totodată, apare întrebarea ce criteriu metodologic poate fi utilizat la redimensionarea implicațiilor spiritual-morale existente în spațiul biomedical? Cu siguranță, se cere un nou mod de abordare, o restructurare a intereselor și atitudinilor bioetice dintr-o nouă perspectivă, unde pluralismul moral să fie segmentat după anumite criterii metodologice.

Înainte de a segmenta o nouă reorientare a bioeticii, apare necesitatea de a structura elementele-cheie ale valorilor creștine prin prisma cărora sunt abordate dilemele bioetice din activitatea medicală, având ca obiectiv fundamentarea investigațională a următorului subcompartiment. Unele din referințele conceptuale de natură creștină, care manifestă interes în

spațiul bioetic actual ar fi modul prin care este abordată noțiunea de „persoană”, problema vieții și sfârșitul ei. Pozițiile și atitudinea savantului, medicului și pacientului față de astfel de probleme precum avortul, reproducerea artificială, clonarea, transplantul de organe, eutanasia etc., sunt dependente de respectiva noțiune. Cine și ce este omul? Când apare viața? Ce este viața? Cum trebuie trăită viața? Ce se întâmplă după sfârșitul vieții umane? etc. Trasarea acestor teme deduce poziții, atitudini concrete vizavi de dilemele relatate anterior. Totodată, respectiva formă de analiză coincide cu reperul metodologic prezentat în compartimentul anterior, unde examinarea lor pe de o parte, a noțiunilor, pe de altă parte, și a dilemelor bioetice sunt raportate la caracterul teocentric și hristocentric al existenței umane. Alt mijloc ce stă la baza contextului decizional creștin în interogațiile bioetice îl reprezintă deciziile sinodale cu privire la etica viului, care, de fapt, corespunde cu caracterul ecleziocentric al existenței umane.

În această conjunctură conceptuală apare necesitatea de a aborda aceste două forme ce guvernează decizia creștină în practica medicală.

3.1.1. Conceptul de „persoană” și problema „vieții” în teologia morală creștină

Abordarea acestui concept în contemporaneitate în general, și în studiile bioetice în special, devine mai mult ca oricând necesar. Modul cum este definită și interpretată respectiva noțiune depinde deciziile luate în raport cu ființa umană. Încercarea noastră nu este deloc simplă, pentru că odată cu succedarea timpului, noțiunea de persoană circulă în practica științifică tot mai des în sensuri puternic resemnificate cu influențe reduționiste și specializate. Deschiderea modernității, cu preocupări concrete, segmentate empiric, corespunde cu debutul unei utilizări conceptuale a categoriilor universale în interese particulare și „rupte” uneori de înțelesul integral al lor. Domeniile care au ca obiect de studiu omul utilizează, mai ales în ultimul secol, sensuri cu noi perspective în dependență de interesele profesionale implicate, preponderent când e vorba de o etică aplicată. De exemplu, pentru moraliștii ultimelor două secole, provocarea dilemei cu referire la avort re apare în centrul atenției sub influința progresului științific (din domeniul embriologiei – n. n.), precum și din dorința unor eticieni occidentali de a legitima avortul cauzat de traumele produse de violuri, incesturi sau apariția unor malformații ale embrionului. Cu alte cuvinte, dacă în preocupările clasice ale eticii, problema embrionului debuta cu întrebările axate pe clipa însuflețirii lui, astăzi începe de la forma sa biologică, centrat pronunțat pe perfecționismul fizic.

S-ar putea susține că ideea de persoană se manifestă în diverse aspecte: biologic, determinat de valoarea vieții, social, definit de tendința devenirii unei personalități, psihologic, legat de capacitatea de analiză și asimilare, formare a valorilor. Ultima categorie, care redă

afirmarea ființei umane, nu se epuizează în vreunul din aceste aspecte. În primă fază persoana ar fi o sinteză morală survenită din treptele existențiale constituite de sensurile biologic, psihologic și social. De fapt, prin această sinteză, persoana transcende fiecare din aceste trei nivele [134, p. 8]. Dacă, presupunem, s-ar limita interpretarea esenței persoanei la manifestările prezentate, atunci tendințele și activitățile umane ar culmina cu maturizarea biologică, psihologică și socială, iar problema morală ar fi: ce urmează după maturizare și pentru ce în genere este ea necesară? Totodată, interpretarea și susținerea reduționistă a fenomenului „persoană” la aceste trei trepte poate conduce la decizii morale în defavoarea omului și a viului în general.

Problema diverselor niveluri de existență și a modalității umane în care se contopesc realitatea lumii este o dilemă de natură ontologică, și nu una specializată legată de științe particulare. Această constatare implică imperativul că, atunci când sunt propuse studii, experimente și practici unde se implică subiecți umani, principalul punct de contact și analiză ar fi granițele dintre ontologie – etică – domeniul științific implicat. În acest caz, bioetica și activitatea umană recurg la realitățile ontologice, cu scopul de a articula una din principalele categorii universale, aceea de persoană [134, p. 8].

Abordarea conceptului de persoană din perspectivă ontologică implică apariția în dezbaterile noastre a următoarei probleme legată de sensul și mijlocul existențial al omului. Anterior s-a relatat că persoana transcende partea biologică, psihologică și socială a umanului. Atunci apare întrebarea: care sunt elementele de transcendere ce ar fi o persoană abordată integral de pe poziția ontologică? Interesul nostru în investigația în cauză este unul teologic, iar excluderea lui face dificilă redarea unor premise ontologice transcendente fără fenomenul metafizic. Tabloul ontologic al persoanei cu pondere teologică și care permite depășirea temporalității transcenderii este redată prin atribuirea „chipului divin” ființei umane. În plan existențial, ipostaza dată devine sens în viață, iar diversele niveluri și forme de activitate umană (percepute ca mijloace în atingerea respectivului sens) cere o atitudine și responsabilitate vitală. Faptul expus a făcut ca antropologul Panayotis Nellas să afirme: „Există momente în care fiecare se simte „rupt și părăsit într-un ungher al universului, constrâns să trăiască”. Alteori însă se simte că un suflu străin, dar care, cu toate acestea, se ivește în el însuși și pe care îl simte al său, îl ridică deasupra necesității, îi dăruie gustarea unei libertăți și bucurii reale” [122, p. 53]. Teologii creștini, în toate dezbaterile lor, au ca punct central acest suflu mistic. Ei oferă prioritate absolută însuflețirii date și leagă de el toate funcțiile existenței lor, astfel înalță persoana la starea libertății durabile a fiilor Creatorului universului. De la această înălțime au privit firea omului. Au conștientizat și raționalizat că tendința de mai sus, adică „înclinarea spre divinitate”, e

indispensabil ca omul să fie „chipul Creatorului”, în alt sens, același timp terestru și ceresc, vremelnic și etern, văzut și nevăzut, în chip real un „animal îndumnezeit” [122, p. 53].

Dincolo de aceste constatări, ipostaza ontologică creștină atribuită omului caracterizează aspirația sa de a găsi natura firească și sensul celor ce sunt. Perspectiva creștină nu neagă că omul este un „animal rațional” sau „politic”, că este ceea ce produce, simte, dar au accentuat că firea lucrurilor umane nu se găsește în structura naturală, somatică sau fizică a existenței, ci în realizarea existențială a desăvârșirii divine. „Numesc însă om pe cel ce a ajuns departe, e umanitate și a înaintat spre eternitate” [122, p. 53].

Dilema teologică, crucială, în această ordine de idei, este: cum se ajunge la aceasta? Aici survine un alt criteriu cu o conotație moral-teologică de a participa la o viață duhovnicească. Aceasta implică următoarea caracteristică a persoanei umane de „asemănare cu divinul” din el. Astfel, se poate constata că la nivel de cunoaștere (rațională) este „chip”, iar la treapta empirică este „asemănare”. Ultima constatare formează câmpul de studiu pentru a doua parte a problemei analizate, adică dilema „vieții”.

Considerăm oportun a aborda această problemă în trei dimensiuni: când începe viața? Contextul constitutiv al vieții și sfârșitul vieții. S-a relatat deja că subiectele bioeticii medicale privește înainte timpul și spațiul dintre geneza și sfârșitul vieții umane. O abordare de acest gen, cu certitudine, debutează cu o interogație după sens teologico-filosofică, însă după esență – una medicală: Când și în ce moment începe viața omului? Această întrebare nu este una recentă, ea există încă din cele mai vechi timpuri, iar răspunsul depindea adesea de interesele politice sau sociale și, de asemenea, de cunoștințele despre dezvoltarea embrionară. Pozițiile se referă, la momentul în care mama simte pentru întâia oară copilul mișcându-se în pântecul ei sau când fetusul poate supraviețui în afara uterului (de obicei, după 24 de săptămâni), or la naștere, când copilul începe să respire singur, sau la o perioadă de câteva zile după naștere, după ce nou-născutul și-a demonstrat dreptul la viață. Fără a ține cont de aceste sugestii, un singur lucru este cu certitudine, cu cât mărim distanța dintre *începutul vieții umane* și *momentul fertilizării*, cu atât se legitimează și se deschid noi perspective pentru avorturi, experimente embrionare și infanticid etc.

Din cele mai vechi timpuri, comunitățile umane se confruntau cu problemele unor persoane care nu puteau avea copii și ale indivizilor care erau indiferenți față de ființa zămislită în femeie. Aceste dileme devin treptat centrul de discuție a multor tratate etice și medicale, unde fiecare cultură le interpretează diferit, reieșind din concepția despre lume pe care se fundamenta. Subiectul „începutul vieții” în teologia și filosofia creștină este segmentat prin dezbaterile a trei

probleme majore: *statutul embrionului; condamnarea avortului; starea pruncilor nenăscuți și morți prematuri.*

De la bun început, ținem să semnalăm, că în ce privește problema avortului, toți reprezentanții creștini unanim condamnă avortul, indiferent la ce etapă de dezvoltare este el. Însă, modul în care este conceput statutul embrionului uman se observă două poziții. Aceste se caracterizează în general prin problema formării embrionului și cea a însuflețirii lui. Repere conceptuale în trasarea convingerilor lor este filosofia și medicina antică, precum și Scriptura *Vechiului Testament*. De exemplu, în concepția lui Hippocrate, crâmpei expus în opera lui Jean-Claude Jarchet [86, p. 152], copilul se formează la capătul a treizeci de zile, în cazul unui băiat, sau patruzeci și două de zile dacă este fată. Atare concepții găsim și la filosoful antic Pitagora, care susține că formarea copilului are loc în decurs de treizeci și cinci de zile, indiferent de genul acestuia. Spre deosebire de ceilalți, Aristotel, mintea universală a Greciei antice, lungeste considerabil durata acestui interval: patruzeci de zile pentru genul masculin și optzeci-nouăzeci de zile pentru genul feminin, aceasta considerând-o ca perioadă de diferențiere organică. Acest fapt îl face pe Aristotel să susțină că până la finisarea acestei perioade embrionul reprezintă „o grămadă de carne informă” care duce o viață vegetativă, cu alte cuvinte, sufletul senzitiv apare atunci când trupul a căpătat organele ce permit acestui suflet să se manifeste; cât privește sufletul rațional, nu depinde de starea trupului, ci este introdus în trup din afară, atunci când sufletul senzitiv este deja activ [202, p. 371]. Totodată, în *Ieșire* 21, 22-24 se relatează că: „Dacă doi oameni, luându-se la bătaie, vor lovi o femeie însărcinată și aceasta va lepăda pruncul nemişcat, (vinovatul) va fi pus să plătească despăgubirea pe care o va cere bărbatul femeii; va plăti atât cât se cuvine; dar dacă (pruncul) va fi împlinit, atunci se va da suflet pentru suflet”. Aici se observă clar că se referă la embrionul omenesc format sau neformat. Ultimele constatări relevă concepția asemănătoare celei a lui Aristotel, conform căreia fătul poate fi considerat împlinit, adică format când membrele sale sunt diferențiate.

Pe fundalul acestor constatări, teologii patristici evidențiază faptul că embrionul în dezvoltarea sa cunoaște mai multe etape de formare și în abordările lor nu apar ambiguități în privința aceasta, însă, cât privește însuflețirea embrionului, este o divergență. Cu toate că problema însuflețirii embrionului este uneori asociată cu cea a formării lui, în unele cazuri, nu se poate ușor clasifica două tabere opuse cu privire la problema respectivă: una care susține că sufletul se află în trup din clipa concepției, adică poziția însuflețirii imediate, și alta care consideră că sufletul survine mai târziu, la un anumit timp de la concepere, cu alte cuvinte, însuflețirea mediată. Și totuși, care este motivul acestei discordii, mai ales că teologia patristică avea un spirit uniform și universal, iar unanimitatea reprezintă un principiu sacru în religia

creștină? Astfel, întrebarea cum a fost conceput omul ca ființă? Ce precede substanța corpului sau a sufletului? Tertulian considera că „amândouă în același timp sunt concepute, formate și desăvârșite, precum sunt date la iveală, și că nu intervine vreun moment în creație, în care să se impună o ordine de preferință... dacă moartea nu determină altceva decât despărțirea sufletului de corp, contrarul morții, adică viața, nu se definește altfel decât ca unirea corpului și a sufletului; dacă despărțirea, în același timp, a ambelor substanțe se petrece prin moarte, la fel din unirea acelorași substanțe rezultă viață...” [159, p. 297].

Într-o formă mai amplă, concepția ce diferă de cea a lui Tertulian prin forma abordării, dar conținutul sau poziția este asemănătoare, o întâlnim în gândirea lui Grigorie de Nyssa. Poziția teologului cuprinde ideea unui început unic: „Sămânța se dezvoltă și se arată după o rânduială precisă până când ajunge la împlinire, fără ca să se amestece cineva din afară, ci progresând regulat de la sine spre desăvârșire... cu dreptate se poate spune că nici sufletul nu există înainte de trup și nici trupul nu există înainte de suflet, ci pentru amândouă nu-i decât un singur început” [76, p. 79]. Argumentul logic pe care îl evocă reprezintă trăsăturile vitale ale embrionului: căldură, mișcare, dezvoltare, putere etc. [76, p. 79-80]. Însă, starea diferită în evoluția omului, de la concepere până la sfârșitul vieții lui, Grigorie de Nyssa apelează la știința vremii lui și explică diferența prin existența a trei modalități ale omului de a-și trăi viața: „una se reduce doar la căutarea hranei, fără să dovedească vreun fel de simțire” [76, p. 44], altul – „pe lângă hrană, și participarea simțurilor, în schimb lipsește colaborarea rațiunii” [76, p. 44] și ultima – „a celui înțelept și desăvârșit, care conține toate celelalte, în așa fel încât rațiunea e de față în calitate de conducător ca și în calitate de cuget, care e partea cea mai de preț din om. Cu toate acestea, nimeni nu trebuie să-și închipuie că în alcătuirea omului ar fi concentrate trei suflete și fiecare din ele și-ar avea ființa lor aparte. În realitate, după firea lui, sufletul adevărat și desăvârșit este ceva unic, capabil să cugete și nematerialnic, dar legat de simțuri, de necesități, de lumea materială” [76, p. 44-45]. Elementul central al opiniei lui constă în faptul că sufletul se află în materia concepută în uterul femeii de la început, însă puterile lui (sufletești) nu sunt încă în măsură să-și realizeze potențialitatea [76, p. 80-81].

Cealaltă poziție, o descoperim la celebrul filosof medieval Aurelius Augustin. Fiind pasionat de filosofia antică, consideră că fătul este format atunci când s-au diferențiat organele și au dobândit suflet senzitiv. El susține că fătul neformat nu are încă organe de simț, de aici nu are nici suflet senzitiv. Din lucrările lui reiese că nu putem spune că există un suflet viu într-un trup care nu este lipsit de simțire, încă neformat și nedotat cu simțuri. Augustin își argumentează poziția pe evenimentul biblic, care descrie crearea primului om [Adam], adică „Dumnezeu nu dă

suflet nemuritor omului decât după ce acesta are un trup deplin format, așa cum a făcut la început cu Adam” [86, p. 167].

Spre deosebire de Augustin (care posedă asemenea convingere, fiind influențat de opera lui Aristotel), Teodoret din Cir își prezintă convingerea despre însuflețirea ulterioară doar în baza scripturii. Pe lângă temeiul redat în cartea Ieșire (menționat anterior) prezintă și o constatare din cartea veterotestamentară a lui Iov. Aici este expusă o mărturisire: „Măinile Tale m-au făcut și m-au zidit și apoi Tu mă nimicești în întregime. Adu-ți aminte că m-ai făcut din pământ și că mă vei întoarce în țărână. Nu m-ai turnat oare ca pe lapte și nu m-ai închegat ca pe caș? M-ai îmbrăcat în piele și în carne, m-ai țesut din oase și din vine; Apoi mi-ai dat viață, și bunăvoința Ta și purtarea Ta de grijă au ținut vie suflarea mea...” (Iov, 10, 8-12). Respectiva mărturisire face aluzie sau analogie la legătura dintre soți, cum se face începutul zămislirii și formele pe care le primește omul în dezvoltarea sa din uterul femeii, ca apoi sufletul să fie sădit în trup [86, p. 165-166].

Mai târziu, când concepția lui Aristotel devine în Apus temei în redarea dogmei, majoritatea tratatelor scolastice, inclusiv și în cele ale lui Toma d' Aquino, fixează însuflețirea în a patruzecia zi pentru bărbați și optzeci de zile pentru femei, iar cadrul conceptual al respectivei precizări nu diferă cu nimic de cel al lui Aristotel [167]. În apus, această poziție a fost susținută fără conteste până în sec. al XVII-lea, fiind păstrată până în vremurile noastre, dar neoficial, la un număr mare de adepți. Acest fapt este observat foarte clar și din cercetările embriologilor contemporani.

Astfel, respectiva provocare reapare din nou în centrul atenției publice sub influența progresului științific (din domeniul embriologiei), precum și din dorința unor moraliști creștini (mai ales a celor occidentală) de a legitima avortul cauzat de traumele produse de violuri, incesturi sau apariția unor malformații ale embrionului. Punctul de pornire îl marchează noile delimitări survenite în interpretarea noțiunilor *concepție* și *fertilizare*, *pre-embriion* și *embriion*, *singularizare* și *individualizare*, *risipire* și *potențial*. Fără însă a intra în detalii asupra evoluției procesului de fertilizare și concepție, deoarece, pe de o parte, ține de domeniul embriologiei și riscăm să cădem într-o extremă pur biologică, iar pe de altă parte, în cadrul respectivului domeniu la fel există poziții și interpretări diferite cu referire la stadiile și evoluția celulelor embrionare și cromozomilor [27, p 49; 192, p. 162]. Însă, moraliștii, când abordează problema dată, apelează la acele poziții științifice din domeniu embriologiei care le convin teoretic și ar justifica poziția lor. Totodată, dacă vom analiza prin comparație opiniile moraliștilor occidentali și a celor orientali, observăm că nu există o deosebire între ceea ce s-a susținut, adică în perioada formării valorilor creștine fundamentale și ceea ce se susține acum. Unica deosebire survine doar

în terminologia utilizată și noile descoperiri științifice pe care le explică. În alt sens, forma dezbaterii, axată pe problema embrionului, este diferită, se adaugă un conținut științific mai demonstrativ, însă esența este aceeași – momentul însuflețirii omului. Ca și în trecut, există două poziții – una imediată și alta ulterioară, și-a păstrat aceeași structură sub o nouă perspectivă.

Totuși, ce facem? Care poziție este corectă din punct de vedere moral și ar conveni aspirațiilor spirituale, nu a omului, dar a întregii comunități umane? Răspunsul la această întrebare este unul foarte dificil, mai ales, când societatea contemporană posedă un conținut moral pluralist. Însă, fundamentându-ne pe o gândire logică, putem structura o poziție ce ar pretinde formarea unui concept vizavi de respectiva problemă – însuflețirea omului. Tema esențială ridicată aici, pornește de la termenul *individualizare*, proces în urma căruia individualitatea de dezvoltare și cea ontologică – deci un individ uman distinct, sau o „persoană” – se poate spune că există. Astăzi, embriologii și eticienii, cum s-a constatat sunt împărțiți în două tabere. Pentru unii, totipotența și lipsa aparentă a diferențierii între celulele embrionare (alături de procentajul mare de ovule fertilizate respinse) sunt mărturii ale *însuflețirii întârziate*. Pentru alții, individualitatea genetică (care există fără discuție de la singamie) și continuitatea dezvoltării de la fertilizare la implantare și mai departe sunt argumente puternice în favoarea *însuflețirii imediate*. Aceasta înseamnă că de la fertilizare embrionul este o individualitate umană, care poate fi numită „persoană”, cu drepturi de protecție deplină din partea legii [27, p. 171]. În caz contrar, în prima fază se vor accepta experimentele pe embrion în vederea obținerii unor rezultate care să îmbunătățească tehnicile pentru proceduri, ca schimbarea genelor, reproducerea asistată prin FIV (fertilizarea *in vitro*) sau contracepția. De asemenea, vor considera drept morală întreruperea sarcinilor rezultate din viol sau incest și poate chiar vor susține avorturile „selective” [27, p. 171-172]. Pentru moraliști și teologi asemenea situație nu poate fi prielnică, nici din punct de vedere moral, nici teologic.

Dincolo de aceste relatări, putem semnala argumentul nostru vizavi de statutul embrionului și însuflețirii lui. La baza embrionului stă celula rezultată din unirea a două celule – spermatozoidul și ovulul. Corpurile care au „emis” sau „produs” aceste două tipuri de celule deja au conștiință și sunt mature. Atunci, este logic a constata, că aceste celule deja le reprezintă, ele sunt vii și reprezintă continuitatea corpurilor care le-au „produs”. Din momentul contopirii, în mod logic e necesar, însă un al treilea component – forța vitală sau viața, fără de care este imposibilă dezvoltarea ulterioară a noului organism. Toate dilemele (de orice gen: morale, religioase, științifice etc.) referitor la viață (la această forță vitală) se centrează anume pe ea, deoarece în momentul concepției aceste celule se distrug, nu mai sunt celule – se neagă pe sine și apare o nouă entitate – baza viitorului organism. Din momentul concepției apare și independența

relativă a viitorului om. Această constatare vine să susțină direcția însuflețirii imediate, formată și profund analizată în perioada patristică a filosofiei medievale. Totodată, ea cere o responsabilitate maximă și protecție ființei concepute în uterul femeii. În consecință, se neagă și respinge intervenții netradiționale asupra acestei vieți, care este foarte vulnerabilă.

Totuși, subiectul nu este abordat până la sfârșit. O problemă ar fi stabilirea atitudinii față de o familie care avortează din motive egoiste (lipsa de griji, căutarea plăcerilor proprii etc.) și alta, când survin patologii atât la mamă, cât și la făt, sau diferite circumstanțe familiare, sociale provocate de abuzuri și violențe umane. Cum abordăm spiritual-moral avortul în cazul în care viața mamei este în pericol (cancer uterin, sarcină ectopică, eclampsie etc.)? Ce facem când familia nu știe de sarcină, iar femeia efectuează un tratament sau o investigație ce are impact asupra embrionului? Asemenea cazuri în literatura de specialitate și mass-media sunt multiple și destul de controversate prin precedentul lor. Opus problemei avortului (prin faptul că familia își dorește propriul copil sub orice formă), dar care implică momente abortive, ce poziție teologico-morală poate fi luată ca reper când e cazul înseninării artificiale? De exemplu, momentul legat de sarcină când viața mamei este pusă în pericol de o boală (cancerul uterin). Aici se cere a face o distincție importantă între avortul ca sarcină nedorită și avortul cauzat de patologii. Punctul subtil reprezintă circumstanța, dacă nu salvăm viața femeii, atunci atât ea, cât și copilul își pierd viața. Însă, cum apreciem fazele în care viața copilului poate fi salvată, iar a mamei nu? „Tradiția ortodoxă afirmă că se va da prioritate vieții mamei. Și aceasta nu pentru că viața ei are o mai mare prioritate, ci datorită faptului că ea a stabilit deja relații și responsabilități cu alte persoane care depind de ea” [27, p. 196-197].

A doua dimensiune, contextul constitutiv al vieții, ar putea corespunde cu întrebarea filosofico-morală și teologică cum trebuie trăită viața? Care sunt criteriile de reper atunci când încercăm a stabili sensul vieții? Răspunsul la prima întrebare poate fi unul simplu, deoarece s-ar putea susține că omul este o individualitate și fiecare ființă umană ar marca țeluri prioritare pentru viață reieșind din spațiul cultural, formativ al său. Problema aici este axată pe faptul formării omului și a acțiunilor sale post formative. Respectiv, survine a doua întrebare relatată anterior, despre cerințele de reper ale unei vieți morale. În literatura filosofică, această dezbatere este destul de mult analizată și trasează o perspectivă autonomă, mai ales, începând cu perioada modernă [145]. Faptul că filosofia morală dobândește caracteristici autonome în dezbaterile sale (lucru observat și în bioetica de azi – n. n.), creează situații de a nu rezolva definitiv unele probleme din spațiul său. Dintre ele ar fi: coraportul dintre viața publică și cea privată, acțiuni publice și cele private, control public și cel privat. Sunt cunoscute multiple realizări ale implicării moralei, chiar juridice, în reglementarea socială. Interesul nostru este activitatea

biomedicală și semnalăm obținerea: principiile metodologice și morale ale bioeticii, acordul informat, modelul antipaternalist în medicină, condițiile morale de cercetare și practica clinică, expertiza bioetică etc. Dar, cine va supraveghea acțiunile omului în general, și cele ale cercetătorului, medicului, pacientului în special, etc., când sunt în afara vizorului deontologic, moral și juridic.

Menționăm, că punctul de pornire a dezbaterii a fost formarea omului și a acțiunilor sale post-formative. Astfel, dacă „monitorizarea privată” a omului maturizat moral autonom devine dificilă, atunci ce „instrument” poate surveni în abordare? Aici se implică teologia creștină prin conținutul său valoric profund personalizat și individualizat. Anterior am relatat că omul a fost creat din dragoste după chipul Creatorului și orientat spre aceeași dragoste față de lucrurile create de el (om). Elementul moral valoros pentru cercetările bioetice și pentru viața omului este noțiunea de „asemănare”, care în sensul teologico-moral reprezintă tendința firii umane de a fi asemenea Creatorului său. În alt sens, aici se implică expresia scripturistică „și a văzut că au fost bune (Facerea...)”. Astfel, mediul înconjurător și chiar omul au fost bune, respectiv și omul trebuie să făurească deopotrivă. Realitățile umane, creația umană necesită a raporta la voința și standardul divin. „După chip” omul corespunde rațiunii și libertății divine, iar „după asemănare” – dinamismului în virtute, cât e cu putință. Această abordare stabilește ideea că omul prin capacitatea sa creatoare (după chipul lui Dumnezeu), prin creații, descoperiri științifice, mai ales, biomedicale, oferă resurse și posibilități de promovare, menținere a vieții și sănătății, cum ar fi: inseminarea artificială, transplantul de organe, terapia intensivă etc. Însă, dacă există abatere, atunci omul parcurge o altă dimensiune, opusă sensului existențial. Survine problema maleficului, cu alte cuvinte, ce a urmat după actul creației, cunoașterea coruptă a realității, relația coruptă dintre oameni etc. Omul este creat că să se autodistrugă sau să distrugă? Dualismul acesta moral și social dintre perspectivele și prioritățile umane post „căderii din starea primordială” aduce în existența umană o luptă spirituală dintre bine și rău, la nivel comportamental moral – tendințe virtuozose și vicioase.

În cazul dat este necesar de a evidenția două faze problematice din perspectivă morală: prima vizează creația științifică, care pretinde să dea viață unei ființe umane sau să o protejeze, menține sănătatea uneia în detrimentul alteia, cum ar fi unele practici în reproducerea artificială, precum și în ingineria genetică etc. A doua – promovarea și aplicarea noilor posibilități biomedicale (transplantul de organe, terapia intensivă etc.) creează în spațiul social noi fenomene „malefice”, cum ar fi: piața neagră de organe sau alte greutăți etice survenite în relațiile subiecților implicați în actul medical. Problema investigațională nu este o reevidențiere a chestiunilor, ci de a antrena ansamblul valoric și teologic creștin în diminuarea sarcinilor etice.

Așadar, pentru a concretiza implicarea valorilor creștine fundamentale în spațiul biomedical la această etapă, este necesar de abordat una din problemele medicinei contemporane ce presupune problema înaintată. Propunem subiectul transplantului de organe.

În literatura de specialitate (teologică, filosofică, juridică și medicală) sunt întâlnite diferite opinii, pozitive sau negative, față de transplantologie ca metodă terapeutică. Un lucru este cert, ele au, de obicei, un caracter parțial reieșind din problematica, interesul promovat sau apartenența științifică [109, p. 63-70]. Aceste opinii deseori creează situații ambigue, mai ales, când se abordează implicarea valorilor creștine în dezbaterile academice, se crede că dacă există anumite rețineri, dintr-o perspectivă religioasă, față de această practică medicală (transplantul de organe), atunci ea se împotrivesc și neagă importanța și necesitatea ei. De fapt, analizele teologice investighează problema din acțiunile obiectului său de cercetare și prezintă anumite realități problematice, neobservate din punct de vedere moral, medical și juridic sau alte domenii.

Astfel, valorile creștine au un singur scop esențial și acesta este desăvârșirea omului prin asemănarea cu Dumnezeu sau realizarea chipului divin al cărui prototip este. În acest sens, este importantă din spectrul religios existența terestră, temporală, care își găsește finalitatea în eternitate. Respectiv, entuziasmul prelungirii și menținerii vieții cu orice preț poate trasa o altă extremă existențială – dorința omului contemporan de a izbuti o anumită nemurire pământească. Însă, științele contemporane (mai ales cele biomedicale), prin oportunitățile lor pot chiar provoca umanului o dezorientare de la sensul său ultim, plasând accentul pe formă, nu și pe conținut sau pe părți, nu și pe întreg, pe material, nu și spiritual. Încrederea exagerată în potențialul biomedical și tehnologic de azi concentrează interesul omului asupra integrității sale somatice și cultivă totodată iluzia unei nemuriri materiale. Iată și prima dificultate de percepere ce survine în comunitatea umană și la ce pretinde tabloul axiologic creștin atunci când investighează problema transplantologiei [89, p. 472-474; 192, p. 132-135]. Din această perspectivă, medicina însăși ar putea să derapeze de la realitatea sa de menținere și promovarea vieții populației. Acest lucru este observat când se susține viața unuia, dar pretinde la distrugerea alteia. Aici, la prima vedere, s-ar putea interpreta că conținutul valorilor creștine pretinde să împiedice activitatea medicală, să caute soluții în tehnicile de prelungire a vieții, de fapt interesul lor în esență, ar fi accentuarea unor relativități ale medicinei. Premisa ce ne face să înaintăm acest raționament este sensul soteriologic al axiologiei creștine. Astfel, scopul teologiei abordate nu este să dea omului un mod de-a dobândi o viață cât mai lungă, ci o viață care învinge moartea. Respectiv, punctul subtil, greu de perceput la nivel rațional al idealurilor creștine, este faptul de a nu urmări eliberarea temporară a oamenilor de moartea fizică, ci mișcarea lor de a depăși frica morții și de moartea

însăși. Iar instrumentele implicate în atingerea respectivului scop îl formează ierarhia valorilor creștine, care sunt abordate în compartimentul doi al tezei.

Pe lângă aceste provocări, survine, în abordarea noastră, o altă problemă din punctul de vedere al valorilor creștine în analiza transplantologiei, și anume raportul dintre moartea cerebrală și cea biologică. Prima este supusă nu doar contestației teologice, ci și filosofice, iar cele mai vădite motive ale respingerii ei sunt: moartea cerebrală, ce reprezintă o noțiune introdusă de medicină, consecință a dezvoltării tehnologiei medicale, și nu a evoluției firești a organismului uman; suspiciunea că moartea cerebrală este o noțiune artificială numită spre a fi utilizată pentru un anumit scop pentru transplanturi, ce poate fi considerat util, chiar și legal, pentru că are conotații terapeutice, dar nu poate fi exclusă intenționalitatea relativă; incertitudinea că utilitarismul fără granițe spiritual-morale și eudemonismul conduce la desconsiderarea trupului neînsuflețit (omul teoretic poate și acceptă însuflețirea trupului, însă acțiunea și atitudinea prezintă opusul) și a evenimentului morții; confuzia dintre moarte cerebrală și comă sau stare vegetativă cronică; nerigurozitatea criteriilor, ce stabilesc moartea cerebrală, iar subiectivismul uman poate duce la diagnostic eronat și situația pacientului reversibilă etc. [192, p. 137-138].

Practica creștină consideră oferirea voluntară a unui țesut sau organ uman o expresie de dăruire de sine survenită din iubirea dezinteresată, care este o acțiune demnă de respect și necesită o serioasă și subtilă abordare spirituală. Cine nu ar lăuda sensibilitatea unei persoane care își oferă, benevol, din iubire, ochiul sau rinichiul, pentru ca altul să poată trăi sau vedea? Cum poate teologia creștină să nege fapta donatorului care este gata să își dea viața, pentru a putea trăi aproapele său? Aici e cazul să semnalăm acțiunea obiectivă, dezinteresată, care este pusă în valoare de însăși perspectiva teologică și nu de o alcătuire mecanică, subiectivă, cu interese a unor „donatori voluntari” pentru anumite remunerări.

A treia dimensiune a problemei, sfârșitul vieții, este printre puținele clipe cu certitudine ale vieții. Este momentul când viața terestră este privită în ansamblu dintre ce a fost, ce este și ce va fi. Cât de mult nu ar submina omul această fază finală a vieții, ea se apropie. Dilema dată poate cuprinde anumite faze investigaționale. *Pe de o parte*, implică frica de acest eveniment final, *pe de altă parte*, sensul care-l dă valorile creștine noțiunii „moarte”. Astfel, prima parte a problemei presupune incertitudinea necunoscutului și teama de suferință, care, de obicei, precede morții. Hotarul dintre temporalitate și eternitate, dintre ce cunoaștem și ce este tainic, necunoscut și admisibil forme de cunoaștere umană, pe care îl realizăm în timpul vieții noastre, formează sau eclipsează perceperea eternității. Închiderea omului în spațiul de cercetare materială și evitarea contemplării sau asimilării categoriilor care explică existența din afara spațiului fizic aduce o

stare de pierdere, sentiment și părere de rău, despărțirea de temporar, iar poziția experienței creștine în așa faze susține că fenomenul moartea intervine pentru că eternitatea este imposibil de atins în această viață, însă omul aspiră spre eternitate din această lume, după realitatea firii sale. Anume diminuarea și dorința de a amâna calea spre veșnicie, după convingerea creștină, provoacă neliniștea omului când se apropie această etapă a vieții sale.

A doua parte, sensul care-l dă valorile creștine noțiunii „moarte”, este redată sub diverse forme cu caracter religios, dar păstrează unitatea sensului. Pentru Maxim Mărturisitorul „moartea nu este altceva decât despărțirea de Dumnezeu, îndepărtarea de dragostea lui, de Viața-Hristos și de faptele cele bune și că acesteia îi urmează apoi moartea trupului, așa cum s-a întâmplat în cazul lui Adam” [60, p. 100]. Grigorie de Nyssa expune gânduri cu privire la moartea duhovnicească, pe care o caracterizează că fiind „îndepărtarea de izvorul Vieții, ruperea – prin păcat și prin voința proprie a legăturii cu Cel care ne-a creat este adevărata și cea dintâi moarte, petrecută chiar dacă trupul încă viețuiește” [76, p. 417]. De asemenea, Maxim Mărturisitorul înțelege prin moarte faptul că „trupul se risipește și dispare, contopindu-se cu materialitatea lumii, căci, prin comparație cu Viața pe care i-o conferă Dumnezeu omului, ceea ce numim de obicei viață, nu este decât umbră a morții” [60, p. 101]. Unui om religios i se solicită capacitatea de a-și păstra vie legătura sufletului cu Dumnezeu, chiar dacă și în ciuda faptului că trupul va fi dat stricăciunii. Nu este de origine creștină, concepția și accentul care cad pe moartea biologică, pe identificarea dispariției trupului cu încheierea ființării. Dacă în axiologia creștinului adevărata viață o constituie cea petrecută în și cu Hristos și nu cea biologică, atunci moartea va fi considerată tocmai îndepărtarea de acestea: „Precum pentru iubitorul de trup și de viață, de plăceri și de lume, despărțirea de acestea este moarte, așa pentru iubitorul de curăție și de Dumnezeu, de cele netrupești și de virtute, moarte cu adevărat este despărțirea cea mai mică a cugetării de acestea” [64, p. 80-81]. „După cum vei sluji sufletul până ce este în trup, așa și el te va sluji pe tine după ce vei ieși din trup” [59, p.13].

Adeseori conștientizăm că moartea se ascunde în viață și se cuprinde în ea pentru că este implacabil legată de aceasta, pentru că îi urmează inexorabil, pentru că nimeni nu-și trăiește viața biologică fără experiența morții. Adevărul după contextul creștin este însă altul: viața se ascunde în moarte și nu moartea în viață. Fără experiența de care mulți dintre noi ne temem, nu avem acces veșnic la divinitate, rămânem în limitele pe care mult prea rar le afirmăm ale cunoașterii nedesăvârșite; fără moarte însuși păcatul nu ar mai muri, ci s-ar înveșnici; în lipsa morții nici Viața nu ni se împărtășește!

Teama de necunoscutul din spatele ei face ca morții să nu-i fie atribuite - aparent și în sens comun, de multe ori chiar și de către creștini - decât valori negative: încheierea felului obișnuit

de viețuire, îndepărtarea de cunoașterea prin simțuri a realității, ruperea relațiilor cu cei dragi sau cu omenirea în general. Dar cunoștințele patristice sunt unanime în prezentarea beneficiilor gândirii la moarte înainte ca ea să se fi petrecut: de aici izvorăsc părerea de rău pentru erori spirituale, căința, săvârșirea binelui și păstrarea cu consecvență a sănătății sufletului. Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah, sfătuiește: „În tot ce faci adu-ți aminte de sfârșitul tău/ și nu vei greși niciodată” (7, 36), iar Antonie cel Mare îndeamnă și el: „Moartea, de-o va avea omul în minte, nemurire este; iar neavând-o în minte, moarte îi este. Dar nu de moarte trebuie să ne temem, ci de pierderea sufletului” [60, p. 12].

În această conjunctură de idei, conceptul de persoană și dilema vieții susținută în spațiul teologic creștin a făcut posibilă implicarea lor la nivel comunitar prin anumite recomandări și reglementări de ordin sinodal. Ele au condus la apariția unor direcții normative cu privire la problemele de bioetică. Interes pentru abordarea noastră reprezintă, *pe de o parte*, contextul istoric al deciziilor, și *pe de altă parte*, concluziile lor, care joacă un rol decisiv în deciziile și atitudinile sociale față de ele.

3.1.2. Idei de spiritualitate și tradiție morală referitoare la bioetică în deciziile sinodale curente

În prima parte a compartimentului doi au fost redate orientările teologice care corespund cu trei comunități ecleziastice ce au impact asupra deciziilor cu referire la dilemele morale din practica biomedicală. Ele s-au format istoric, cu un singur fundament spiritual-moral – învățătura lui Hristos, însă diferă în manifestare. Astfel, pentru orientarea teologică tradițională corespunde cu CEO, pentru cel renovator sau rațional – cu CERC și pentru reformator cu CEP. Este necesar să specificăm de la bun început, că forumul ecleziastic Romano-Catolic și Protestant aveau deja formulate din anii 1980 poziții oficiale de probleme și aspecte din bioetică. Însă cele ortodoxe – organizate după criteriile naționale și aflate încă la cea vreme sub stăpânire comunistă – abia dacă primeau în mod oficial astfel de informații. De aceea, ele au luat contact cu noua provocare bioetică doar în ultimul deceniu al sec. al XX-lea, au analizat situația și la începutul mileniului trei au încercat formularea și enunțarea unor documente oficiale.

În analiza care urmează, vom limita cercetarea doar asupra CEO din câteva motive. 1. CERC în dilemele de bioetică, în mare parte, utilizează valori creștine comune cu cele ale CEO, iar unde sunt diferențe, se vor relata în context; 2. Centrarea studiului și asupra CERC și CEP ar diversifica cercetarea și nu corespunde cu scopul tezei de doctor; 3. CEP în interiorul său atât de mult s-a ramificat istoric, încât fiecare structură confesională își are propria sa reglementare, iar referirea la ele poate conduce cercetarea spre un alt obiectiv de studiu – cel interconfesional, ceea

ce nu coincide cu titlul tezei „valori creștine fundamentale”; 4. Pentru țara noastră, atât CERC, cât și CEP nu corespund, deoarece s-au format în medii social-culturale diferite. La rândul său, CEO va fi delimitat în prezentare la trei mari centre culturale teologice, și anume CEO Român, CEO Grec și CEO Rus, deoarece întrunesc caracteristici cultural-religioase cu spațiul autohton.

În ședința din 4-5 iulie 2001, Sinodul CEO Român a aprobat includerea problemelor de bioetică pe agenda preocupărilor sinodale prioritare, iar temele propuse erau: 1. Avortul; 2. Anticoncepționalele; 3. Eugenia; 4. Eutanasia; 5. Transplantul de organe; 6. Ingineria genetică; aceasta din urmă cu subtemele: implantul de celule embrionare, fecundarea in vitro, procrearea prin disociere parentală, maternitatea „de împrumut”, clonarea. La această ședință s-a propus ca în trei mari centre universitare – București, Iași și Cluj, mai târziu acestora li s-a adăugat cel din Timișoara, să fie constituită câte o Comisie locală de Bioetică alcătuită din maximum cinci teologi și maximum cinci oameni de știință, toți cu studii, cercetări și experiență în domeniu, cărora să li se adauge un jurist și care, potrivit principiilor și metodologiei unice stabilite de un Comitet, să trateze separat problemele de bioetică. Se indica faptul că rezultatele trebuie să fie trimise către *Comisia Națională Consultativă a Bisericii Ortodoxe Române pe Probleme de Bioetică*, ce se înființa la aceeași dată, ai cărei membri se recrutau din Comisiile locale, aceasta formulând concluziile și propunerile finale și înaintându-le membrilor Sinodului pentru a le cunoaște și a se pronunța asupra lor, în plen [77]. Ulterior, Sinodul a emis documente referitoare la trei teme de bioetică: 1. transplantul de organe – în iunie 2004 [49]; 2. avort – iunie 2005 [50]; și 3. eutanasiie – iunie 2005 [51].

În cazul CEO a Greciei, *Comisia Sinodală Specială de Bioetică a Sinodului* a studiat și a propus spre dezbateri, în anul 2004, temele: transplantul de organe [11]; eutanasiia [12]; și reproducerea artificială [13], esența analizei lor fiind asemănătoare.

Însă, spre deosebire de Corpusurile ecleziastice relatate, cel Rus este singurul care posedă un corpus de norme unitar și coerent referitor la atitudinea creștinului față de lumea modernă. Aprobat în luna august a anului 2000, documentul conține trei capitole importante pentru cercetarea noastră: capitolul XI. *Sănătatea persoanei și a poporului*; XII. *Probleme de bioetică* și XIII. *Biserica și problemele ecologice* [77, p. 185-266].

Documentele CE cu privire la temele de bioetică surprinde: „realitatea societății în care trăim, tensiunea etică la care suntem supuși deopotrivă: pacienți și medici, specificul învățaturii creștine cu privire la viață și la moarte” [82, p. 24]. Ele formulează atitudinea creștină față de om, fundamentează noțiunea de „demnitate umană” pe valorile spirituale, solicită respectul deplin față de aproapele, interoghează mentalitățile și educă, cu scopul păstrării și întăririi credinței într-o lume din ce în ce mai secularizată [36; 82, p24-25]. Specific acestor tip de acte

sinodale este forma de aplicare a lor, căci, spre deosebire de prevederile normative similare ale altor CE, în cel CEO ele dobândesc însușiri de „obligativitate morală, de îndrumare și sfătuire, de însoțire a persoanei aflată într-o situație decizională în zona de bioetică, astfel încât ea, persoana, să poată lua o hotărâre în cunoștință de cauză cu poziția oficială a Bisericii, după ce a obținut-o pe cea a Medicinii, sau chiar înainte de aceasta, dar, în același timp, aplicată situației proprii în care ea se află ” [82, p. 25]. Responsabilitate de a aplica și „prelucra” norma este, în Ortodoxie, preotul-duhovnic, prin care instituția bisericească ajunge la fiecare om interesat de relația sa cu divinitatea și cu semenii. Prin aceasta se accentuează caracterul pastoral al deciziilor sinodale: ele se referă cu prioritate la aplicarea, de fiecare dată în funcție de situație, a deciziilor. Îndrumările cu caracter general se vor adapta contextului particular, această particularizare referindu-se, aproape întotdeauna, la dialogul celui în cauză cu „sfătuitorul duhovnicesc”, care va analiza situația în funcție de context, de complexitate, de personalitatea duhovnicească a persoanei, de situația familială și socială, de starea interioară a celui care interoghează, astfel încât îndrumarea să nu impună caracterul unei legi implacabile care se aplică uniform, rece, distant, irealist, ci să devină una care se adaptează situației concrete [34; 36; 82].

Rolul și locul acestor documente este de a familiariza preoții cu tematica, pentru mulți foarte nouă, să și-o asimileze și să o aplice diferențiat, în funcție de personalitatea morală și intelectuală a subiectului. Fiecare caz de bioetică este unic, de aceea și soluția va fi unică, iar puterea scaunului de duhovnicie, care nu este identic cu cel de spovedanie, stă tocmai în sfătuirea și îndrumarea pe care credinciosul-pacient poate, este recomandabil, să i le solicite clericului. Atitudinea Bisericii față de problemele dificile de bioetică e una prin care, chiar neafirmat direct, se urmărește aplicarea față de fiecare om a unei atitudini prin care el să se simtă și să fie integrat în comunitatea bisericească. Aceasta înseamnă împărtășirea din dragostea celor mulți, mai ales, atunci când el se află la grea încercare [52; 53; 82]. CEO este caracterizat ca fiind un singur trup, în care oamenii, după expresia Apostolului Pavel (1 Corinteni, 12, 24-27), sunt membrele lui. Într-o formă analogică Ș. Ilioaie redă ideia în alt sens: „Așa cum se întâmplă în trupul fizic, ar trebui să fie și în cel spiritual: când o parte este suferindă, celelalte componente îi vin în ajutor și îl susțin. Există o responsabilitate a comunității umane față de cel aflat în încercare, indiferent care ar fi aceea, iar grija ar trebui să se regăsească în susținere, în dragoste, în împărtășirea din puterea pe care întregul o are. Să fim mai aproape și mai calzi față de semenii noștri!” [82, p. 25].

Așadar, printr-un dialog interdisciplinar documentele oficiale ale CEO în timp pot fi completate cu alte acte normative, astfel încât societatea să beneficieze de un cadru referențial clar formulat din partea Ortodoxiei cu privire la marea provocare ce nu se referă doar la „Celălalt”, ci și la noi. Deoarece, dacă astăzi, într-o situație bioetică, și anume de viață și de

moarte, este „el”, înțeles oarecum distant, mâine pot fi „eu”, cu limitele, dar și cu orizonturile credinței mele 82].

3.2. Reorientarea manifestării axiologiei creștine în problemele practice ale bioeticii

Studiul realizat anterior cu referire la unele probleme ale bioeticii medicale în cadrul valorilor creștine înaintea o nouă direcție de abordare a acestora, și anume, prin conținutul și câmpul conceptual al bioeticii sociale (sociobioetică). Ce se înțelege prin conceptul de bioetică socială? Care sunt premisele teoretice și practice ce au dus la apariția ei? Cum putem interpreta locul și rolul acesteia în spațiul existențial contemporan?

Acest concept apare în literatura bioetică în primul deceniu al sec. al XXI-lea și este prezentat în diverse sensuri. În studiile inițiale consacrate sociobioeticii domina caracteristicile descriptive ale acestui fenomen, fără să fie întemeiate problemele metodologice, reperele-cheie ce ar explica și analiza această formă specifică de cunoaștere morală. Astfel, autorul român Șăitan Troian, în articolul *Abordări contemporane în bioetica socială*, menționează acest fenomen în raport cu problema homosexualității, constatând că cea din urmă poate deveni o problemă a sociobioeticii, dat fiind faptul că homosexualii alcătuiesc 4% din populația din România [158, p. 347]. O asemenea interpretare a bioeticii sociale arată subiectele morale ce fac parte din obiectul său de studiu, dar trezește un șir de întrebări, cum ar fi: care este specificul fenomenului cercetat (sociobioeticii)? Care sunt conceptele-cheie în explicarea esenței bioeticii sociale? etc. Dacă nu clarificăm aceste interogații din start, atunci riscăm să ne distanțăm de la chintesența obiectului, conținutului și problematicii bioeticii sociale.

O altă abordare a bioeticii sociale o întâlnim la Constantine B. Skouteris. În articolul *Bioetica socială și bioetica creștină* acesta este convins că „bioetica socială este, mai mult o nouă perspectivă asupra ființei umane, decât o știință” [146, p. 9]. Asemenea autorului precedent, Skouteris nu precizează esența și traiectoria acestei perspective, ci doar prezintă interesul investigațional și perspectiva ei. Astfel, el menționează că „bioetica socială ... privește ființa umană ca o ființă biologică și se consumă pe capacitatea omului de a supraviețui ... de obicei se risipește pe luarea unor poziții în fața realizărilor revoluționare ale cercetării” [146, p. 10]. În același timp, în studiu se dezvoltă ideea că teoria sociobioeticii se regăsește în conceptul potterian al bioeticii. Respectiv, o atare constatare trezește un șir de nedumeriri referitor la natura sociobioeticii, a criteriilor în baza cărora se determină statutul ei, sau ce configurație a cunoștințelor bioetice alcătuiesc cunoștințele bioeticii sociale. Tezele ulterioare întâlnite în lucrarea menționată, nu cuprind finalități logice cu referire la interpretarea conceptului de bioetică socială, obiectul de studiu și rolul ei în societate. Bioetica socială, accentuează C.

Skouteris, „este o *deontologie globalizatoare* și nu este total irelevantă pentru istoria și tradiția creștinismului secularizat. Este ... atentă la reglementările legale, punând probleme individuale, sociale și chiar financiare, precum și dilemele lor în ordine” [146, p. 11]. În asemenea aranjamente investigaționale este dificil să delimităm însușirile de bază ale bioeticii sociale, să constituim procesele ce sunt studiate de sociobioetică în urma întâlnirii dintre cunoștințele bioetice și societate, care fenomene acționează ca factori determinanți în stabilirea esenței și statutului conceptului analizat de noi.

Spre deosebire de autorii analizați, fondatorul acestei noi direcții metodologice de abordare a problemelor eticii viului T. Țârdea, expune problema prin clarificarea unor elemente-cheie ale fenomenului abordat. Astfel, el prezintă câteva precizări conceptuale și epistemologice ce susțin intenția și dorința de a delimita, de a defini și stabili statutul, obiectul de studiu și specificul problemelor bioeticii sociale, în cadrul cunoștințelor bioetice. Una ar fi procesele și schimbările societății actuale, respectiv ritmul și tempoul dezvoltării problemelor globale ale contemporaneității, a tehnologiilor avansate planetare (informaționale, umaniste, umanitare, biologicogenetice, nanotehnologiile etc.), ce generează o multitudine de „cunoștințe periculoase”. Aceste consecințe negative pentru omenire necesită a fi prognozate și anticipate, analizate și evaluate din punct de vedere sociobioetic [222; 221, p. 35-39]. Faptul prezentat „va permite societății să implementeze în practica biomedicală instrumentariile și mecanismele cu un caracter moral, juridic și aplicativ-metodologic, să le folosească mai efectiv în scopul modernizării și transformării paradigmatelor contemporane ale sănătății, creării condițiilor de umanizare și umanitarizare a acesteia” [176, p. 37].

În această ordine de idei, este necesară *următoarea concretizare* analizată de filosof: literatura filosofico-științifică propagă conceptele „filosofie socială” și „sociocognitologie”, „biologie socială” și „medicină socială”, „cibernetică socială” și „informatică socială”, „informație socială” și „entropie socială”, „memorie socială” și „memorie biologică” etc., raționamente care tot mai des și eficient sunt folosite în activitatea practică. Respectiv, prin analogie, noțiunea de *bioetică socială*, poate să fie „introdusă în aparatul conceptual al științei contemporane (și în filosofie), concept care ar reflecta într-un mod mai adecvat și specific conținutul uman al cunoștințelor bioetice, esența și manifestarea specifică a unor fenomene sociale neobișnuite, mai întâi de toate, în domeniul sănătății publice, cum ar fi homosexualitatea, sterilizarea, incestul, sadomasochismul, stigmatizarea etc., precum și gradul lor de bioetizare, nivelul de adaptare sociocultural al bioeticii la tradițiile moral-religioase și la normele juridice în diferite fragmente ale realității sociale” [176, p. 38]. Prin aceasta nu se pretinde întrebuintarea noțiunii asemenea celor existente, dar înaintăm o orientare nouă (sociobioetica) cu scopul de a

„evidenția problema, a cărei profunzime ne-ar convinge în caracterul justificat (sau nejustificat) al acestui fenomen științific neobișnuit, care până acum, după cum s-a menționat deja, practic nu a fost folosit, dar care trebuie să fie implementat, pentru că așa o cere strategia de supraviețuire a civilizației contemporane, activitățile umane cotidiene în lumea biomedicală și în sistemul sănătății publice” [222, p. 6-7].

Problema definiției bioeticii sociale, reprezintă un alt element esențial în încercarea de a stabili statutul ei. Pentru teza noastră acest fenomen social neordinar reprezintă un instrumentar metodologic, iar definirea ei este una decisivă. Astfel, de la bun început constatăm că bioetica socială, nu cercetează manifestarea și impactul subiectelor analizate în cadrul său ca o latură socială sau ca o componentă a eticii viului. Atunci survine interogația: care latură a bioeticii poate fi considerată sociobioetică? Răspunsul nu este atât de evident, după cum ar părea la prima vedere, în plus, devine dificil, poate chiar imposibil, atunci când trebuie să specificăm respectiva dilemă. Un lucru este cert că bioetica în sens potterian este o știință a supraviețuirii, care „trebuie să fie nu doar o știință, dar o nouă înțelepciune, care ar reuni cele mai importante și necesare elemente – cunoștințele biologice și valorile umane” [211, p. 9]. Mai târziu, V.R. Potter, într-o altă lucrare constată că „actualmente este necesară înțelepciunea (precum forța fizică în trecut) pentru a ne menține în perioada tranziției de la epoca A la epoca B și a supraviețui în epoca B (adică în viitor) și acest fapt reprezintă o problemă de importanță practică. De aceea trebuie să apreciem metodele care contribuie la sporirea înțelepciunii, de asemenea crearea unor fundamente ale comportamentului prin care oamenii se vor comporta de așa manieră „ca și cum” ei ar fi înzestrați cu înțelepciune” [212, p. 4]. Respectiv, continuând raționamentul, bioeticianul determină bioetica ca „o orientare a culturii spre utopiile mai vitale cu scopul de a supraviețui” [212, p. 4], ceea ce pentru umanitate marchează necesitatea de o „asigurare unui așa mediu ambiental în care reprezentanții tuturor raselor: vor putea să-și dezvolte capacitățile lor individuale; să descopere ceva nou; să supună unui cercetări critice, să păstreze și să transmită cunoștințele, înțelepciunea și valorile ce garantează supraviețuirea generațiilor actuale și viitoare, cu sporirea calității vieții și păstrarea demnității umane” [212, p. 13].

Ultima concretizare se referă la *metodologia* prin care fundamentăm statutul și obiectul de studiu al bioeticii sociale. Încercarea noastră de a rezolva această problemă într-o manieră tradițională „prin diferențele de specie și de gen, pentru că sociobioetica în mod inerent, prin statutul său nu este genul (tipul) de etică biologică, evidențiată pe baza unor criterii formale, clar definite (sau atribute)” [212, p. 13] este imposibil. Statutul bioeticii sociale este altul, nefiind asociat cu metoda tipologică (tradițională) de clasificare a fenomenelor (sistemelor). O astfel de abordare în vederea identificării esenței fenomenului cercetat, a obiectului său de studiu din

punct de vedere metodologic ar fi simplistă, poate chiar primitivă și nu ne-ar permite să-i dezvăluim profunzimea, caracteristicile, specificul, să determinăm câmpul de probleme ce intră în aria lui, locul și rolul acestuia în spațiul sănătății publice și a societății în general. În acest caz, ar fi oportun de a căuta variante mai flexibile, cu scopul de a determina statutul și obiectul de studiu al bioeticii sociale, precizând conținutul specific al acesteia.

De exemplu, în baza acestor metode nestandarde ar fi posibil de a fixa esența conceptului, ceea ce ar permite elucidarea caracteristicilor sale specifice, cum ar fi: interdisciplinaritatea și subtilitatea, caracterul de sistem complex și de destinație aparte, structura socioculturală centaurică etc., luându-se în considerare faptul că aceasta reflectă fenomene complexe și contradictorii ale lumii moderne. Cele din urmă (contradicțiile), de regulă, sunt legate, pe de o parte, de caracteristicile morale ale oamenilor cu comportament negativ, cu tradiții și obiceiuri arhaice diverse în diferite regiuni ale lumii, iar, pe de altă parte – cu noile descoperiri în domeniul științei și tehnicii, cu evaluarea lor morală.

Precizările de mai sus permit dezvăluirea esenței statutului și obiectului de studiu al bioeticii sociale, momentul-cheie, în opinia noastră, devine necesitatea găsirii unor nuanțe specifice în procesele ce au loc în momentul „ciocnirii” (intersecției) sociumului și a cunoștințelor bioetice, în interacțiunea sociosferei cu principiile morale (norme și reguli) ale eticii biologice. În zona de contact al acestora se produce un efect sistemico-sinergetic, deci apar fenomene noi de o natură deosebită, care așteaptă să fie cercetate.

Societatea și bioetica, fiind sisteme deschise, neliniare, neechilibrate și autoorganizate, interacționează mereu și se autoinfluențează. *Pe de o parte*, societatea se bioetizează treptat, tot mai mult se socializează sub influența cunoștințelor bioetice, iar, *pe de altă parte*, etica cu prefixul „bio”, contactând cu societatea și cu membrii ei, sub influența tradițiilor și obiceiurilor, dogmelor religioase și particularităților naționale etc., tot mai mult se adaptează la segmentele sociosferei, adică se acomodează sociocultural la valorile spirituale ale comunității, la normele morale și chiar juridice ale unui anumit stat sau regiune a lumii etc. Asistăm aici la apariția și formarea a două procese noi, neordinare, reciproc opuse de natură socioculturală – *bioetizarea societății și adaptarea bioeticii*, care trebuie studiate în mod detaliat, pentru a identifica tendințele apariției și dezvoltării lor, pentru a găsi modalitatea de evaluare a acestora și chiar a fi măsurate cantitativ.

Bioetizarea societății și adaptarea eticii biologice, fiind niște procese socioculturale noi și neordinare sunt caracterizate prin indicatori calitativi și cantitativi. Este dificil, poate chiar imposibil, să determinăm exact raportul lor, care variază în mod constant de la o țară la alta, de la o regiune la alta, de la o perioadă istorică la alta, de la o confesie religioasă la alta etc. Până în

anii 70 ai sec. al XX-lea, când influența problemelor globale asupra dezvoltării durabile (socio-naturale) a societății era aproape de zero, predominau, desigur, indicatorii calitativi ai acestor fenomene, care împreună cu caracteristicile cantitative erau nesemnificative. Criza antropoinvIRONMENTALĂ globală a sporit „arealul de activitate” atât a bioetizării societății, cât și a adaptării bioeticii, a multiplicat factorii calitativi care influențează dezvoltarea durabilă și a minimalizat factorii cantitativi.

Maximizarea factorilor bioetici calitativi în strategia de dezvoltare socio-naturală prin minimizarea celor cantitativi reprezintă o problemă bioetică complicată în contextul elaborării strategiei de supraviețuire a omenirii. Această problemă nu poate fi rezolvată fără studierea și modelarea preliminară a rolului și locului paradigmatelor informaționale, intelectuale și noosferice în strânsa lor relație de interacțiune cu factorii bioetici [176, p. 43] în procesul de constituire a unui astfel de concept teoretic. Care ar fi esența noțiunii de *bioetizare* a segmentelor sociosferei?

Bioetizarea, devine o sursă nelimitată, deoarece nu are tendințe să scadă datorită particularităților conținutului său ideal. Cu toate acestea, nu este corect să ne imaginăm că sporirea cantitativă, dar și calitativă, a conținutului fenomenului de bioetizare a societății este doar un proces de acumulare continuă a unor „unități” invariabile (neschimbătoare) de informație bioetică (norme, reguli, principii morale). Acumularea, într-adevăr are loc, dar nu printr-un proces pur cumulativ, adică pe parcursul transformării atât a informației bioetice stocate, cât și a celei primite și produse (în general, aceasta are loc sub forma diverselor interpretări ale fenomenelor biomedicale și biosociale, inclusiv evaluarea morală a cercetărilor științifice), dar într-un alt aspect. Acesta este, mai degrabă, modelul de „modificare (transformare) bioetică a sociumului”, unde informația bioetică din nou produsă, recepționată și prelucrată nu doar se adaugă la cea depozitată (stocată), dar în mod substanțial o înnoiește și o generalizează în conformitate cu tradițiile fragmentului realității sociale existente, cu tezaurul moral și religios al acestuia, cu legile de ordine și de drept ale statului respectiv.

Trebuie de menționat că cea mai mare valoare o reprezintă acea parte a informației bioetice (adaptate, iar uneori și neadaptate), a cărei mișcare spre sferele practice și alte tipuri de activitate a *Homo Sapiens* reprezintă în sine o acțiune ce permite intensificarea procesului de socializare a oamenilor (sociumului), precum și stabilirea dezvoltării societății în condiții de siguranță.

Este evident că informația morală este cea mai importantă pentru bioetizarea societății, al cărei conținut îl constituie principiile și legile, normele și regulile sale, precum și tehnologiile planetare scientofage, cu scopul de a le difuza în spațiul social. Pe baza acestora se desfășoară procesul de „implantare” a eticii biologice în viața societății, provocând aici diferite tipuri de

efecte pozitive și negative (consecințe), care, luate împreună, de asemenea, se încadrează în fenomenul de bioetizare.

Cu toate acestea, bioetizarea nu poate fi interpretată doar în mod instrumentalistic. O asemenea abordare pentru identificarea esenței sale se va pomeni doar mecanicistă, ce va reduce analiza bioetizării numai la partea tehnică a sa, adică la influența formală a eticii biologice asupra societății. Dacă e să fim de acord cu o asemenea opinie, atunci acest proces pare neutru (din punct de vedere ideologic, politic și sociocultural), ceea ce nu corespunde realității, deoarece consecințele sale depind de efectul sistemic și chiar sinergetic, care apare în rezultatul interacțiunii bioeticii cu societatea. Prin urmare, interpretarea instrumentalistică a bioetizării este unilaterală, parțială, incompletă și, prin urmare, limitată. Evidențiind doar mijloacele de activitate, această metodă de cercetare este nu doar nesistemică și non-complexă, ea nu dezvăluie vectorul sociocultural al conținutului bioetizării.

Bioetizarea este, mai întâi de toate, o *activitate* axată pe implementarea principiilor metodologice și a imperativelor, normelor și regulilor bioeticii în mediul social, cu toate consecințele ce reies din aceasta [183, p. 170-171]. În procesul sistemic-activitațional de bioetizare interacționează toate componentele activității, adică subiectul, obiectul, mijloacele, necesitățile, condițiile, scopurile, rezultatele etc. Apariția și implementarea diferitelor cerințe (standarde și nestandarde) și principii ale eticii biologice în sfera socială, în lumea biomedicală, conduce la modernizarea și chiar transformarea întregului sistem de activitate a omului, cum ar fi cea biomedicală, științifică, de cercetare, tehnologică, informațională privind ingineria genetică etc., în care „se înscrie” bioetica. Elementele revoluționare care cauzează schimbări radicale în mediul social sunt noile mijloace de activitate, obiectivele, condițiile și rezultatele bioetizării, care, în cele din urmă, în comun acord cu adaptarea eticii biologice la socium, contribuie în mod decisiv la constituirea bioeticii globale [183, p. 175].

Analiza definiției bioeticii sociale, statutul acesteia, obiectul de studiu și spectrul de probleme din punctul de vedere al abordărilor activitațional-sistemice și sinergetice, trebuie să ia în considerare nu doar impactul permanent al cunoștințelor bioetice asupra societății, dar, așa cum s-a menționat anterior, și efectul advers al sociumului asupra eticii biologice – *adaptarea acesteia*. Faptul nominalizat este un alt aspect important în procesul de studiere a obiectului sociobioeticii, a esenței acestui fenomen social. Important devine faptul că însăși bioetica, în rezultatul acestei interacțiuni suferă modificări esențiale profunde, uneori schimbând radical traiectoria evoluției sale.

Adaptarea (acomodarea) la nivelul sociocultural este determinată, întâi de toate, de natura activă și energetică a indivizilor. În societate, cea din urmă (natura activă) este determinată de

scopul activității, de necesități și condiții, de normele și regulile sociale și moral-culturale, de modalitățile de realizare a acestora și de sancționarea pentru abaterea de la aceste imperative. Aici vorbim despre acomodarea cunoștințelor bioetice, adică despre adaptarea lor la percepția unei anumite părți a omenirii, iar în cazul în care ca obiectiv este pusă noosferizarea societății, atunci de către întreaga populație a planetei.

Desigur, principiile și regulile morale ale bioeticii au purtătorii lor - oamenii, inclusiv savanți, filosofi, teologi, lideri religioși, practicieni ș.a. Din această cauză, când expunem adaptarea bioeticii, trebuie să luăm în calcul și intersectarea punctelor de vedere ale acestor persoane cu conceptele și tradițiile morale existente în anumite fragmente ale sociumului, pe care dorim să le bioetizăm. Prin urmare, la nivelul relațiilor umane, adaptarea este identificată cu capacitatea unor oameni de a dialoga cu alții și, de asemenea, de a se înțelege și de a se interpreta reciproc, în loc să se respingă. Apropos, aici ar fi binevenita existența unei *toleranțe* deosebite – *bioetice*, ce i-ar permite omenirii să aducă la un numitor comun, cel puțin parțial, cerințele unice ale eticii biologice [221, p. 40-42].

E logic și util să evidențiem câteva variante de interacțiune adaptivă a bioeticii și societății și, totodată, să minimalizăm perioada de acomodare: **(1) actualizarea** conținutului bioeticii, adică cerințele sale etice se modifică în funcție de normele și regulile morale ale fragmentului concret al realității sociale, atunci când partea etico-morală a acestuia rămâne neschimbată, tradițională și nu suferă nici o transformare; **(2) subordonarea** fragmentului realității sociale la cerințele morale ale cunoștințelor bioetice, care, la rândul lor, nu se schimbă, ci se modifică, chiar, de regulă, transformă temeliile tradiționale și regulile bioetice ale sociumului dat. De exemplu, bioetica contemporană nu se reduce la etica Pământului sau la etica aplicativă și nici la etica medicală, etica sănătății, etica ecologică, etica invațională, etica deontologică, dar le include pe toate în structura sa ca părți componente. Fiind, în același timp, metodologie și ideologie a medicinei contemporane și un mod specific de viață, ea nici nu interzice nimic și nici nimic nu permite, dar recomandă și atrage atenția societății asupra aspectelor morale ale problemelor ecologice și biomedicale, ale biotehnologiilor, asupra acțiunilor științei și tehnicii legate de posibilele amenințări ce pun în pericol viața pe Pământ și sănătatea umană. Ideologia (și metodologia) bioeticii, fiind mai conservativă, ține sub scopul său moral acele metode ale științei și practicii, noi tehnologii, care nu contribuie la dezvoltarea unei strategii adecvate pentru o dezvoltare durabilă a civilizației moderne și pentru o îmbunătățire a calității vieții individului; **(3) respingerea, ostilitatea** – nu este doar o subordonare (cucerire) a sociumului față de principiile morale vechi, ci o schimbare creativă, constructivă și radicală a acestuia, prin care cunoștințele bioetice noi renunță la scopurile general-recunoscute, nu

reacționează brusc, dar propun scopuri noi și folosesc o metodologie nouă, noi modalități de atingere a acestora, ce corespund cerințelor strategiei contemporane de dezvoltare inofensivă a civilizației actuale.

Coeziunea cunoștințelor bioetice cu valorile creștine implică noi probleme cu referire, pe de o parte, la modalitatea redirectionării bioeticii, începând cu multitudinea de opinii influente în practica și culminând cu metodologia interogării și cercetării respectivelor dileme. Pe de altă parte, survin implicațiile domeniilor ce intercalează cu bioetica, ce presupune sistematizarea teoretico-practică a cunoștințelor, care necesită adaptate sau bioetizate în rândul maselor. Astfel, interesul nostru sunt cunoștințele creștine, iar obiectivul presupune structurarea premiselor axiologico-creștine în noua orientare a eticii viului – bioetica socială. Acest țel formează prima parte a problemei.

Prima parte a problemei ține de reflectările provocate de intervențiile biotehnologice asupra vieții. Acest subiect face de a reevalua valorile, care înaintează noi forme și norme morale, precum și unele principii, indiferent de ce formă a conștiinței sociale aparțin (morală, religioasă, științifică etc.). Interogațiile față de valabilitatea convingerilor morale în raport cu înlesnirile favorizate de biotehnologie, în arealul bioetic se dezvoltă abordări multilaterale axate pe valoarea vieții și a limitelor ei, asupra corpului uman și a comercializării organelor, asupra persoanei și a drepturilor sale etc. Este cert că ele analizează problema, însă analiza se stopează în cercul restrâns specializat. În acest sens, este benefic de remarcat aceste momente, atunci când racordăm inovațiile științifice, ne călăuzim de criteriile bioeticii sociale, care formează a doua parte a problemei.

Această ultimă fază a interesului nostru se referă la gradul de bioetizare și nivelul de adaptare a sociumului vizavi de dilemele din cadrul bioeticii medicale. Avem nevoie de anumite aspecte ale teologiei creștine, care, formând o integritate de cunoștințe bioetice, poate percepe subtilitățile de rezistență sau adaptare în procesul de bioetizare a sociumului. În alt sens, este știut faptul că un element caracteristic societăților creștine îl reprezintă conservatorismul (tradițional), care are ca scop, conform convingerilor creștine, păstrarea aspectului divin în om și evitarea denaturării ființei umane. Ținem să constatăm, chiar de la început, că caracterul tradițional al valorilor creștine nu se confundă cu repetările dogmatice, deoarece ele sunt statice, și nici cu neputința de a aborda adevărul în forme specifice fiecărei epoci istorice, pe care le-a trecut și trece creștinismul, fiindcă este în dinamică. În mod tradițional, el presupune racordarea dilemelor existențiale ale societății la percepțiile biblice, teologice creștine conform evenimentelor, faptelor și lucrarea lui Hristos [100, p. 5]. Astfel, intervine problema dublei manifestări a teologiei creștine, analizată în cadrul compartimentului doi al tezei. Acestea

poziționează convingerea că dinamismul valorilor creștine dezbată interogările cu care se confruntă societatea și cheamă la masa de dialog cercurile academice, științifice și religioase. Cel static plasează cerințe și stabilește limite concrete, raționale în abordările contemporane.

Așadar, dubla interpretare a axiologiei creștine nu poate întâlni dificultăți de abordare în cadrul procesului de scientizare și tehnologizare a sociumului, deoarece încearcă să recunoască dilemele spiritual-morale ale oamenilor și redă apoi expresia particulară a Adevărului, or expresia Adevărului se întrunește în cel static. Dificultatea însă, apare atunci când momentele morale ale societății, care de fapt reprezintă câmpul de exploatare a aspectului dinamic, sunt raportate și analizate prin cel static. Aici apare problema trecutului, prezentului și a viitorului. Poziții față de unele probleme de bioetică medicală, și nu numai, sunt întâlnite încă din primele secole ale creștinătății și prezintă pentru teologi valorile normative, care, în urma avântului progresiv al societății sunt considerate arhaice. Problema ce apare în acest caz ar fi confruntarea dintre valorile creștine și noile aspirații spiritual-morale ale societății.

Datorită acestor confruntări, în literatura de specialitate, s-a creat o clasificare a problemelor bioeticii medicale, cum ar fi dileme clasice – suicidul, eutanasia, avortul etc., și probleme actuale – inseminarea artificială, clonarea, genomul uman etc. sau, cum le structurează Guy Durand, „probleme noi” și „întrebări vechi” [48, p. 8].

Întrebarea ce apare în aceste circumstanțe presupune ideea de a stabili granițele teologice dintre dualitatea evolutivă a valorilor creștine și care ar fi condițiile teologice ale bioetizării sociumului, precum și adaptarea bioeticii. A oferi un răspuns sau o soluție la aceste interogații este destul de dificil. Însă, pentru a desluși limitele dintre valorile statice și cele dinamice ale teologiei creștine în cadrul impactului de tehnologizare a societății apare necesitatea unei noi structurări, care ar îngloba cunoștințele și rezultatul cercetării comportamentului doi al tezei. Astfel, pornind de la relațiile fundamentale în actul religios creștin (om-divinitate și om-societate; om-natură) și care sunt analizate din punct de vedere doctrinar, moral și normativ, pot fi structurate trei aspecte axiologico-creștine: *doctrinar*, *moral* și *normativ*. Cu ajutorul acestor aspecte se poate observa care este atitudinea savantului ce analizează problemele bioeticii medicale, ce dificultăți apar în societate în procesul bioetizării și adaptării acesteia.

În acest sens, pentru început, înainte de a trece la analiza aspectelor sus-menționate, considerăm necesar a evidenția câteva momente caracteristice valorilor creștine care servesc drept temei conceptual problemei cercetate. Astfel, elementele specifice idealurilor creștine sunt centralizate pe dilemele existențiale conexe scopului de (re)sacralizare a societății contemporane și care se deosebește de abordarea filosofică a celorlalte procese sociale specifice interpretării autonome a problemelor medicale. Abordarea filosofică este axată pe o problemă supremă, ce

rezultă din necesitatea de a fi a omului, pe când discursul teologic este fundamentat de un punct concret, ce capătă autoritate prin credința argumentată de dogme și formează un răspuns suprem. De obicei, acest răspuns înaintea anumite dileme morale și normative rezultate din el. Respectiva constatare o găsim în filosofia lui Berdiaev: „Omul este punctul de intersecție a două lumi. Stă mărturie pentru această dualitate a conștiinței de sine umane, care străbate întreaga istorie. Omul are conștiința aparenței sale la două lumi, natura lui se dublează și în conștiința lui învinge când o natură, când cealaltă. Și omul întemeiază cu aceeași forță conștiințe de sine în cel mai înalt grad opuse, justificându-le în aceeași măsură prin datele naturii sale. Omul este conștient de măreția și forța sa, ca și de nimicnicia și slăbiciunea sa, de libertatea sa regească și de dependența sa înrobitoare, este conștient de sine ca fiind chipul și asemănarea lui Dumnezeu și picătură în lumea necesității naturale” [15, p. 69-70]. Acest moment creează o teologie speculativă ce raționalizează și problematizează fapta religioasă și contribuie la fundamentarea interogației de a adapta orice fapt de credință la impactul tehnologizării și scientizării activității umane în general și a spațiului biomedical în special. Caracteristica dată impune de a cerceta problema legată de deosebirea și separarea dintre beneficiu și daună, necesar și inutil dezvoltării multiaspectuale a sociumului în cadrul PȘT. Această problemă va forma câmpul investigațional al aspectului doctrinar.

O altă caracteristică fundamentală a valorilor creștine, din perspectiva problemei propuse reprezintă o practicare a vieții centrate asupra termenilor teologiei ca har, nevoiță, evlavie, curățenie, mărturie de viață etc., care formează modul de viață a omului și impune abordarea unei interogații corespunzătoare interpretării valorilor creștine ca mod de viață. Astfel, dacă primul element specific reprezintă o sursă de idei morale și normative, atunci acesta constituie moralitatea propriu-zisă și implică conexiuni ce reglementează condițiile beneficiului și necesității noilor practici umane, favorizate de știință și tehnică în general și inovațiile teoretico-experimentale ale medicinei în special. Conținutul conceptual al dilemelor nominalizate creează spațiul de cercetare a aspectului moral.

Următorul element specific idealului creștin marchează cadrul unitar și comunitar al valorilor analizate. Existența omului în raport cu divinitatea și ceilalți membri ai societății impune anumite cerințe individuale și generale care formează apartenența social-culturală și religioasă. În acest sens, teologia creștină corespunde unei unități ecleziastice ce formează un cadru religios normativ, care rezultă din elementele prezentate anterior în consecința apariției unor abateri dogmatico-morale ale membrilor comunității. În societatea creștină, acest element s-a dezvoltat treptat, are un impact decisiv asupra dilemelor etice existențiale, mai ales, a celor din activitatea medicală, apărute în urma tehnologiilor performante. Respectiv, el formează o

problemă esențială pentru studiul nostru – actul normativ creștin apărut în trecut poate și are sau nu are valoare în societatea tehnogenă, luând în calcul faptul că potențialul uman actual diferă de cel anterior. Câmpul problematic al acestui moment creează aspectul normativ-creștin implicat în biomedicină.

În această conjunctură conceptuală, putem sistematiza unele interconexiuni dintre valorile creștine și unele dileme de bioetică medicală, pornind de la problemele evidențiate în analiza elementelor specifice idealurilor creștine. Astfel, reieșind din cele relatate, putem observa că interesul uman existențial este desfășurat asupra unor categorii dialectice ce au impact asupra raportului dintre nouitatea științifică și societate. După cum am menționat anterior, ele sunt axate asupra necesității și inutilului. Trasarea unei frontiere ce ar separa aceste aspirații în sens axiologic-creștin trimite la conștientizarea unor Adevăruri Supreme ce implică raportul om-divinitate.

Astfel, pornind de la relatările efectuate anterior, potrivit cărora, în cadrul medicinei întâlnim probleme vechi și noi, unde este implicat omul și condițiile lui de trai, ne vom centra atenția asupra lor, grupându-le în probleme legate de începutul vieții, pe durata vieții, precum și condițiile de trai, respectiv cele de la sfârșitul vieții. Subiectele legate de începutul vieții sunt chestiunile despre reproducerea umană, controlul și limitele nașterilor, avortul. Cele din timpul vieții marchează transplantul de organe și modificările genetice, iar de la sfârșitul vieții – dilema morții și a eutanasiiei, precum și alternativele ei.

Toate aceste dileme sunt prezentate în sensul axiologic-creștin prin cele trei aspecte. Nu ne vom opri asupra condițiilor medicale prin care sunt realizate, deoarece au fost analizate anterior, ci doar vom reorienta problema și vom analiza din punct de vedere doctrinar, moral și normativ, evidențiindu-se, astfel, criteriile care trebuie respectate în tendințele bioetizării societății creștine, dar și adaptarea bioeticii la comunitatea creștină.

Abordarea doctrinară implică, întâi de toate, faptul că Dumnezeu l-a creat pe om după chipul Său, apoi, dacă ființa umană este o creație divină, atunci cu anumite scopuri existențiale. Aceste țeluri formează dogma eshatologică. Adevărurile doctrinare întemeiază un grup distinct de valori religioase și poziționează atitudini concrete în probleme de bioetică medicală. Faptul că umanul este creat de Dumnezeu și nu oarecum, ci după chipul și asemănarea Divinității, face ca problemele privind reproducerea artificială, avortul, clonarea etc. să implice o abordare specială, deoarece se referă la reproducerea umană, care este după chipul lui Dumnezeu. Această similitudine îl face și pe el creator, și, deci creația umană se produce doar cu voința lui Dumnezeu, altfel, cum poate fi realizată asemănarea? Dacă creația umană nu întrunește criteriile și legile după care a fost creat, nu se poate completa pe sine ca creatură a unei Ființe Supreme.

Scopul activității și creativității umane implică realizarea condițiilor eshatologice. Atunci când ne referim la problemele medicinei contemporane (eutanasia și îngrijirea paliativă), implică libertate și responsabilitate, ce rezultă din această dogmă religioasă.

În această ordine de idei, apare întrebarea: se poate, și dacă da, cum, iar dacă nu, de ce, cum se poate bioetiza și adapta ciocnirea comunității creștine cu noile posibilități ale medicinei contemporane, respectiv cunoștințele bioeticii? Răspunsul la această întrebare este unul dificil, deoarece cunoștințele creștine reprezintă mai mult aspectul tradițional al societății contemporane, iar inovațiile, de multe ori, sunt considerate malefice din cauza necunoașterii. Însă, prevederile bioetice sunt rezultatul progresului și de aceea apare clasică dilemă – tradiție și progres. Lucrurile ar lua altă întorsătură logică dacă analizăm problema după criteriul ierarhizării valorilor (după T. Vianu și Petre Andrei) analizat în compartimentul doi, unde valorile religioase după calitățile sale reprezintă valori personale, spirituale, scopuri etc., în acest sens, se află în fruntea ierarhiei valorilor sociale. Deci, constatăm faptul că pentru societatea creștină, în deciziile sale cu referire la dilemele de bioetică medicală vor prevala adevărurile teologice. Iar interogația anterioară: dacă poate avea loc bioetizarea comunității creștine atunci când sunt astfel de valori religioase ca: creația divină, chipul și asemănarea, eternitatea? nu poate, deoarece sunt valori personale, spirituale, scopuri etc. Manifestarea lor în societate este destul de subtilă, iar dacă sunt lezate, provoacă conflicte în comunitatea umană. În acest sens, răspunsul este logic, cunoștințele bioetice necesită adaptate la societatea creștină, când sunt implicate valorile doctrinare.

Abordarea morală, pornește de la rapida dezvoltare a tehnologiilor biomedicale, care au invadat în mod activ viața omului contemporan de la naștere și până la moarte, și imposibilitatea de a da un răspuns la provocările acestor probleme în cadrul eticii medicale tradiționale, care au produs o serioasă îngrijorare a societății. Încercările oamenilor de a se pune în locul lui Dumnezeu schimbând sau îmbunătățind creația Lui după voia lor proprie pot aduce umanității noi poveri și suferințe. Dezvoltarea tehnologiilor biomedicale a depășit cu mult interpretarea consecințelor spiritual-morale și sociale posibile ale aplicațiilor lor necontrolate, ceea ce nu poate să nu provoace pentru comunitatea creștină o profundă îngrijorare. Formulându-și atitudinea față de problemele de bioetică, atât de larg dezbătute în lumea contemporană, cele legate de acțiunea nemijlocită asupra omului, comunitățile ecleziastice pornesc de la ideile despre viață întemeiate pe Revelația dumnezeiască pentru care aceasta e un dar prețios al lui Dumnezeu, de la libertatea inalienabilă și demnitatea asemănării cu Dumnezeu a persoanei umane chemate la răsplata chemării de sus a lui Dumnezeu întru Hristos Iisus (Filipeni, 3, 14), la atingerea desăvârșirii

eterne (Matei, 5, 48) și la îndumnezeire, adică la părtășia firii dumnezeiești (II Petru, 1, 4). Aduagă sau/și revizuieste unele atitudini față de problemele etice.

Raportarea valorilor creștine la contextul social duce la apariția unui proces dinamic de conștientizare că omenirea se găsește în continuă prefacere, de înnoire, dezvoltare și progres. Imperativul impus realității ecleziastice este de a nu fi pasivă în mijlocul unei asemenea societăți. Deși dogmele și disciplina morală sunt aceleași, totuși viața socială e pe cale de continuă înnoire. Cu toate că țelul creștin este eternitatea, ea nu poate să fie indiferentă și trebuie să satisfacă setea după viață. Mesajul teologic trebuie să fie înțeles de societate pe măsura mentalității lor, a tiparelor lor, a exigențelor lor și a idealurilor lor moderne. Comunitatea religioasă creștină și comunitatea umană în general s-au generat evolutiv reciproc, au crescut din punct de vedere social paralel. Astfel, observăm elemente legate de procesul de adaptare a cadrului existențial creștin la unele cerințe de bioetică [70, p. 360].

În acest caz, relatăm reorientarea gândirii creștine spre principiile biosferocentrist și coevoluționist. Ea încearcă să depășească mentalitatea conform căreia omul este exploatare al naturii, care a plecat de la ideea de separare a umanității de restul creației și conferirea unui statut special, de superioritate față de celelalte entități ale acesteia, creația fiind dată în stăpânirea oamenilor. Totodată, se observă că fenomenele de degradare a mediului au o maximă amploare în zonele unde religia creștină este dominantă pe motiv că concepțiile păgâne animiste au fost înlocuite cu concepția creștină antropocentrică și antropomorfă. Trebuie să recunoaștem că această viziune stă la originea dualismului om-natură, pentru că tradiția biblică după care natura este pusă în slujba omului a favorizat dezvoltarea științei și a tehnologiei. În același timp, teologii au evidențiat numeroase texte din *Biblie*, prin care omului i se comandă „să nu rânească pământul”! Prin urmare, faptul apariției eticii ecologice a fost determinat, în mare măsură, de problemele care au apărut în dezvoltarea istorico-culturală a civilizației umane și a atins o deosebită actualitate la sfârșitul sec. al XX-lea – începutul sec. al XXI-lea.

Documentele sinodale prezentate mai sus expun din punct de vedere teoretic și practic cerințe ce ar depăși criza ecologică planetară. Conținutul lor se orientează pe o activitate umană, care a atins o scară coextensivă odată cu procesele biosferei, sporind constant grație dezvoltării accelerate a științei și tehnicii. Poluarea mediului cu deșeuri industriale, o tehnologie agricolă neadecvată, distrugerea pădurilor și solurilor de la suprafață – toate au drept rezultat înăbușirea activității biologice și diminuarea constantă a diversității genetice a vieții. Resursele minerale neregenerabile sunt epuizate, rezervele de apă potabilă s-au redus. A apărut o mulțime de substanțe vătămătoare, multe din ele nu se asimilează în circuitul naturii, acumulându-se în biosferă. Echilibrul ecologic a fost încălcat; omul se confruntă cu apariția unor procese naturale

devastatoare, inclusiv subminarea puterii sale de reproducere naturală. Criza ecologică ne constrânge să ne revizuim relațiile cu lumea înconjurătoare. Astăzi, concepția dominației omului asupra naturii și principiul consumist în relația cu ea sunt tot mai mult criticate. Conștiința faptului că societatea contemporană plătește un preț mult prea scump pentru binefacerile civilizației provoacă o opoziție față de egoismul economic. [77, p. 185-266].

Astfel, se identifică formele de activitate care afectează mediul natural. În același timp, se dezvoltă un sistem de protejare a acestuia; se revizuiesc metodele economice; se depun eforturi de a crea noi tehnologii care să economisească energia și de producție fără deșeuri care să poată intra în circuitul naturii. Etica ecologistă s-a dezvoltat în ultimul timp și a apărut o serie întreagă de lucrări, inclusiv și în spațiul autohton. În acest sens, nominalizăm lucrarea *Introducere în Etica ecologică* de V. Capcelea și A. Capcelea, în care se menționează că etica ecologică reprezintă o altă paradigmă în comparație cu etica antropocentrică, care este o învățătură despre relațiile morale dintre om și natură, ce se fundează pe conceperea naturii în calitate de partener moral, pe egalitatea tuturor formelor vieții și limitarea necesităților și drepturilor omului [33]. Conștiința publică influențată de etica ecologică se pronunță împotriva modului de viață consumist, cere asumarea responsabilității morale și juridice pentru daunele aduse naturii, propune introducerea doctrinei și educației ecologice și cheamă la unirea eforturilor în vederea protejării mediului înconjurător pe baza unei largi cooperări internaționale. Lumea vegetală, animală și cea umană sunt într-o strânsă legătură. Din punct de vedere creștin, natura nu este un depozit de resurse menite să servească unui consum egoist și iresponsabil, ci o casă în care omul nu este stăpân, ci doar administrator, și un templu în care el este un preot care slujește nu naturii, ci Creatorului unic. Problemele ecologice au în esență un caracter antropologic, pentru că sunt generate de om, și nu de natură. De aceea, răspunsul la numeroasele chestiuni ridicate de criza mediului înconjurător se cuprinde nu în sfera economiei, biologiei, tehnologiei sau politicii, ci în sufletul omului. Relațiile dintre antropologie și ecologie se revelează cu maximă claritate în zilele noastre, când lumea trece în același timp prin două crize: spirituală și ecologică. Depășirea crizei ecologice în condițiile unei crize spirituale este imposibilă. [77, p. 185-266].

Același lucru se manifestă și în cadrul *abordării normative*. Dorința teologilor de a fi mai aproape de vulnerabilitatea societății au revizuit normele clasice cu privire la probleme de bioetică medicală și au stabilit puncte noi în sprijinul unor situații dificile.

Referindu-ne la problema avortului, poziția ecleziastică a fost redată diferit și fregvent. În literatura patristică sesizăm două modalități de condamnare a avortului: unul, prin canoane personale, și altul, prin canoane sinodale. Vasile cel Mare menționa: „Cele ce dau medicamente pentru piererea pruncilor sunt ucigașe, ca și cele ce primesc otrăvire ucigătoare de prunci”. Ioan

Pustnicul susținea: „Femeile care omoară copiii în pânțele cu meșteșugiri diferite, ca să lepede copiii, nu trebuie să se împărtășească zece ani”. Teologul român I. Floca, a sistematizat canoanele care condamnă avortul. Sinodul de la Elvira (305-306) a decis excomunicarea femeii care și-a avortat copilul, ea având posibilitatea să se împărtășească abia pe patul de moarte (Canoanele, 63, 68). Mai indulgentă a fost pedeapsa fixată de canonul 21 al Sinodului de la Ancira (314). Totuși, formula canonică definitivă de condamnare a avortului s-a dat prin Sinodul Trulan (Quinisext, 692), care a ținut cont de Sinodul din Ancira și de scrisorile canonice 2 și 8 ale lui Vasile cel Mare. Canonul 91 al Sinodului Trulan specifică: „Pe cele care dau doctorii provocatoare de avort și pe cele care primesc otrăvuri pierzătoare de prunci, le supunem pedepsei ucigașului”, adică, cel puțin, zece ani de excomunicare [71, p.155; 69]. În legislația canonică a Bisericii, „avortul premeditat este considerat un act de ucidere, care aduce vină atât asupra femeii care a avortat, cât și asupra persoanei care i-a furnizat acesteia mijloacele necesare pentru lepădarea sarcinii”.

În documentele sinodale curente se observă o ușoară acomodare la unele situații destul de dificile din viața omului. Ele pornesc de la reglementările istorice, dar în unele cazuri admit:

a) dacă viața mamei este pusă realmente în pericol prin sarcină sau naștere, ar trebui să fie acordată prioritate vieții femeii, nu pentru că viața ei are o valoare mai mare în sine, ci datorită relațiilor și responsabilităților față de alte persoane, care depind de ea;

b) în cazul în care investigația genetică descoperă un copil nenăscut anormal, recomandarea este de a naște copilul, respectându-i dreptul la viața, dar decizia o va avea familia, după ce acesteia i se va aduce la cunoștință de către medic și de către duhovnic toate implicațiile morale și de întreținere. Toate acestea trebuie rezolvate din perspectiva semnificației mântuitoare a prezenței unei ființe handicapate în viața fiecărei persoane și în viața comunității;

c) riscul avortului datorat violului sau incestului trebuie evitat mai întâi la nivelul educării cu privire la necomiterea acestor păcate. În cazul în care starea de graviditate s-a produs, copilul va trebui să fie născut și, după caz, înfiat;

d) avortul nu poate fi niciodată justificat, moral, de starea economică a familiei, de neînțelegerile dintre parteneri, de afectarea carierei viitoare a mamei sau a aspectului fizic.

Pentru prevenirea acestor grave păcate se considera ca este nevoie de un intens proces de mediatizare a gravității păcatului avortului (luându-se în calcul toate aspectele lui medicale, psihologice, sociale, religioase). Societatea trebuie să ofere soluții concrete. Biserica trebuie să întreprindă un întreg efort de educare a omului de azi cu privire la scopul sexualității umane. Activitatea pastorală a preotului trebuie diversificată. Biserica va trebui să sensibilizeze toți factorii care au ca obiect educarea populației sau se îngrijesc de sănătate; omul trebuie educat cu

privire la ce înseamnă adevărata tandrețe și dragoste, trebuie educat să-și pună ordine în propria-i viață, în condițiile sociale actuale.

Factorii de decizie politică și administrativă trebuie sensibilizați să favorizeze crearea condițiilor ca femeia să nu mai fie umilită, nici ca ea însăși să se complacă în umilire (considerând-o normală) în propria ei specificitate [50].

3. 3. Concluzii la compartimentul trei

1. Procesul de implementare a bioeticii potteriene în practica biomedicală cere de la om excluderea intereselor subiective din activitatea sa. Crizele antroposociale, socionaturale și intersociale pretind punerea în practică a bioeticii la nivel planetar din perspectiva sănătății populației integral, și nu doar. Iar imoralizarea sociumului și comercializarea medicinei impune factorilor sociali (filosofia – supraviețuirea omenirii, dezvoltarea durabilă, religia – cadrul eclezialogic, morala – comitete de bioetică, dreptul – cadru legislativ etc.) moralizarea (procesul de bioetizare), socializarea omului contemporan.

2. Realizarea acestui fapt este posibil prin participarea reciprocă a noilor cerințe bioetice (survenite în urma PȘT) cu valorile sociale. Astfel, spațiul metodologic al bioeticii sociale devine un instrument util în măsurarea gradului de bioetizare al societății și nivelul de adaptare al ei la contextul valoric și tradițional al societății.

3. Investigând conținutul documentelor CEO cu privire la temele de bioetică, putem conchide că ele elucidează realitatea societății în care trăim, tensiunea etică la care sunt supuși toți oamenii (pacienții, medicii etc.), reieșind din specificul învățaturii creștine cu privire la viață și moarte. Prin acest conținut se formulează atitudinea creștină față de om, se fundamentează noțiunea de „demnitate umană” axată pe valorile spirituale, este solicitat respectul deplin față de aproapele cu scopul de a păstra și întări credința într-o lume din ce în ce mai secularizată.

4. Analizând din punct de vedere doctrinar, moral și normativ relațiile fundamentale ale actului religios creștin (om-divinitate; om-societate; om-natură) am structurat trei aspecte axiologico-creștine: doctrinar, moral și normativ, evidențiind criteriile care trebuie respectate în tendințele bioetizării societății creștine, dar și adaptarea bioeticii la comunitatea creștină.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Printre subiectele de actualitate se reliefează tot mai evident în plan planetar cele cu referință la valorile creștine implicate în activitatea umană, în general și cea medicală în special. Sistematizarea unei conexiuni corespunzătoare cu privire la domeniul bioetic și valoarea creștină are câteva sensuri: concret-profesională, conceptual-filosofică, socio-civilizațională, teoretico-științifică, culturală. Rezultatele obținute în urma cercetării sunt în măsură să contribuie la fundamentarea unei relații empirice a spectrului valoric creștin în dezbaterile bioetice. Acestea au avut drept bază analiza contextului social-civilizațional, a proceselor, tendințelor și a tezaurului teoretic care au determinat modelarea unui nou tip de conexiune teologie - bioetică. Convingerile autorului au fost elaborate de sine stătător și sunt oglindite în 22 de publicații care, în marea lor majoritate, sunt fără coautori.

Problema științifică importantă soluționată în cadrul cercetării realizate își găsește exprimarea în abordarea valorilor creștine raportate la sferile activității umane, în general, și la activitatea biomedicală, în mod special. Accentul se plasează pe ideea că motivul crizei spiritual-morale a societății contemporane constă în secularizarea exagerată și în abordările cu accent pronunțat, uneori subiective, ale unor teologi creștini vizavi de noile inovații și practici științifice, fapt ce permite racordarea valorilor creștine cu practica medicală prin instrumentarul conceptual și metodologic al bioeticii sociale.

În rezultatul cercetărilor efectuate, putem formula următoarele concluzii:

1. Studiarea lucrărilor de profil publicate în țară și peste hotare a oferit posibilitatea de a elabora un concept propriu cu privire la raportul dintre bioetică și valorile creștine fundamentale, contribuind astfel la completarea cercetărilor științifice cu scopul de a forma o percepere sistemică asupra mecanismelor de eficientizare a cercetărilor biomedicale și a actului medical realizat în practică [5; 6; 10].

2. Sistematizarea unei conexiuni corespunzătoare cu privire la domeniul bioetic și valoarea creștină înglobează câteva sensuri: concret-profesională, conceptual-filosofică, socio-civilizațională, teoretico-științifică, culturală etc. Axiologiei creștine îi revine o importanță majoră în rezolvarea problemelor din cadrul bioeticii medicale. Rezultatele obținute în urma cercetării sunt în măsură să contribuie la fundamentarea relației empirice a spectrului valoric creștin cu diverse domenii implicate în dezbaterile bioetice. Acestea au avut drept bază analiza contextului social-civilizațional, a proceselor, tendințelor lor teoretice și deci, rezultatele obținute au determinat modelarea unui nou tip de conexiune teologie-bioetică [9].

3. Valorile creștine fundamentale înglobează atitudinea, comportamentul, emoția și sentimentul, prin care omul își realizează propria existență în mod constructiv, raportându-se constant la ființarea condiționată și necondiționată. Fiind exprimate în diferitele manifestări ale sacralului, valorile religioase sunt valori personale și spirituale, cu efect de înălțare și adâncire. Valorile religioase definitivează și oferă dimensiuni impresionante valorilor spirituale, în felul în care sunt expresie a spiritului uman revelat și îmbinat cu transcendentul. Această calitate a valorilor religioase le deosebește pe ele în mod profund de toate celelalte valori spirituale și pune în evidență, anume caracterul lor integrativ, care poate avea o influență benefică asupra omului în general, atât asupra activității științifice medicale, cât și pentru practica terapeutică, în mod special [7].

4. Progresul științifico-tehnic și impactul său asupra societății post-moderne denotă necesitatea de constituire a unei axiome interdisciplinare de interconexiune dintre valorile creștine, filosofie și bioetică. Teologii, filosofii și specialiștii din diverse domenii susțin importanța studierii sistemului valoric creștin în domeniile interdisciplinare. Actualmente, există resurse teoretice necesare pentru promovarea acestei perspective de investigare a valorilor creștine fundamentale și a impactului lor asupra cercetărilor științifice biomedicale și a practicii clinice [5; 8].

5. De la bun început, în procesul fundamentării teoretice a investigației, se impunea evidențierea trăsăturilor caracteristice ale axiologiei creștine și a funcțiilor pe care le exercită. Cele mai evidente trăsături care au fost elucidate în procesul efectuării acestui studiu sunt: conținutul moral creștin poate fi considerat element axiologic ce a contribuit, în mod esențial, la dezvoltarea conceptuală a teoriei despre valorile general-umane; conceptul valoric creștin se antrenează în mod conștient în procesul de bioetizare a sociumului, accentuează unele premise esențiale în procesul implemenării bioeticii ca mod de viață; prezența ponderabilă a valorilor creștine ține de categoria celor eterne [10].

6. În procesul abordării diferitelor subiecte ale tezei, în mod firesc, a fost stabilit sensul specific al unor noțiuni și categorii implicate direct sau tangențial în relația bioetică – valoare creștină fundamentală. Primul pas presupune racordarea sensului conceptual al valorilor creștine și al unor noțiuni axiologice de bază la particularitățile bioeticii. Concomitent, se relevă conturarea a trei categorii de valori creștine. De asemenea, se menționează nivelurile, subiectele dedicate acțiunilor valorice (dinamismului, funcționalității), potențialul lor, aspectul axiologic creștin etc. [8].

7. Destul de oportună se dovedește a fi relevarea principalelor niveluri de bioetizare și adaptare a valorilor creștine în societatea post-modernă, unde se atestă un interes al teologilor

creștini pentru desăvârșirea spiritual-morală a omului. În acest sens, prioritatea aparține conținutului credinței și nu formei ei [10].

8. Corelația bioetică-axiologie creștină începe din momentul apariției bioeticii ca știință și filosofie practică, ca domeniu interdisciplinar în istoria civilizației umane, fapt care mai apoi se intensifică, devenind, concomitent, alături de celelalte manifestări, un factor catalizator pentru statornicirea și îngrijirea omului. Explorarea, din perspectivă bioetică a aspectelor spiritual-morale ale activității contemporane în diverse domenii, din care face parte și medicina stabilește un dublu fapt: actualitatea constituirii respectivei conexiuni și evidențierea obiectivelor comune ale bioeticii și ale valorilor creștine. Rezultatele obținute au o importanță atât teoretică, în ceea ce privește promovarea unui domeniu interdisciplinar concentrat, întâi de toate, pe valorile general-umane, pe studierea diverselor sale aspecte etc., cât și practică. Importanța lor este determinată de necesitatea soluționării unor probleme majore din medicină, provocate de etapa post-modernă a dezvoltării civilizației, la care se adaugă și unele tendințe, stări de lucruri negative din practica medicală [8].

Reieșind din concluziile care s-au conturat, se impun următoarele **recomandări**:

1. Considerăm binevenită organizarea unor forumuri științifice naționale și internaționale, în cadrul cărora să se discute diferite aspecte ale axiologiei creștine, corelația ei cu bioetica, de asemenea, să se stabilească diferite relații interinstituționale, interdepartamentale și între specialiștii de profil, în scopul accelerării procesului de aprofundare a investigațiilor teoretice și implementării în practică a rezultatelor cercetărilor.

2. Recomandăm ca rezultatele investigației să fie utilizate la elaborarea unor teme în cadrul cursurilor: „Bazele filosofiei medicinei”, „Bioetica”, „Științele comportamentului”, „Istoria medicinei”, „Psihologie medicală”, „Pedagogie medicală” ș.a. cu subiecte teologice creștine implicate în procesul didactic ce se desfășoară la Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”; elaborarea unor publicații (îndrumare, dicționare și manuale) care să elucideze importanța promovării valorilor creștine fundamentale în spațiul bioetic și în activitatea medicală.

3. Susținem opinia că este oportun a sensibiliza conducătorii instituțiilor religioase despre necesitatea informării slujitorilor cultelor asupra provocărilor societății contemporane și modalităților de abordare a lor în practică.

4. Propunem organizarea și promovarea unor seminare comune ale comunităților ecleziastice și științifice din Republica Moldova pe diverse teme și probleme stringente din domeniul bioeticii.

5. Considerăm că este necesară extinderea predării bioeticii cu părțile ei componente la instituțiile de învățământ superior cu caracter religios și laic.

6. Recomandăm realizarea unor cicluri de emisiuni la radio și televiziune, dedicate problemelor bioeticii sociale, raportului dintre bioetică și valorile creștine fundamentale cu accentul pe impactul lui asupra actului medical.

BIBLIOGRAFIE

1. Aristotel. Etica Nicomahică. București: Editura IRI, 1998. 393 p.
2. Aristotel. Organon. Vol. II. București: Editura IRI, 1998. 670 p.
3. Atenagora Atenianul. Solie în favoarea creștinilor. În: Apologeți de limbă greacă. Colecția PSB. Vol. 2. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 372-383.
4. Augustin Fericitul. Despre natura binelui. București: Anastasia, 2004. 131 p.
5. Banari I. Unele imperative teologice din perspectiva bioeticii. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XII-a științifice internaționale, 28-29 august 2007. Chișinău: CEP „Medicina”, 2007, p. 126-128.
6. Banari I. Bioetica și morala creștină: tendințe și corelații. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol.II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău, 2008, p. 187-192.
7. Banari I. Problematika bioeticii în interpretarea lui H. Tristram Engelhard jr. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XVI-a științifice internaționale, 12-13 noiembrie 2010. Chișinău: CEP „Medicina”, 2010, p. 72-75.
8. Banari I. Repere morale creștine în devenirea bioeticii. În: Revista de filosofie, sociologie și științe politice. Chișinău, 2016, nr. 3 (172), p. 196-201.
9. Banari I. Repere metodologice ale axiologiei creștine în cercetările bioetice. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Chișinău: S.n., 2011, p. 88-92.
10. Banari I. Bioetica socială versus valori creștine: perspective de interconexiune. În: Revista de științe ale sănătății din Moldova. Vol. 10. Chișinău, 2016, nr. 4/2016, p. 100-106.
11. Basic positions on the ethics of transplantations. În: The Holy Synod of the Church of Greece. Bioethics Committee. Atena: First edition: 2007. 97 p.
12. Basic positions on the ethics of Euthanasia. In: The Holy Synod of the Church of Greece. Bioethics Committee. Atena: First edition: 2007. 90 p.
13. Basic positions on the ethics of Assisted Reproduction. In: The Holy Synod of the Church of Greece. Bioethics Committee. Atena: First edition: 2007. 146 p.
14. Beachamp T., Childress J. Principles of biomedical ethics. New York: Oxford University Press, 1994. 546 p.
15. Berdiaev N. Sensul creației. București: Humanitas, 1992. 350 p.

16. Berlinschi P. Ocrotirea sănătății - problemă globală. Problemele globale contemporane și filosofia dezvoltării locale și regionale. În: Materialele sesiunii științifice organizate în cadrul Congresului I al filosofilor din Moldova. Chișinău, 2001, p. 65-66.
17. Berlinschi P. Limitele vieții în viziunea bioeticii. Progresul tehnico-științific, Bioetica și Medicina: probleme de existență umană. În: Materialele Conferinței a VI-a științifice internaționale, 25-26 aprilie 2001. Chișinău, 2001, p. 44-45.
18. Berlinschi P., Gramma R. Unele probleme bioetice ale transplantologiei. În: T.N. Țirdea. Bioetică: origini, dileme, tendințe. Chișinău: CEP Medicina, 2005, p. 206-216.
19. Bernard J. La bioethque. Paris: Flammarion, 1994. 125 p.
20. Biriș I. Valorile dreptului și logica intențională (Introducere în filosofia dreptului). Arad: Ed. Servo-Sat, 1996. 209 p.
21. Bobână G. Aspecte etico-valorice ale raportului știință – societate. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice. Chișinău, 2010, nr. 1, p. 9-14.
22. Bostan L. Aspectul uman al conceptului de securitate. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XI-a științifice internaționale, 6-7 martie 2006. Chișinău: CEP. Medicina, 2006, p.141-143.
23. Bostan L. Implementarea cunoștințelor bioetice în sistemul socionatural din perspectiva supraviețuirii umane. În: Dezvoltarea învățământului filosofic universitar în Republica Moldova. Materialele Conferinței naționale, 12-13 iunie 2008. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 213-218.
24. Braga L. Comportamentul moral ca parte componentă a culturii ecologice. În: Ecologia, Etica, Morala. Materialele Simpozionului științific internațional, organizat cu ocazia Zilei Biodiversității, 22 decembrie 2000. Chișinău: Șearec-Com, 2001, p. 75-77.
25. Breck J. Clonarea umană între mit și realitate: o evaluare ortodoxă. Alba Iulia: Reîntregirea, 2004. 110 p.
26. Breck J. ș. a. Bioetica și taina persoanei: perspective ortodoxe. București: Bizantină, 2006. 274 p.
27. Breck J. Darul sacru al vieții: tratat de bioetică. Cluj-Napoca: Patmos, 2007. 341 p.
28. Breck J., Breck L. Trepte pe calea vieții: o viziune ortodoxă asupra bioeticii. București: Sophia, 2007. 280 p.
29. Caldare D. Interpretări privind ființa umană în filosofia lui M.Heidegger și J.-P. Sartre. În: Omul în lumea contemporană. Materialele Conferinței științifice, 19-20 octombrie 1995. Chișinău: USM, 1995, p. 28-31.
30. Caldare D. Din istoria gândirii filosofice românești. Semnificația filosofică a operelor lui G. Ureche, M. Costin, I. Neculce: aspecte ontologice și gnoseologice. Chișinău: USM, 2000. 332 p.

31. Capcelea V. Etica și comportamentul civilizată. București: Ed. Pro Universitaria, 2016. 302 p.
32. Capcelea V. Etica în fața provocărilor societății post-moderne. Bălți: Indigou Color, 2016. 142 p.
33. Capcelea V., Capcelea A. Introducere în Etica ecologică. Chișinău: Ed. Arc, 2015. 332 p.
34. Calea ortodoxă. Spiritualitate și literatură. În: www.nistea.com (vizitat la 09.06.2015).
35. Ceaslov. București: Institutul Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 2001. 632 p.
36. Chirilă P. și a. Principii de bioetică: o abordare ortodoxă. București: Christiana, 2008, 239 p.
37. Clement Alexandrinul. Pedagogul. În: Scrieri. Colecția PSB. Vol. 4. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 164-360.
38. Coandă S. Reflecții despre valori autentice în filosofia națională. În: Ecologia, Etica, Morala: Materialele Simpozionului științific internațional, organizat cu ocazia Zilei Biodiversității, 22 decembrie 2000. Chișinău: Șearec-Com, 2001, p. 55-58.
39. Coandă S. Valori filosofice naționale în context european. Chișinău: CEP USM, 2003. 345 p.
40. Cobzac D. Omul în lumea tehnologiilor informaționale performante: aspecte teoretico-filosofice și sociale. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2009, p. 388-392.
41. Cobzac D. Valorile morale la intersecția tehnologiilor avansate și potențialului uman. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2010, p. 467-471.
42. Codul Moral al Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova. Chișinău, 2006. 14 p.
43. Codul cadru de Etică (Deontologic) al lucrătorului medical și farmaceutic. Chișinău, 2007. 12 p.
44. Coman I. Patrologie. Constanța: Mănăstirea Derevent, 2000. 210 p.
45. Debru C. Bio-ethique et cultures. Paris: Vrin/Lyon: I.I.E.E., 1991. 156 p.
46. Dicționar enciclopedic de filosofie. Filosofia de la A la Z. București: All Educational, 1999. 576 p.
47. Durand G. Introduction générale à la bioéthique: histoire, concepts et outils. Québec: Fides, 2005. 572 p.
48. Durand G. La Bioéthique: nature, principes, enjeux. Paris: Cerf, 1989. 128 p.
49. Documentul sinodal referitor la transplantul de organe. În: <http://patriarhia.ro/transplantul->

[de-organe-210](#) (vizitat la 12.07.2015).

50. Documentul sinodal referitor avort. În: <http://patriarhia.ro/avortul-208/> (vizitat la 12.07.2015).

51. Documentul sinodal referitor la eutanasiere. În: <http://patriarhia.ro/eutanasia-445.html> (vizitat la 12.07.2015).

52. Engelhardt H.T. jr. The Foundations of Bioethics, New York: Oxford University Press, 1996. 446 p.

53. Engelhardt H.T. jr. Fundamentele bioeticii creștine, Sibiu: Deisis, 2005. 507 p.

54. Engelhardt H.T. jr. Abordarea biopeticii din perspectivă ortodoxă. În: Cum să trăim ortodoxia astăzi. București: Sofia, 2010, p. 98-119.

55. Eșanu A. Bioetica și islamul. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. I. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: 2007, p. 316-320.

56. Eșanu A. Principiul precauției în contextul bioeticii globale. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2008, p. 158-162.

57. Eșanu A. Abordarea conceptului de dezvoltare umană durabilă prin prisma bioeticii globale. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XII-a științifice internaționale, dedicată semicentenarului catedrei Filosofie și Bioetică și jubileului de 70 de ani a prof. universitar, dr. hab. în filosofie Teodor N. Țirdea. Chișinău: CEP „Medicina”, 2007, p. 120-124.

58. Eșanu A. Cercetarea biomedicală din perspectiva bioeticii globale. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XVI-a științifice internaționale. Chișinău: CEP „Medicina”, p. 87-93.

59. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 1. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008. 483 p.

60. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 2. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008. 340 p.

61. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 3. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2009. 515 p.

62. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 4. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2010. 374 p.
63. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 5. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2011. 447 p.
64. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 6. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2011. 446 p.
65. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 7. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2013. 621 p.
66. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 8. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2013. 743 p.
67. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 9. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2013. 735 p.
68. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 10. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981. 523 p.
69. Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși. Vol. 12. București: Harisma, 1991. 292 p.
70. Floca I. Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească. Vol. I. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990. 576 p.
71. Floca I. Drept canonic ortodox, legislație și administrație bisericească. Vol. II. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990. 476 p.
72. Florea Ș. O etică pentru secolul XXI. Principii etice pentru o relație a iubirii. Târgoviște: Valahia University Press, 2009. 220 p.
73. Goreanu V. Viața – dar divin. Omul în fața provocărilor lumii contemporane. Chișinău: Iulian, 2006. 216 p.
74. Gramma R. Biocentrism and humanism ideals in Albert Schweitzer's works. In: Albert Schweitzer Humanism and Peace. The Materials of the International Conference organized by World Albert Schweitzer's Academy. Warsaw, 2003, p.79-90.

75. Gramma R. Valorile bioetice în educația tinerei generații în condițiile crizei antropoecologice contemporane. În: Dezvoltarea învățământului filosofic universitar în Republica Moldova. Materialele Conferinței naționale, 12-13 iunie 2008. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 193-202.
76. Grigorie de Nyssa. Scrieri exegetice, dogmatico-polemice și morale. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998. 478 p.
77. Ica I. jr., Marani G. Gândirea socială a Bisericii. Fundamente, documente, analize, perspective. Sibiu: Deisis, 2002. 616 p.
78. Iliuț, P. Structurile axiologice. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1995. 211 p.
79. Iloaie Ș. Cultura Vieții: aspecte morale în bioetică. Cluj-Napoca: Renașterea, 2009. 218 p.
80. Iloaie Ș. Relativizarea valorilor morale. Tendințele eticii postmoderne și morală creștină. Cluj-Napoca: Renașterea, 2009. 178 p.
81. Iloaie Ș. Morala creștină și etica postmodernă. O întâlnire necesară. Cluj-Napoca: Renașterea, 2009. 180 p.
82. Iloaie Ș. Morală și viață. Documentele bisericii ortodoxe române referitoare la bioetică. În: Revista Română de Bioetică. Vol. 7, nr. 2, Aprilie-Iunie 2009, p. 18-29.
83. Iustin Martirul și Filosoful. Apologiile. Dialog cu iudeul Tryfon. În: Apologeți de limbă greacă. PSB. Vol. 2. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 23-258.
84. Kant Immanuel. Critica rațiunii practice. București: Editura Științifică, București, 1972. 342 p.
85. Küeng Hans. Global Responsibility. In: Search of a New World. N.Y.: Cross road, 1991. 324 p.
86. Larchet J-C. Etica procreației în învățătura Sfinților Părinți. București: Sofia, 2003. 287 p.
87. Lemeni A., Ionescu R. Teologie Ortodoxă și Știință. Repere pentru dialog. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007. 521 p.
88. Lexic de filosofie. Iași: Institutul European pentru Cooperare Cultural-Științifică, 2000. 116 p.
89. Mantzaridis G. Morala creștină: Omul și Dumnezeu, Omul și Semenul. Poziționări și perspective existențiale și bioetice. București: Bizantină, 2006. 607 p.
90. Matsoukas N. Istoria Filosofiei Bizantine. București: Bizantină, 2003. 272 p.
91. Massé R. Éthique et santé publique: enjeux, valeurs et normativité. Sainte-Foy: Presses d'Université Laval, 2003. 413 p.

92. Marin A., Meudec M. Moralités, éthique et bioéthique, quelques réflexions anthropologiques. În: Elemente de antropologie. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 145-206.
93. Marin A., Bouffard C. Bioéthique ou éthique (bij/ethno) médicale retour sur les définitions. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XVI-a științifice internaționale, 12-13 noiembrie 2010. Chișinău: CEP „Medicina”, p. 139-142.
94. Marin A., McLellan J. Le gouvernement du corps reproductif dans le cas del’avortement dans l’espacesoviétique et post-soviétique. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XII-a științifice internaționale dedicată semicentenarului Catedrei Filosofie și Bioetică și jubileului de 70 de ani a prof. universitar, dr. hab. în filosofie Teodor N. Țârdea, 28-29 august 2007. Chișinău: CEP „Medicina”, 2007, p. 116-120.
95. Maxim Mărturisitorul. Mystagogia. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 2000. 220 p
96. Mereuță I. Virtuțile spiritului și umanismului. Chișinău: Elan INC, 2008. 248 p.
97. Mihailov E. Complexitatea judecării morale: limitele metodelor de decizie și tipuri de contexte. În: Romanian Journal of Philosophical and Social Studies. Romanian Journal of Philosophical and Social Studies. București, 2017, Vol. 2/1, p. 51-66.
98. Mill John Stuart. Utilitarismul. București: Editura All, 2014. 118 p
99. Mladin N., Zăgrean I. Teologia Morală Ortodoxă vol I. Alba Iulia: Reîntregirea, 2003. 478 p.
100. Mladin N., Zăgrean I. Teologia Morală Ortodoxă vol II. Alba Iulia: Reîntregirea, 2003, 355 p.
101. Moutel G. L’Éthique médicale s’inscrit dans le champ de la formation médicale. În: Éthique Médicale ou Bioéthique? Paris; Montréal: L’Harmattan, 1997, p. 55-58.
102. Moutsopoulos E. Valorile. Obiectivarea intenționalității conștiinței. Spre o fenomenologie a valorilor. București: OMONIA, 2005. 117 p.
103. Muir G. Postmodern Medicine. În: The Lancet (U.S.A.), 1999, nr. 354, p. 1550-1553.
104. Muller J. Anthropology, Bioethics, and Medicine: A Provocative Trilogy. In: Medical Anthropology Quarterly, 1994, nr. 8 (4), p. 448-467.
105. Mureșan V. Etica lui Aristotel. București: Editura Universității din București, 2011. 151 p.
106. Nectarie de Eghina. Morala creștină. Iași: Doxiologia, 2013. 473 p.

107. Nistreanu D. Aspectul etico-moral al clonării. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. I. Probleme medico-biologice, farmaceutice și de sănătate publică. Chișinău: CEP „Medicina”, 2002, p. 645-648.
108. Nistreanu D., Pușcaș O. Unele aspecte bioetice ale ingineriei genetice. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de supraviețuire a omului: probleme de interacțiune și interconexiune. Materialele Conferinței a VIII-a științifice internaționale, 23-24 aprilie 2003. Chișinău: CEP „Medicina”, 2003, p. 51-52.
109. Onfray M. Scurt manifest hedonist. București: Humanitas, 2013. 79 p.
110. Ojovanu V. Axiologia și medicina: dimensiuni teoretico-metodologice. Chișinău: UASM, 2012. 304 p.
111. Ojovanu V. Particularități și orientări în investigarea problemelor bioetice din Republica Moldova. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane: Materialele Conferinței a XII-a științifice internaționale, dedicată semicentenarului catedrei Filosofie și Bioetică și jubileului de 70 ani a prof. univ., dr. hab. în filos. Teodor N.Țirdea, 28-29 august 2007. Chișinău: CEP „Medicina”, 2007, p. 91-98.
112. Ojovanu V. ș. a. Evoluarea bioeticii în Republica Moldova: tendințe și realizări. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina practică în strategia de existență umană: Materialele Conferinței a IX-a Științifice Internaționale, 10-11 martie 2004. Chișinău: CEP „Medicina”, 2004, p. 18-25.
113. Ojovanu V. Problema sacralului în medicină. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. I. Probleme medico-biologice și farmaceutice. Chișinău, 2000, p. 273-277.
114. Ojovanu V. Valori esențiale ale medicinei. În: Anale Științifice ale Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP Medicina, 2006, p. 245-249.
115. Ojovanu V. Valori spirituale în creația sturdziană. În: Revista de Filosofie și Drept, Chișinău, 2005 [2006], nr.1-3, p.142-145.
116. Ojovanu V. Context și premise ale axiologiei medicale. În: Anale științifice ale Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2007, p. 329-334.
117. Ojovanu V. Repere teoretice esențiale ale axiologiei medicale. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Chișinău: „Print-Caro”, 2011, p. 178-187.
118. Origen. Despre principia. În: Scrieri Alese. Colecția PSB. Vol. 8. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 7-312.

119. Otto R. Sacrul, trad. rom. O. Milea. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1996. 214 p.
120. Paladi A. Resentimentul o premisă subterană a devenirii valorilor morale. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. I. Probleme medico-biologice și farmaceutice. Chișinău, 2000, p. 283-285.
121. Paladi, A., Gramma, R. Pacientul terminal și dilema etică a comunicării diagnosticului în sistemul de sănătate publică autohton. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2010, p. 451-456.
122. Panayotis Nellas. Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă. Sibiu: Deisis, 2002. 270 p.
123. Pascaru A. Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova. Chișinău: Ed. Arc, 2000. 143 p.
124. Pascaru A. Raport și motivare în condiționarea valorilor societale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău, 2007, nr.2, p.14-21.
125. Pascaru A. Valorile la confluența spațiilor culturale în societate. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău, 2009, nr.1, p.5-15.
126. Poli R. Între speranță și libertate. București: Curtea Veche Publishing, 2009, 344 p.
127. Popa G. Introducere în Teologia Morală. Principii și concepte generale. Iași: Trinitas, 2003. 227 p.
128. Popa G. Teologie și demnitate umană. Studii de teologie morală contextuală. Iași: Trinitas, 2003. 300 p.
129. Popescu L. Bioetica și perspectiva creștină. Brăila: Istros, 2009. 184 p.
130. Potter V.R. Global bioethics. Building on the Leopold Legacy. Michigan: Michigan state University Press, 1988, 203 p.
131. Quine W. Despre natura valorilor morale. În: Axiologie și moralitate. București: Punct, 2001, p. 40-50.
132. Rameix S. Fondements philosophiques de l'éthique médicale. Paris: Ellipses, 1996. 159 p.
133. Rapin C.-H., Forest M.-I. Éthique et fin de vie. În: Humanisme médical. Pour la pérennité d'une médecine à visage humain. Paris: Éd. John Libbey Eurotext, 2003, p. 135-145.
134. Petre A. Filosofia valorilor. București: Fundația Regelui Mihai I, 1945. 240 p.
135. Rescher N. Axiologia – teorie generală a valorilor. În: Axiologie și moralitate. București: Punct, 2001, p. 7-16.
136. Rescher N. Ce este o valoare? În: Axiologie și moralitate. București: Punct, 2001, p. 24-32.

137. Râmbu, N. Tirania valorilor. Studii de filosofia culturii și axiologie. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 2006. 345 p.
138. Rotari A. Importanța memoriei sociale pentru securitatea umană: aspecte teoretico-metodologice. În: Analele științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”, Probleme actuale de sănătate publică și management. Ed. XII-a. Vol. 2, 2011, p. 399-404.
139. Rotari A. Limitele și posibilitățile de cercetare a fenomenului memoriei sociale. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2010, p. 471-473.
140. Roșca I. Introducere în axiologie. O abordare istorică și sistemică. București: Ed. Fundației Române de mâine, 2002. 176 p.
141. Roșca L. Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică. Monografie. Chișinău: CE UASM, 2007. 329 p.
142. Roșca L. Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2006, p. 249-255.
143. Roșca L. Evoluționismul universal – principiu de temelie al metateoriei supraviețuirii. În: Anale științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2007, p. 334-339.
144. Roșca L. Redimensionarea problemelor morale și tehnogene în condițiile societății globalizate. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XI-a științifice internaționale, 6-7 martie 2006. Chișinău: CEP „Medicina”, 2006, p. 17-22.
145. Schneewind J. Inventarea autonomiei: o istorie a filosofiei morale moderne. Iași: Polirom, 2003. 800 p.
146. Scouteris C.B. Bioetica socială și bioetica creștină. În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai Bioethica. Cluj Napoca (România). Anul LV2 / 2010. 106 p.
147. Scrierile părinților apostolici. București: Ed. Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979. 350 p.
148. Scripnic E. Preocuparea bioetică asupra noilor tehnologii de supraveghere și control: în căutarea echilibrului echitabil între valori. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XV-a științifice internaționale, 14 aprilie 2010. Chișinău: CEP „Medicina”, 2010, p. 76-79.
149. Skorupski J. Ethical Explorations. Oxford; New York: Oxford University Press, 2002. 300 p.

150. Sgreccia E., Tambone V. Manual de bioetică. București: Arhiepiscopia romano-catolică din București, 2001, 304 p.
151. Singer P. Tratat de etică. Iași: Editura Polirom, 2006. 605 p.
152. Sinodul episcopal jubiliar al Bisericii Ortodoxe Ruse. „Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse”. În: Ioan Ică Jr., Germano Marani. Gândirea socială a Bisericii. Fundamente, documente, analize, perspective. Sibiu: Deisis, 2002, p. 185-266.
153. Sârbu I. Axiologia ecologică – o necesitate a timpului. În: Ecologie, Cultură, Știință: Materialele Simpozionului științifico-practic internațional organizat cu ocazia Zilei Mondiale a Pământului. 21 aprilie 2000. Chișinău: ȘEAREC-COM SRL, 2000, p.160-166.
154. Sârbu I. Ecosofia sau filosofia ecologică. Iași: Acad. Ecol. din România. Fund. „D. Cantemir”, 2000. 373 p.
155. Sprîncean S. Unele dimensiuni ale bioeticii politice. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 103-106.
156. Stăniloae D. Teologia Dogmatică Ortodoxă. Vol. 1, București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996. 344 p.
157. Stere E. Din istoria doctrinelor morale. Iași: Polirom, 1998. 452 p.
158. Șăitan Tr. Abordări contemporane în bioetica socială. În: Educația în bioetică și Drepturile Omului în România. București: Comisia Națională a României pentru UNESCO, 2006. 440 p.
159. Tertulian. Despre suflet. București: Institutul Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, 1981. 508 p.
160. Tertulian. Apologeticum. Despre răbdare. Despre pocăință. Despre suflet. În: Apologeți de limbă latină. Colecția PSB. Vol. 3. București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 38-336.
161. The Blackwell dictionary of Western philosophy. Oxford: Blackwell Publishing, 2004. 776 p.
162. Troianowski L. Valori estetice: globalizare versus universalitate. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău, 2007, nr. 2, p. 22-28.
163. Troianowski L. Fenomenul culturii de masă la intersecția de milenii: valori și principii. În: Dezvoltarea învățământului filosofic universitar în Republica Moldova. Materialele Conferinței naționale, 12-13 iunie 2008. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 183-193.
164. Troianowski L. Cultura de masă: veritabil derapaj din spațiul valorilor estetice tradiționale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Chișinău, 2009, nr. 1, p. 16-22.

165. Țapoc V. Teoria și metodologia științei contemporane: concepte și orientări. Chișinău: CEP USM, 2005. 212 p.
166. Țapoc V., Capcelea, V. Cercetarea științifică. Chișinău: Ed. Arc, 2008. 312 p.
167. Toma d'Aquino. Summa theologica. București: Ed. Științifică, 1997. 471 p.
168. Țârdea T. Scientizarea, informatizarea și intelectualizarea activității umane: aspecte axiologice. În: Revista de Filosofie și Drept. Chișinău, 1997, nr. 2-3, p.3-9.
169. Țârdea T. Filosofia contemporană – filosofie a supraviețuirii. În: Filosofie, Medicină, Ecologie: probleme de existență și de supraviețuire ale omului. Materialele Conferinței a IV-a științifice internaționale, 7-8 aprilie 1999. Chișinău, 1999, p. 5-8.
170. Țârdea T. Bioetica ca domeniu al științei și ca institut social în strategia de supraviețuire a omenirii. În: Bioetică, Filosofie, Medicină practică: probleme de existență și de supraviețuire ale omului. Materialele Conferinței a V-a științifice internaționale, 19-20 aprilie 2000. Chișinău: CEP „Medicina”, 2000, p. 5-10.
171. Țârdea T. Filosofie și Bioetică: istorie, personalități, paradigme. Chișinău: CEP „Medicina”, 2000. 251 p.
172. Țârdea T. Elemente de informatică socială, sociocognitologie și noosferologie, Chișinău: CEP „Medicina”, 2001. 272 p.
173. Țârdea T. Filosofie socială și sociocognitologie. Chișinău: CEP „Medicina”, 2001. 90 p.
174. Țârdea T. Introducere în sinergetică. Chișinău: CEP „Medicina”, 2003. 89 p.
175. Țârdea T. Bioetică: origini, dileme, tendințe. Suport de curs. Chișinău: CEP „Medicina”, 2005. 233 p.
176. Țârdea T. Bioetică: repere teoretico-metodologice. Chișinău: CEP „Medicina”, 2015. 139 p.
177. Țârdea T. Demnitatea umană din perspectivă planetară și bioetică. În: Educația în Bioetică și Drepturile Omului în România. București, 2006, p. 357-362.
178. Țârdea T. Memoria socială și tehnologiile globale performante în strategia de supraviețuire a omenirii: analiză teoretico-metodologică. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XIV-a științifice internaționale, 10-11 aprilie 2009. Chișinău: CEP „Medicina”, 2009, p. 10-13.
179. Țârdea T. ș. a. O interpretare netradițională a metodologiei bioetice: implicare antropologică. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XIV-a științifice internaționale, 10-11 aprilie 2009. Red. resp. T.N. Țârdea. Chișinău: Chișinău-Prim, 2009, p. 34-38.

180. Țârdea T. Sănătatea omului din perspectiva abordării umanistice și tehnologiilor biomedicale: analiză bioetico-teoretică. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane cu desfășurarea mesei rotunde Fundamentele bioetice ale cercetărilor biomedicale și genetice. Materialele Conferinței a XVI-a științifice internaționale, 12-13 noiembrie 2010. Chișinău: CEP „Medicina”, 2010, p. 10-14.
181. Țârdea T. Abordarea traiectorial-noțională a dezvoltării bioeticii: analiză teoretico-metodologică și comparativă. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Chișinău: Print-Caro, 2011, p. 9-20.
182. Țârdea T. Bioetică: teorie și practică. Chișinău: CEP „Medicina”, 2016. 224 p.
183. Țârdea T. Bioetica: curs de bază. Manual. Chișinău: CEP. „Medicina”, 2017. 331 p.
184. Țârdea T., Berlinschi P. Axiologizarea intelectualizării și scientizării sistemelor sociale ca condiție necesară a supraviețuirii omenirii. În: Omul, Informatizarea, Sănătatea: aspecte socio-filosofice și etico-medicale. Materialele Conferinței științifice internaționale, 27-28 martie 1997. Chișinău, 1997, p. 3-8.
185. Țârdea T. Evoluția nivelurilor metodologice ale eticii tradiționale: abordare sistemico-discursivă și istorico-conceptuală. În: Istorie, spiritualitate, cultură. Dialog și interactivitate. Conferință Națională, 22-23 aprilie 2016. Galați: Galați University Press, 2016, p. 94-102.
186. Țârdea T., Gramma R. Suferința, moartea și eutanasia: analiză istorico-filosofică și bioetică. În: Revistă de Filosofie și Drept. Chișinău, 2002, nr.1-3, p. 43-52.
187. Țârdea T., Gramma R. Principiul antropocentrist drept motiv al crizei antropoecologice planetare contemporane. În: Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferință a X-a științifice internaționale, 16-17 martie 2005. Chișinău: Elan Poligraf, 2005, p. 46-52.
188. Țârdea T., Gramma R. Bioetica medicală în Sănătate Publică. Suport de curs. Chișinău: Bons Offices, 2007. 247 p.
189. Țârdea T., Marin A. Dimensiuni epistemologice a normelor bioetice. În: Anale Științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”. Vol. II. Probleme actuale de sănătate publică și management. Chișinău: CEP „Medicina”, 2006, p. 241-245.
190. Țârdea T., Paladi A. Conceptul de moarte: autodistrugere și agresivitate în viziunea freudiană. În: Revista de Filosofie și Drept. Chișinău, 1999, nr. 2-3, p. 12-18.
191. Velasco J. M. Introducere în fenomenologia religiei. Iași: Polirom, 1997. 240 p.
192. Vlahos I. Bioetică și Bioteologie. București: Christiane, 2013. 326 p.
193. Vlas N. Bioetica și perspectiva creștină. În: redactia@revistaperspective.ro (vizitat la 09.04.2008).

194. Vianu T. Studii de filosofia culturii. București: Ed. Eminescu, 1982. 470 p.
195. Vianu T. Introducere în teoria valorilor. București: Ed. Albatros, 1997. 134 p.
196. Widdershoven G. Beyond Autonomy and Beneficence. The Moral Basis of Euthanasia in the Netherlands. In: Ethical Perspectives (Belgium), 2002, nr. 9 (2-3), p. 96-102.
197. Wildes K.W. The Priesthood of Bioethics and The Return of Casuistry. In: The Journal of Medicine and Philosophy. Oxford Journals (Oxford, United Kingdom), 1993, nr. 18, p. 33-49.
198. Willke J.C., Willke B.H. Avortul: Întrebări și răspunsuri. Să-i iubim pe amândoi! București: Provita Media, 2007. 406 p.
199. Winkler E. Moral Philosophy and Bioethics: Contextualism versus the Paradigm Theory. In: Philosophical perspective on bioethics. Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 1996, p. 50-78.
200. Zanc I., Lupu I. Bioetică Medicală: Principii, Dileme, Soluții. Cluj-Napoca: Med. Univ. „Iuliu Hațieganu”, 2006. 191 p.
201. Yannaras C. Libertatea moralei. București: Anastasia, 2004. 295 p.
202. Аристотель. Сочинения в четырех томах. Москва: Мысль, 1976. 550 с.
203. Банарь И. Социальная биоэтика и христианская мораль: проблемы взаимодействия . В: Сахаровские чтения 2014 года: экологические проблемы XXI века. Материалы 14-й международной научной конференции. 29-30 мая 2014 года, г. Минск, Республика Беларусь. Минск: МГЭУ им. А.Д.Сахарова, с. 281.
204. Вековщина С., Кулиниченко В: Биоэтика: начала и основания (Философско-методологический анализ). Киев: Сфера, 2002. 152 с.
205. Гусйнов А. Этика. Москва: Гардарики, 2005. 470 с.
206. Кисельов М.Філософські та світоглядні аспекти біологічної етики. В: Антологія біоетики. Львів: БаК, 2003, с. 13-26.
207. Кисельов М. Науковий прогрес в контексті сучасної біологічної етики. В: Второй национальный конгресс по биоэтике с международным участием 29 сентября-2 октября 2004 года, Киев, Украина. Киев, 2004, с. 30-31.
208. Кисельов М. Предмет та статус біологічної етики. В: III Національний конгрес з біоетики 8-11 жовтня 2007, Київ, Україна. Київ, 2007, с. 20.
209. Кисельов М. Біологічна етика як феномен сучасності. В: Четвертый национальный конгресс по биоэтике с международным участием 22-23 сентября 2010 года, Киев, Украина. Киев, 2010, с. 46.

210. Кулиниченко В. Методология биоэтической экспертизы. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XIV-a științifice internaționale, 10-11 aprilie 2009. Chișinău: CEP „Chișinău-Prim”, 2009, p. 39-41.
211. Поттер В. Р. Биоэтика: мост в будущее. Київ: 2002. 215 с.
212. Поттер В.Р. Глобальная биоэтика: движение культур к более жизненным утопиям с целью выживания. В: Практична філософія. 2004, № 1, с. 4-14.
213. Пустовит С. Биоэтика как постнеклассическое кентавровое знание. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane. Materialele Conferinței a XV-a științifice internaționale 14 aprilie 2010. Chișinău: Print-Caro, 2010, p. 40-43.
214. Пустовит С. Инвентаризация ценностей просвещения в контексте глобальной биоэтики. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Vol.2. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 35-39.
215. Мишаткина Т. Культурный плюрализм при проведении этической экспертизы биомедицинских исследований. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Vol. 2. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 42-44.
216. Седова Н. Биоэтика как феномен культуры. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Vol. 2. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 14-19.
217. Седова Н. Статус этических комитетов в системе здравоохранения. В: Антологія біоетики. Львів: БаК, 2003, с. 117-120.
218. Силуянова И. Человек и болезнь. Москва: Изд-во Сретенского монастыря, 2001. 207 с.
219. Тищенко П. Феномен биоэтики. В: Вопросы философии. Москва, 1992, №3, с. 104-113.
220. Трохачев С. Врачебная этика и религиозная мораль: этапы истории. В: Православная церковь и современная медицина. Санкт-Петербург, 2000, с. 43.
220. Цырдя Ф. Единство феномена биоэтики и ноосферной парадигмы в стратегии обеспечения безопасного развития современной цивилизации. В: Развитие идей біоетики у європейському контексті. Матеріали IV Міжнародного симпозіуму з біоетики 11-12 травня 2006. Киев: Сфера, 2006, с. 140-142.
221. Цырдя Т. Проблема дефиниции социальной биоэтики: методологические аспекты. В: Актуальні питання сучасної біомедичної етики та деонтології. Матеріали Науково-практичного семінару 14 жовтня 2011. Київ: НАНУ, 2011, с. 40-42.
222. Цырдя Т. Статус, предмет и проблемное поле социальной биоэтики: методологический анализ. В: Биоэтика. Федеральный научно-практический журнал. Волгоград, 2012. № 1, с. 5-11.

223. Цырдя, Т. и др. Современный этап цивилизации планеты: жизненно важные тенденции развития. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Vol. 2. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 117-123.
224. Юдин Б., Тищенко, П. Биоэтика: вопросы и ответы. Москва: Прогресс-Традиция, 2005. 63 с.
225. Яскевич Я. Биоэтический дискурс в стратегии трансдисциплинарно-синергетической рациональности. În: Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei. Culegere de articole științifice. Chișinău: S.n., 2011, p. 21-25.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Banari Ion, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctor în filosofie, se referă la propriile activități și realizări, în caz contrar, urmând să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

BANARI Ion

Semnătura

Data 23.05.2018

CV-ul AUTORULUI

Numele și prenumele: BANARI Ion

Data nașterii: 3 octombrie 1983

Locul nașterii: satul Petrunea, r-nul Glodeni, Republica Moldova

Cetățenia: Republica Moldova

Studii:

- 2008–2012: Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, doctorat, specialitatea: Etică și Bioetică;
- 2006–2008: Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, masterat, specialitatea: Bioetică;
- 2005–2011: Universitatea de Studii Europene din Moldova, licență, specialitatea: Drept;
- 2001–2005: Academia de Teologie Ortodoxă din Moldova, licență, specialitatea: Teologie Pastorală și Pedagogie;

Stagii:

- International training course on academic ethics and responsible supervision, conducted in the framework of the Estonian-Moldovan development co operation project „Experience Sharing and Knowledge Transfer on Academic Ethics and Responsible Supervision Into the Moldovan Higher Education”, 24-28 June 2011, Chisinau, Moldova;
- Exchange visit at Institute for Biomedical Ethics of the University of Basel, Switzerland, development co operation project „*Building bioethics capacities in education and doctoral training: a collaborative network among Moldova, Romania and Switzerland*” from September 3rd 2015 to October 3rd 2015.

Domenii de interes științific: filosofie, teologie, etică și bioetică.

Activitate profesională:

- 2006-prezent: lector la Catedra de Filosofie și Bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”.
- 2005-2006: profesor la disciplina „Istoria Culturii”, Liceul teoretic „Mihail Sadoveanu”, or. Chișinău.

Participări la foruri științifice:

- Conferința științifică Internațională „Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane”, 6-7 martie 2006, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”;
- Conferința Științifică Interuniversitară „Spiritualitate. Știință. Tehnică”, 5 aprilie 2006, Universitatea Tehnică a Moldovei;
- Conferința Științifico-Teologică Internațională „Prin religie și știință spre pace și umanism”, 25-28 octombrie 2006, Chișinău;
- Conferința Științifică, consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei „Filosofia și perspectiva umană”, 16 noiembrie 2006, Academia de Științe a Moldovei;
- Conferința Internațională „Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane”, 28-29 august 2007, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Catedra Filosofie și Bioetică;

- Conferința științifică anuală „Zilele Universității, consacrate anului „Nicolae Testemițanu” cu prilejul aniversării a 80 ani de la naștere”, 16-19 octombrie 2007, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- Conferința Internațională „Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane”, 6-7 martie 2008, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Catedra Filosofie și Bioetică;
- Conferința științifică anuală „Zilele Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, 15-17 octombrie 2008, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- Conferința Internațională „Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane”, 10-11 aprilie 2009, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Catedra Filosofie și Bioetică;
- Conferința științifică anuală „Zilele Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, 21-23 octombrie 2009, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- Conferință Internațională „Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane”, 12-13 noiembrie 2010. Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Catedra Filosofie și Bioetică;
- Четвертый национальный Конгресс по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010, Киев, Украина;
- Conferința științifică anuală „Zilele Universității, consacrate celor 65 de ani ai învățământului superior medical din Republica Moldova”, 13-15 octombrie 2010, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- Conferința științifică anuală „Zilele Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, 19-21 octombrie 2011, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- Conferința științifică anuală „Zilele Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, 17-19 octombrie 2012, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції «Формування нового світогляду як основа стратегії сталого розвитку» присвяченої 150-річчю з дня народження академіка, першого президента Української Академії наук Володимира Івановича Вернадського, 14-16 березня 2013 року, Львів, України;
- П'ятий національний Конгрес з біоетики з міжнародною участю, 23-25 вересня 2013, Київ, Україна;
- 14-й международной научной конференции „Сахаровские чтения 2014 года: экологические проблемы XXI века. Материалы”, 29-30 мая 2014 года, Минск, Республика Беларусь. МГЭУ им. А.Д.Сахарова;
- Conferința științifică anuală „Zilele Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, 15-17 octombrie 2014, USMF „Nicolae Testemițanu”;
- International conference „Historical regions and Euro-regions at the Lower Danube: social-political, economic and cultural interconnections”, 27 March 2015, Galati, Romania;
- 15-й международной научной конференции „Сахаровские чтения 2015 года: экологические проблемы XXI века. Материалы”, 21-22 мая 2015 года, Минск, Республика Беларусь. МГЭУ им. А.Д.Сахарова;
- Conferința Științifică, consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei „Filosofia și perspectiva umană”, 19 noiembrie 2015, Academia de Științe a Moldovei;
- 16-й международной научной конференции „Сахаровские чтения 2016 года: экологические проблемы XXI века. Материалы”, 19-20 мая 2016 года, Минск, Республика Беларусь. МГЭУ им. А.Д.Сахарова;
- Шостий національний Конгрес з біоетики з міжнародною участю. 27-30 вересня 2016, Київ, Україна;

- Conferința Științifică consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei „Filosofia și perspectiva umană”, 17 noiembrie 2016, Academia de Științe a Moldovei.

Lucrări științifice publicate: 1 articol de categoria B, în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice; 6 articole de categoria C, în Analele științifice ale USMF „Nicolae Testemițanu”; 15 articole, teze la manifestări științifice internaționale și naționale

Participări la proiecte științifice naționale și internaționale:

- Participant-executor în cadrul proiectului internațional bilateral „Fundamente bioetice ale cercetărilor biologice și genetice”, dintre Universitatea de Stat Internațională Ecologică “A.D.Saharov” din Minsk, Bielorusia și USMF “N.Testemițanu”, Chișinău, R.Moldova, anii 2010-2011;
- Participant-executor în cadrul proiectului instituțional „Promovarea și implementarea practică a bioeticii medicale în Republica Moldova”, anii 2014-2018;
- Participant-executor în cadrul proiectului internațional bilateral „Problemele susținerii și protecției sănătății publice în contextul bioeticii sociale și implementării tehnologiilor inovaționale biomedicale”, dintre Universitatea de Stat Internațională Ecologică “A.D.Saharov” din Minsk, Bielorusia și USMF “N.Testemițanu”, Chișinău, R.Moldova anii 2015-2016;
- Participant-executor în cadrul proiectului internațional de parteneriat instituțional „Building bioethics capacities in education and doctoral training: a collaborative network among Moldova, Romania and Switzerland”, anii 2015-2017.

Distincții:

- 2013 – Diplomă de Onoare a USMF „Nicolae Testemițanu” pentru merite deosebite în activitate;
- 2014 – Distincția supremă a Universității Tehnice a Moldovei „Insigna de Onoare” pentru merite notorii în activitatea științifico-didactică, contribuții deosebite în dezvoltarea universității și promovarea imaginii ei la nivel internațional.

Cunoașterea limbilor:

Româna - nativ
Rusa - fluent
Engleză - bine

Date de contact:

adresa: bl. Ștefan cel Mare și Sfânt, 194 B, Chișinău
telefon: 022 205 207
mobil: 069 922 209
e-mail: ionbanari@gmail.com